

148505

T.C
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI

TÜRKİYE’DE UYGULANAN TEŞVİK TEDBİRLERİ VE
ISPARTA ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

YEŞİM HELHEL

YRD. DOÇ. LEVENT AYTEMİZ

ISPARTA, 2004

148505

T.C
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZLİ YÜKSEK LİSANS
TEZ SAVUNMASI ve SÖZLÜ SINAV TUTANAĞI

Gİ: Enstitü Yönetim Kurulu'nun 16/08/2004 Tarih ve 105.04 Sayılı Kararı.

MALİYE Anabilim Dalında ders dönemi Eğitim-Öğretim
programını başarı ile tamamlayan 0230214242 numaralı Y.Öğr. HELHEL'ın
ırladığı TÜRKİYE'DE UYGULANAN TEŞVİK TEDBİRLERİ'NE İSPARZA
ÖRNEĞİ

ulu TEZLİ YÜKSEK LİSANS TEZİ ile ilgili TEZ SAVUNMASI ve SÖZLÜ SINAVI
ansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 23. maddesi uyarınca 27/08/2004 Çarşamba
nı saat 10.30'de yapılmış; sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tez
unmasını KABULÜNE / REDDİNE / DÜZELTME SÜRESİ VERİLMESİNE,
BİRLİĞİYLE / GYÇOKLUĞUYA karar verilmiştir.

SINAV JÜRİSİ

BAŞKAN ÜYE ÜYE
Doğ. Dr. ŞEREF KALAYCI Yrd. Doç. Dr. LEVENT AYTEMİZ Yrd. Doç. Dr. İbrahim A. AÇIK
Doğ. Dr. ŞEREF KALAYCI Yrd. Doç. Dr. LEVENT AYTEMİZ Yrd. Doç. Dr. İbrahim A. AÇIK

KSEK LİSANS 23/c.... Lisanüstü tez jürisi tez kredilerine teslim edildikten en geç bir ay içinde toplanarak
enciye sözlü tez sınavını alır. Tez savunmasının yeri ve tarihi Enstitü Yönetim kurulunca belirlenir. Jüri
arında bir başkan seçer. Sınav tezin takdim ile soru cevap kısımlarından oluşur. Tez savunması sınavı en az
n çok 90 dakikadır ve dinleyicilere açıktır.

tez sınavını tamamlanmasından sonra jüri tez hakkında salt çoğunlukla "kabul", "red" veya "düzeltme"
arı verir. Bu karar enstitü anabilim dalı başkanlığınca tez sınavını izleyen üç gün içinde ilgili enstitüye
nakla bildirilir. Tezi reddedilen öğrencinin Enstitü ile ilişkisi kesilir. Tez hakkında düzeltme kararı verilen öğrenci
geç üç ay içinde gereğini yaparak tezini aynı jüri önünde yeniden savunur. Bu savunma sonunda tezi kabul
meyen öğrencinin enstitü ile ilişkisi kesilir.

ÖZET

TÜRKİYE DE UYGULANAN TEŞVİK TEDBİRLERİ : ISPARTA ÖRNEĞİ

Yeşim HELHEL

Süleyman Demirel Üniversitesi, Maliye Bölümü
Yüksek Lisans Tezi, 145 Sayfa, Ağustos 2004

Danışman: Yrd.Doç.Dr. Levent AYTEMİZ

Bu çalışmanın amacı, Isparta’da imalat sektöründe faaliyet gösteren KOBİ’lerin devlet teşvikleri konusunda bilgi düzeyinin ölçülmesi, bilgi eksikliğinin ve kaynağının tespit edilmesi, yıllar itibariyle ve sektörel bazda yararlanılan teşviklerin belirlenmesi, üniversite işbirliği kapsamında üniversiteden beklentilerin araştırılmasıdır. Hedefe dönük olarak, Ar-Ge faaliyetleri, ihracat potansiyelleri, işlevsel yapıları, finansal sorunları ve üretim bilgileri de irdelenmiştir. Anket formuyla toplanan veriler, SPSS programı yardımıyla tasnif ve analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda görülmüştür ki, Isparta’da imalat sektöründe faaliyet gösteren KOBİ’lerin yeni yatırım yapma yerine olağan durumlarını muhafaza etme eğilimleri vardır. Söz konusu işletmeler arasında, devlet desteklerinden Ar-Ge yardımı alan işletme yoktur. KOBİ teşviklerinden yararlanan firma sayısı, oransal olarak çok düşüktür. Ayrıca, yatırım teşvikleri kullanan firmaların sayısı, işlemelerin büyüklüğü ile doğru orantılıdır.

Anahtar Kelimeler: KOBİ, Devlet Teşvikleri, İmalat Sektöründe Faaliyet Gösteren İşletmeler, Üniversite-Sanayi İşbirliği

ABSTRACT

APPLIED PUBLIC INCENTIVES IN TURKEY: ISPARTA CASE

Yeşim HELHEL

Süleyman Demirel University, Department of Finance
Master of Science, 145 pages, August 2004

Supervising: Asst. Prof.Dr. Levent AYTEMİZ

The aim of this study is to measure the level of knowledge of Small and Medium Enterprises located in Isparta about public incentives. One of our goal is to determine the source of ignorance if any, public incentives usage, its sectoral distribution up to now, the level of university-industry cooperation, research and development activities. Export potential, functional structures, financial and productional problems are searched in this respect. In this study, a survey method is used. Data has been analyzed by SPSS. We have seen that, the Small and Medium Enterprises located in Isparta have tendencies to keep their ordinary situations, there is not any R&D related public incentives usage, and SME incentives have been taken by a few companies. Moreover, the proportion of the investment incentives usage has been related positively to the size of the companies.

Keywords: Small & Medium Enterprises, Public Incentives, Manufacturing Companies, University-Industry Cooperation

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
İÇİNDEKİLER.....	Vi
KISALTMALAR DİZİNİ.....	Vii
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	Viii
ÇİZELGELER DİZİNİ.....	İx

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1

İKİNCİ BÖLÜM

DEVLETİN YENİ ROLÜ VE TEŞVİKLER

2.1 Teşvik Politikalarının Tarihçesi ve Tanımı.....	7
2.2 Teşvik Tedbirlerinin Ekonomik Gerekçeleri.....	9
2.3 Teşvik Sistemlerinin Sınıflandırılması.....	12
2.3.1 Amaçlarına Göre Teşvikler.....	12
2.3.2 Veriliş Şekillerine Göre Teşvik Türleri.....	13
2.4 Teşviklerin Etkinliği.....	15
2.4.1 Teşvik Sisteminin Etkinliği.....	15
2.4.2 Teşviklerin Yatırım Kararı Üzerindeki Etkinliği.....	17
2.4.3 Teşviklerin Yatırım Kararları Üzerindeki Etkinliği İle İlgili Araştırmalar.....	18
2.4.3.1 Teşviklerin Her Koşulda Etkin Olmadığına İlişkin Bulgular.....	19
2.4.3.2 Teşviklerin Etkin Olduğuna İlişkin Bulgular.....	21

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE UYGULANAN YATIRIM STRATEJİLERİ VE TEŞVİK POLİTİKALARI

3.1 Planlı Dönem Öncesi.....	25
3.1.1 Cumhuriyet Öncesi.....	25

3.1.2	1920 – 1950 Dönemi.....	26
3.1.3	1950 – 1960 Dönemi.....	27
3.2	1960 Sonrası Planlı Dönem.....	27
3.2.1	24 Ocak 1980 Kararları Öncesi Dönem.....	27
3.2.2	24 Ocak 1980 Kararları Sonrası Dönem.....	28
3.3	Türk Teşvik Sisteminin Temel Özellikleri Ve Kurumsal Yapısı.....	30
3.3.1	Kurumsal Yapı.....	31
3.3.2	Türk Teşvik Sisteminin Temel Özellikleri.....	31
3.4	Türkiye’de Uygulanan Teşvik Tedbirleri.....	36
3.4.1	Yatırım Teşvikleri.....	36
3.4.2	Küçük Ve Orta Ölçekli İşletme (KOBİ) Teşvikleri.....	37
3.4.3	İhracat Teşvikleri.....	37
3.4.4	Yeni Teşvik Yasası (29 / 1 / 2004 Tarihli ve 5084 Sayılı Yasa).....	37
3.4.4.1	Bu İllerdeki Öngörülen Teşvikler.....	38
3.4.4.2	Teşvikten Faydalanmanın Şartları.....	39
3.4.3	Teşvik Yasasına Eleştiriler ve Öneriler.....	40
3.5	Yatırım Teşvik Uygulamalarının Değerlendirilmesi.....	41
3.5.1	Yatırım Teşvik Belgelerinin Gelişimi ve GSMH’ya Oranları.....	42
3.5.2	Yatırım Teşvik Belgelerinin Sektörel Dağılımı.....	43
3.5.3	Yatırım Teşvik Belgelerinin Bölgeler İtibariyle Dağılımı.....	44
3.5.4	Yatırım Teşvik Belgelerinin İller İtibariyle Dağılımı.....	46
3.5.5	Yatırım Teşvik Belgelerinin Öncelikli Yöreler İtibariyle Dağılımı...	49
3.5.6	Yatırım Teşvik Belgelerinin Mahiyetleri İtibariyle Dağılımı.....	51
3.6	KOBİ’lere Yönelik Devlet Yardımları.....	52
3.6.1	KOBİ’lerin Tanımlanması.....	53
3.6.2	Dünyada ve Türkiye’de KOBİ’lerin Ekonomi İçindeki Yeri.....	54
3.6.3	KOBİ’lerin Desteklenme Gerekçeleri.....	56
3.6.4	KOBİ Yatırım Teşvik Mevzuatı.....	57
3.6.5	Uygulama Sonuçlarının Değerlendirilmesi.....	59
3.6.6	Bölgesel Dağılımı.....	60
3.6.7	Mahiyetlerine Göre ve Sektörel Dağılımı.....	61
3.7	Türkiye’de İhracatı Teşvik Politikası.....	64
3.8	Avrupa Birliği’nde Teşvik Politikaları Ve KOBİ Destekleme Programları	66

3.8.1 AB’nde Teşvik Sistemi.....	68
3.8.1.1 Ortak Pazarla Bağdaşmayan ve Bağdaşan Yardımlar.....	68
3.8.1.2 Avrupa Birliği’nde Teşviklerin Sınırlandırılması.....	69
3.8.1.3 Avrupa Birliği Fonları ve Kredileri.....	70
3.8.1.4 Türk Devlet Yardımları Mevzuatı AB İle Uyumlu mudur?.....	71
3.8.2 AB’nin KOBİ Politikası.....	72
3.8.2.1 AB’nin KOBİ Politikası Hedeflerine Ulaşmak İçin Kullandığı Araçlar.....	73
3.8.2.2 KOBİ’leri Desteklemekte Kullanılan Topluluk Önlemleri.....	76
3.8.2.3 KOBİ’lerin Finansman İmkanlarına Ulaşımı İçin Alınan Önlemler.....	77
3.8.2.4 Türkiye’nin KOBİ Politikasının AB İle Uyumlu.....	78

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ISPARTA İLİ İMALAT SANAYİİNDE YAPILAN ALAN ARAŞTIRMASI

4.1 Isparta İline Bakış.....	80
4.2 Araştırmanın Kapsamı	85
4.3 Araştırmanın Yöntemi.....	86
4.4 Değerlendirme Araçları.....	88

BEŞİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN BULGULARI

5.1 İşletmelerin Faaliyet Alanlarına Göre Dağılımı.....	89
5.2 İşletmelerin Hukuki Yapısı.....	90
5.3 Kuruluş yılı ve Faaliyet Süresi.....	90
5.4 İşletmelerin Büyüklükleri.....	91
5.5 İşletmenin Kuruluş Nedeni.....	92
5.6 Kuruluş Yeri Seçimi.....	92

5.7	Kuruluş Yeriyle İlgili Sorunları.....	93
5.8	Yatırım Kararı Alınış Şekli.....	94
5.9	Profesyonel Yönetici İstihdamı.....	95
5.10	Üst Düzey Yöneticilerin Eğitim Düzeyleri.....	96
5.11	Muhasebe Faaliyetleri.....	97
5.12	Geleceğe İlişkin Stratejiler	98
5.13	Karşılaşılan Finansman Sorunları.....	99
5.14	Kapasite Kullanım Düzeyi.....	100
5.15	Düşük ve Orta Kapasitede Çalışma Sebepleri.....	101
5.16	Uygulanan Kalite Standartları.....	102
5.17	AR-GE Çalışmaları.....	103
5.18	AR-GE Faaliyetlerinin Gerçekleştirildiği Yer.....	104
5.19	İhracat Durumu.....	105
5.20	İhracat Yaparken Karşılaşılan Sorunlar Nelerdir.....	105
5.21	İhracat Yapmama Nedenleri.....	106
5.22	Teşvik Mevzuatı Hakkında Bilgiye Ulaşabilme.....	107
5.23	Mevzuat Bilgilerinin Alındığı Kurum.....	108
5.24	İşletmelerin Yararlandığı Yatırım Teşvik Türleri.....	108
5.25	İşletmelerin Yararlandığı KOBİ Teşvik Türleri.....	110
5.26	İşletmelerin Yararlandıkları İhracata Yönelik Teşvikler.....	111
5.27	Teşvik Alırken Karşılaşılan Sorunlar.....	111
5.28	Teşvik Almaya Yönelten Sebepler.....	113
5.29	Teşviklerden Yararlanamama Sebepleri.....	113
5.30	Teşvikler Konusunda Bilgilendirilme Yöntemleri.....	114
5.31	SDÜ' de İşletmeye Hitap eden Bölüm.....	115
5.32	SDÜ' de Mevcut Olan Bölümlerin Dağılımı.....	116
5.33	İşletmeye Hitap Eden Bölümlerde Eleman Çalıştırma.....	116
5.34	AR-GE Faaliyetleri İle İlgili Üniversiteden Beklentiler.....	117
5.35	SDÜ'den Beklenen İlk Üç Yardım.....	118
5.36	İşletme Büyüklüğü ile Teşvik Mevzuatı Bilgi Düzeyinin Karşılaştırması.....	118
5.37	İşletme Büyüklüğü İle Yararlanılan Yatırım Teşviklerinin Karşılaştırılması.....	119

5.38 İşletme Büyüklüğü İle Yararlanılan KOBİ Teşviklerinin	
Karşılaştırılması.....	120
5.39 İşletme Büyüklüğü İle Yararlanılan Devlet Yardımlarının	
Karşılaştırılması.....	121
5.40 İşletme Büyüklüğü İle Teşvikler Konusunda Yararlanılan Kurumlar .	121
5.41 İşletme Büyüklüğü İle Teşvik Alırken Karşılaşılan Sorunlar.....	122
5.42 İşletme Büyüklüğü İle Teşvik Almaya Yönelten Sebepler.....	122
5.43 İşletme Büyüklüğü İle Teşvikler Konusunda Bilgilendirilme	
Beklentileri.....	123
5. 44 Ar-Ge Faaliyetleri İle Üst Yönetim	123
5.45 Ar-Ge Faaliyetleri İle Faaliyet Alanı.....	124

ALTINCI BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

6.1 Sonuçlar	125
6.2 Öneriler.....	126
KAYNAKÇA.....	128
EK.....	134
ÖZGEÇMİŞ.....	144

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
Ar-Ge	Araştırma ve Geliştirme
DİP	Dış Pazar
DİT	Dış Talep
DİE	Devlet İstatistik Enstitüsü
Dpt	Devlet Planlama Teşkilatı
DT	Devlet Teşvikleri
Dtm	Dış Ticaret Müteşarlığı
FKK	Fon Kaynakları Kullanımı
GAP	Güney Doğu Anadolu Projesi
GSMH	Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
ITSO	Isparta Ticaret Sanayi Odası
İG	İşgücü
İHT	İhracat Teşvikleri
İP	İç Pazar
İT	İç Talep
KDV	Katma Değer Vergisi
KM	Kredi Maliyeti
KMTSO	Kahramanmaraş Ticaret ve Sanayi Odası
KOBİ	Küçük ve Orta Büyüklükte İşletmeler
KÖY	Kalkınmada Öncelikli Yörelere
KTB	KOBİ Teşvik Belgesi
Mia	Milyar
Mio	Milyon
OSB	Organize Sanayi Bölgesi
ÖK	Özkaynak
Vol	Volume
s.	Sayfa
S.	Sayı
SDÜ	Süleyman Demirel Üniversitesi

SSK	Sosyal Sigortalar Kurumu
T.C	Türkiye Cumhuriyeti
v.d	Ve diğerleri
VRG	Vergi
YTB	Yatırım Teşvik Belgeleri

ÇİZELGELER DİZİNİ

Sayfa No

Çizelge3.1	Teşvik İle İlgili Kurumlar.....	33
Çizelge 3.2	Teşvik Belgelerinin Sektörel Dağılımı.....	35
Çizelge 3.3	Yatırım Teşvik Belgelerinin Dönemler İtibariyle Gelişimi.....	42
Çizelge 3.4	YTB Sayısının Yüzde Değişimi.....	43
Çizelge3.5	YTB'nin Sektörel Dağılımı (%).....	44
Çizelge3.6	YTB'nin Bölgeler İtibariyle Dağılımı (%).....	45
Çizelge 3.7	Teşvik Belgeli Yatırımların Bölgeler İtibariyle Toplam Yatırımlar.....	46
Çizelge 3.8	1980 – 2002 Arası Türkiye’de En Fazla Teşvik Belgesi Kullanan İlk On İl.....	47
Çizelge 3.9	1980 – 2002 Arası Belge Sayılarına Göre İlk On İl.....	48
Çizelge 3.10	1980 – 2002 Arası Yatırım Teşvik Belgeleri En Az 10 İlimiz.....	48
Çizelge 3.11	Kalkınmada Öncelikli Yörelere İtibariyle Dağılımı.....	51
Çizelge 3.12	1980 – 2003 Arası YTB'nin Mahiyetlerine Göre Dağılımı.....	52
Çizelge3.13	AB ve Türkiye’de (DİE’ye Göre) KOBİ Tanımlarının Karşılaştırılması.....	54
Çizelge3.14	Çeşitli Ülkelerde KOBİ’lerle İlgili Göstergeler.....	55
Çizelge3.15	KOBİ Teşviklerinin Yıllara Göre Dağılımı.....	60
Çizelge 3.16	1997 – 2003 Arası KOBİ YTB'nin Bölgeler İtibariyle Dağılımı.....	61
Çizelge 3.17	1997 – Nisan 2004 Arası KOBİ YTB'nin Mahiyetlerine Göre Dağılımı.....	62
Çizelge3.18	1997 – Nisan 2004 Arası KOBİ YTB’ne Tahsis Edilen Yatırım ve İşletme Kredilerinin Sektörel Dağılımı.....	63
Çizelge 3.19	İhracat Teşviklerinin Türlerine Göre Dağılımı.....	65
Çizelge 4.1	Akdeniz Bölgesi İllerinin Yatırım Teşvikleri İçerisindeki Yeri.....	81
Çizelge 4.2	Yıllar İtibariyle İller Bazında KOBİ Teşvikleri.....	82
Çizelge 4.3	Isparta İli Sanayi Göstergeleri.....	83
Çizelge4.4	Isparta İli Mali Göstergeleri.....	84
Çizelge4.5	Isparta İli Diğer Mali Göstergeleri.....	85
Çizelge4.6	Isparta Vergi Gelirlerinin Tahakkuk Ve Tahsilatı.....	85
Çizelge 4.7	Ticaret ve Sanayi Odası Verileri Işığında Görüşülen KOBİ Sayısı.....	86

Çizelge 5.1 Kuruluş Yerine İlişkin Sorunlar.....	94
Çizelge 5.2 Geleceğe Dönük Stratejileri.....	99
Çizelge 5.3 Karşılaşılan Finansman Sorunları.....	100
Çizelge 5.4 Düşük ve Orta Kapasitede Çalışma Sebepleri.....	102
Çizelge 5.5 AR-GE Faaliyetlerinin Gerçekleştirildiği Yer.....	104
Çizelge 5.6 İhracat Yaparken Karşılaşılan Sorunlar.....	106
Çizelge 5.7 İhracat Yapmama Nedenleri.....	107
Çizelge 5.8 Yararlanılan Yatırım Teşvik Türleri.....	109
Çizelge 5.9 Yararlanılan KOBİ teşvik Türleri.....	110
Çizelge 5.10 Teşvik Alırken Karşılaşılan Sorunlar.....	112
Çizelge 5.11 Teşviklerden Yararlanamama Sebepleri.....	114
Çizelge 5.12 SDÜ'den Beklenen İlk Üç Yardım.....	118
Çizelge 5.13 İşletme Büyüklüğü ve Teşvik Mevzuatı Bilgi Düzeyi.....	119
Çizelge 5.14 İşletme büyüklüğü ile yararlanılan yatırım teşviklerinin Karşılaştırılması.....	119
Çizelge 5.15 İşletme Büyüklüğü İle Yararlanılan KOBİ Teşviklerinin Karşılaştırılması.....	120
Çizelge 5.16 İşletme Büyüklüğü İle Yararlanılan Devlet Yardımlarının Karşılaştırılması.....	120
Çizelge 5.17 İşletme Büyüklüğü İle Teşvikler Konusunda Yararlanılan Kurumlar.....	121
Çizelge 5.18 İşletme Büyüklüğü İle Teşvik Alırken Karşılaşılan Sorunlar.....	122
Çizelge 5.19 İşletme Büyüklüğü İle Teşvik Almaya Yönelten Sebepler.....	122
Çizelge 5.20 İşletme Büyüklüğü İle Teşvikler Konusunda Bilgilendirilme Beklentileri.....	123
Çizelge 5.21 Ar-Ge Faaliyetleri İle Üst Yönetim.....	123
Çizelge 5.22 Ar-Ge Faaliyetleri İle Faaliyet Alanı	124

ŞEKİLLER DİZİNİ

	Sayfa No
Şekil 5.1 İşletmelerin Faaliyet Alanlarına Göre Dağılımı.....	89
Şekil 5.2 İşletmelerin Hukuki Yapısı.....	90
Şekil 5.3 İşletmelerin Kuruluş Yıllarına Göre Sınıflandırılması.....	91
Şekil 5.4 İşletmelerde Çalışan Sayısı.....	91
Şekil 5.5 İşletmelerin Kuruluş Nedeni.....	92
Şekil 5.6 Kuruluş Yeri Seçimi.....	93
Şekil 5.7 Yatırım Kararı Alınış Şekli.....	95
Şekil 5.8 Yöneticilerin Genel Özellikleri.....	96
Şekil 5.9 Üst Düzey Yönetici Eğitim Düzeyi.....	97
Şekil 5.10 Muhasebe Faaliyetleri.....	97
Şekil 5.11 Geleceğe Dönük Stratejileri.....	98
Şekil 5.12 Kapasite Kullanım Düzeyi.....	101
Şekil 5.13 Uygulanan Kalite Standartları.....	102
Şekil 5.14 AR-GE Çalışmaları.....	103
Şekil 5.15 İhracat Durumu.....	104
Şekil 5.16 Teşvik Mevzuatı Hakkında Bilgiye Ulaşım Oranı	107
Şekil 5.17 Mevzuat Bilgilerinin Alındığı Kurum.....	108
Şekil 5.18 Yararlanılan Yatırım Teşvik Türleri.....	109
Şekil 5.19 Yararlanılan KOBİ Teşvik Türleri.....	110
Şekil 5.20 Yararlanılan İhracata Yönelik Teşvikler.....	111
Şekil 5.21 Teşvik Alırken Karşılaşılan Sorunlar	112
Şekil 5.22 Teşvik Almaya Yönelten Sebepler.....	113
Şekil 5.23 Teşvikler Konusunda Bilgilendirme Yöntemleri.....	115
Şekil 5.24 SDÜ' de Mevcut Olan Bölümlerin Dağılımı.....	115
Şekil 5.25 İşletmeye Hitap Eden Bölümlerde Eleman Çalıştırma.....	116
Şekil 5.26 AR-GE Faaliyetleri İle İlgili Üniversiteden Beklentiler.....	117

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

Gelişmiş ülkeler, sanayileşme stratejilerini, ileri teknolojiye, araştırma ve geliştirmeye, çevreyi az kirleten sanayilere doğru kaydırmaktadırlar. Ayrıca, gelişmekte olan ülkelerle ortak yatırım ve üretim strateji çerçevesinde dünya pazarlarındaki paylarını arttırmaya çalışmaktadırlar.

Gelişmekte olan ülkelerin ise, kalkınma politikaları açısından çok fazla hareket serbestliğine sahip olmadıkları görülmektedir. Türkiye'nin de dahil olduğu bu ülkeler bir yandan enflasyon, işsizlik , iç ve dış borç problemleri ile uğraşırken, diğer taraftan yabancı sermaye ve yatırımı kendi ülkelerine çekme, dış pazarlardan pay kapma savaşını vermektedirler. Tabii ki problemlerin temelinde, üretimi yeterli miktarda arttıracak mekanizmaların kurulamaması yatmaktadır. Bu tür gelişmeler, ülkeleri sermaye maliyetlerini rekabet edilebilir bir konuma getirmeye yönelik politikalar oluşturmaya zorlamıştır. Sermaye maliyetinin avantajlı konuma getirilmesinde ülkeler arasında yoğun olarak başvuru alan araçlardan biri de teşvik politikalarıdır.

Bu şekilde geliştirilen teşvik programları ülkeler arasında rekabete de sebep olabilmektedir. Sermaye veren ülkeler bu rekabetten rahatsız olmakta, uluslar arası kuruluşlar kanalıyla bir takım yaptırımlar uygulamaya çalışmaktadır. Özellikle vergi maliyetlerinin çok ciddi anlamda avantaj yaratacak derecede düşürülmesi yönünde ülkeler arasında genel bir eğilimin var olduğu gözlenmektedir.

Teşviklerin ekonomik gelişme aracı olarak kullanılması hem teoride hem de pratikte tartışma konusu yapılmaktadır. Teşvik önlemlerinin ekonomiyi doğal gidişinden saptıracağı, girişimcileri doğal olarak yüksek kar getiren alanlara yönelteceği ve girişimcilerin serbest piyasa düzenine göre hareket etmelerini engelleyeceği gibi görüşler, özellikle akademik alanda, teşviklere karşı güçlü muhalefete neden olmaktadır. Bunca muhalefete rağmen bir çok ülke tarafından etkin

bir şekilde uygulanması ve bazı ülkelerin bu politikalardan son derece başarılı sonuçlar elde etmesi, diğer ülkelerin de bu tür politikalara önem vermesinde etkin olmaktadır. Türkiye’de de bu amaçla çeşitli teşvik tedbirleri uygulanmakta ve Isparta İli de bir pay almaktadır.

Teşvikler konusunda Isparta’da yerleşik KOBİ’ler için spesifik bir çalışmanın olmaması ve KOBİ’lerin bölge kalkınmasındaki önemli rolü nedeniyle, böyle bir araştırma gereği ortaya çıkmıştır.

Daha önce, Alkibay, Songür ve Ertürk, 1999 yılında Ankara - OSTİM, Bayraklı, Özkara ve Eleren 1999 yılında Afyon, Aşıkoğlu, Bayraklı ve Eleren 2000 yılında Afyon’daki teşvik uygulamaları ve Çakıcı 2002 yılında Mersin İline ilişkin olarak, KOBİ sorunlarını saptamaya ve çözümüne yönelik çalışmalar yapmıştır.

Bu çalışmada; Teşviklerin rekabetçi ekonomiler için taşıdığı önemden hareket ederek, Isparta ilinde imalat sektöründe faaliyet gösteren KOBİ’lerin teşvikler konusunda bilgi düzeyinin ölçülmesi, bilgi eksikliğinin ve kaynağının tespit edilmesi, yıllar itibariyle ve sektörel bazda yararlanılan teşviklerin belirlenmesi, sanayi-üniversite işbirliği kapsamında üniversiteden beklentilerin araştırılması amaçlanmıştır. Bu arada KOBİ’lerin rekabet güçlerini geliştirmeye yönelik politika ve stratejilerin belirlenmesi açısından, Ar-Ge faaliyetleri, ihracat potansiyelleri, işlevsel yapıları ve sorunları, finansal sorunları ve üretim bilgileri incelenmiştir.

Birinci Bölüm’de dünya ekonomilerinde devletin değişen rolü ile teşviklerin ortaya çıkış nedenleri, teşvik tanımı ve teşvik çeşitleri ile teşviğin gerekçeleri geçmiş çalışmalardan yola çıkarak ele alınmıştır.

İkinci Bölüm’de Türk Teşvik Sisteminin özellikleri ve 1990 sonrası teşviklerin uygulaması ile Avrupa Birliği devlet destekleri ve KOBİ’lere yönelik destek mekanizmalarının işleyişi ele alınmıştır.

Üçüncü Bölüm’de Isparta’nın ekonomik ve mali göstergeleri, Akdeniz Bölgesi ve Çevre illerle birlikte Isparta’daki teşvik uygulamalarının kıyaslanması yapılmıştır. Ayrıca anket verilerinin değerlendirme biçimi ele alınmıştır.

Dördüncü Bölüm’de anket sonuçları çizelgeler, şekiller ve çapraz ilişki çizelgeleri üzerinden değerlendirilmiştir.

Beşinci Bölüm’de çalışma ile elde edilen sonuçlar özetlenerek, Isparta’ya ilişkin önerilerde bulunulmuştur.

İKİNCİ BÖLÜM

DEVLETİN YENİ ROLÜ VE TEŞVİKLER

İktisadi birimler olarak üretici ve tüketici birimlerin faaliyetleri “Piyasa Ekonomisi” adı verilen yapı içerisinde gerçekleşir. Devletin ekonomik faaliyetlerde bulunması ve/veya üretici ve tüketicilerin faaliyetleri üzerinde düzenleyici kararlar alması “Kamu Ekonomisi” adı verilen bir iktisadi yapıyı ortaya çıkarır¹. Ekonomistlerin ilgilendiği en önemli sorulardan biri kamu kesiminin yer almadığı bir ekonomik yapı içerisinde sadece özel kesim faaliyetleri ile sosyal refaha ulaşıp ulaşılamayacağıdır. Fizyokratlar “Doğal Düzen”, Klasik İktisatçılar da “Görünmez El” düşüncesi ile ekonomik faaliyetlerin işleyişinde ortaya çıkabilecek dengesizlik ve istikrarsızlıkların geçici olduğunu ve bunların zamanla ortadan kalkacağını savunmuşlardır. Görüldüğü gibi her iki düşüncede de piyasa ekonomisinin sosyal refah optimizasyonu için yeterli olduğu ve kamu ekonomisinin reddedildiği görülmektedir.

Neoklasik İktisadi Düşünce ise, piyasa ekonomisinin tek başına optimumu sağlamaktan uzak olduğunu, bu sebeple kamu ekonomisine gerek olduğunu vurgulamıştır. Neoklasiklerin düşünce sistemi iktisat literatüründe “piyasa ekonomisinin başarısızlığı” olarak geçmektedir. Neoklasik iktisatçılara göre piyasa ekonomisi aşağıdaki nedenlerden dolayı başarısızlığa uğramaktadır:²

- Piyasa ekonomisinde tam rekabet geçerli olmadığından piyasa ekonomisi başarısızlığa uğramaktadır. Devletin rekabeti geliştirmesi ve desteklemesi, aksak rekabet piyasalarını düzenlemesi için rekabet hukuku oluşturması gereklidir.
- Piyasa ekonomisi bazı kamusal mal ve hizmetleri üretememekte, bazı mal ve hizmetleri ise yeterli ölçüde ve istenilen şekilde arz edememektedir. Mesela, devletin tam kamusal malları (örnek olarak: savunma hizmeti) arz etmesi mümkün

¹ NADAROĞLU, Halil, **Kamu Maliyesi Teorisi**, Beta Basım A.Ş, İstanbul, 1996, s.90

² AKTAN C.Can, **Kamu Ekonomisi ve Kamu Maliyesi**, Anadolu Matbaacılık, İzmir, 2001, s. 84

değildir. Yarı kamusal malları (örnek olarak: eğitim ve sağlık) ise, dışsal ekonomiler sebebi ile toplumda herkese sunmakta başarısız olmaktadır. Piyasa ekonomisinde “kar” esas olduğundan, karın olmadığı alanlarda piyasa ekonomisi üretim yapmayabilir. Bu nedenle devletin ekonomiye müdahale etmesi ve kamusal mal ve hizmetleri üretmesi gerekir.

- Ölçek ekonomilerin söz konusu olduğu enerji, ulaştırma ve haberleşme sektörlerinde piyasa ekonomisi yeterli sermayeye sahip olmadığından bu hizmetleri arz etmekte başarısız olabilir. Ayrıca yeterli sermayeye sahip olan piyasa ekonomisi birimlerinin tekel olma ihtimalleri yüksektir. Dolayısıyla bu tür alanlarda devletin faaliyette bulunması ve piyasa yetersizliğini telafi etmesi kaçınılmazdır.

- Neoklasik iktisatçıların devlete atfettikleri görev, daha sonra Keynezyen iktisatçılar tarafından daha da genişletilmiştir. Keynezyen iktisatçılara göre ise piyasa ekonomisi başlıca aşağıdaki nedenlerden dolayı başarısızlığa uğramaktadır:³

- Ekonomide kaynakların dağılımında etkinsizlik söz konusudur. Piyasa ekonomisinin bu sorunu kendiliğinden çözmesi beklenemez.

- Gelişmekte olan ülkelerde ekonomik büyüme ve kalkınmanın sağlanmasında piyasa ekonomisi çeşitli nedenlerle (sermaye birikiminin yetersizliği, risk ve belirsizlik faktörleri v.b) başarısızlığa uğrayabilir. Bu bakımdan ekonomik büyüme ve kalkınmanın devlet tarafından sağlanması gerekir.

- Piyasada gelir ve servet dağılımı adil olmayabilir. Gelir ve servet dağılımında adaletin sağlanması ancak devlet müdahalesiyle çözümlenebilir.

- Ekonomide ortaya çıkan istikrarsızlıklar (fiyat istikrarının bozulması, eksik istihdam v.b) piyasa ekonomisinde kendiliğinden otomatik olarak çözümlenemez. Devletin enflasyon, işsizlik v.b ekonomik istikrarsızlıklarla mücadele etmesi gerekir.

- Ödemeler bilançosunda ortaya çıkan dengesizlikler de piyasa ekonomisinde otomatik olarak çözümlenemez. Bu soruna karşılık devletin çeşitli kamu politikası araçları ile ekonomiye müdahalesi gerekir.

³ AKTAN, 2001, a.g.e, s. 85

Özetlemek gerekirse, Neoklasik ve Keynezyen iktisatçılar, devlet müdahalesini, piyasa başarısızlığını vurgulayarak gerekli görmüşlerdir. Devlet ekonomiyi düzeltici, denge sağlayıcı bir kurum olarak algılanmış ve devlet müdahaleleri savunulmuştur.

İçinde yaşadığımız yüzyılda dünya hızlı bir değişim süreci içerisinde bulunuyor. Bu değişim trendini takip ettiğimizde ekonomik, siyasal, sosyo-kültürel, teknolojik bazı faktörlerin giderek artan bir şekilde önem kazandığını görüyoruz. Özellikle ekonomik ve teknolojik dönüşüm, işletmelerin yapısal ve işlevsel değişimini gerektirmektedir. Bugün dünya ekonomisinde belirli bir gelişme düzeyini tamamlamış ülkelerin ekonomik gelişme stratejileri üç önemli hedef doğrultusunda yapı değişikliğine gitmektedir. Bunlardan ilki entegrasyonlar, ikincisi dışa açık rekabet ve üçüncüsü özelleştirmedir.

- Entegrasyon, başta Avrupa olmak üzere Kuzey Amerika, Güney Amerika ve Doğu Asya ülkeleri çerçevesinde kendini göstermiş olup, özellikle iktisadi entegrasyonun sonuçları itibariyle hiçbir ülkenin kayıtsız kalamayacağı yeni bir dünya düzenini şekillendirmektedir.

- Dışa açık rekabet açısından ise önemli gelişmelerin yaşandığı şu son dönemlerde, verimlilik ve ileri teknolojiye dayanmak birçok mal kategorisinde zorunlu hale gelmiştir. Bu yüzden ülkeler arasında faktör fiyatlarında ve sermaye maliyetlerinde ortaya çıkan farklılıklar sermayenin hareketini hızlandırmıştır. Bunlara istinaden, mekana bağımlılığı zayıf olan bazı işletmelerin iş ortamı açısından daha avantajlı ülkelere kayma eğiliminde olduğu gözlenmektedir.

- Özelleştirmenin ulaştığı nokta o denli genişlemiştir ki, kamu hizmeti olarak görülen bir çok hizmet artık bu vasfını kaybetmeye başlamıştır. Bugün, eğitim ve sağlık yarı kamusal mal olarak adlandırılmaktadır. Uzun yıllar devlet tekeli altında olan enerji, telekomünikasyon, demiryolu ve havayolu taşımacılığı gibi hizmetler giderek artan bir şekilde özelleştirilmektedir. Özetle, özelleştirme içinde yaşadığımız yüzyılın en büyük değişimlerinden birisidir ve devletin geleneksel konumunu önemli ölçüde değiştirmiştir.

Yukarıda bahsi geçen ekonomik değişimlerden, ancak piyasa ekonomisinin kural ve kurumlarının mevcut olduğu ve devlet müdahalesinin sınırlandırılması halinde söz edilebilir.

Sonuçta, ekonomik kalkınma konusunda devletin rolü oldukça değişmiştir. “Müdahaleci devlet” ve “müteşebbis devlet” anlayışları, yerini, piyasa ekonomisinde sadece oyunun kuralları düzenleyen **“hakem devlet”** ve ekonomide çok sınırlı bazı görevler üstlenen **“sınırlı devlet”** anlayışlarına bırakmıştır. Bugün devletin, bizzat mal ve hizmet üreten ve sunan bir kurum olmak yerine, piyasa kanalıyla hizmetlerin sunulmasını kolaylaştıran bir katalizör rol üstlenmesi tercih edilmektedir. Bu devlet anlayışı **“katalizör devlet”** olarak adlandırılmaktadır⁴. Bu tür devlet anlayışı çerçevesinde ülkelerin sermaye maliyetlerini rekabet edilebilir bir konuma getirmeye yönelik politikalar oluşturmaya çalışmak ve halkın refah seviyesini yükseltmek için başvurduğu araçlardan en önemlisi teşvik politikalarıdır.

2.1 Teşvik Politikalarının Tarihçesi ve Tanımı

Teşvik politikaları denince, özel sektörü yatırım, üretim ve hizmet dallarıyla bölgelere yönelten ve kanunla düzenlenen özendirici, itici ve caydırıcı kural araçlarının tamamı anlaşılmaktadır. Teşviklerin ana amacı; yatırımların maliyetlerini düşürmek, finansman ihtiyacını hafifletmek, kolaylıklar sağlamak ve karlılığı artırmak, özel sektör yatırımlarını belirli sektörlerle ve yörelere kaydırmaktır.⁵

Ekonomik literatürde “teşvik” kavramı, belirli ekonomik faaliyetlerin diğerlerine oranla daha fazla ve hızlı gelişmesini sağlamak amacıyla, kamu tarafından çeşitli yöntemlerle verilen maddi/veya gayri maddi destek, yardım ve

⁴ AKTAN, 2001, a.g.e, s.123

⁵ GERÇEK, Adnan, “Türkiye’de Yatırımları Teşvik Edici Vergi Politikaları ve Etkinliği”, <<http://iktisat.uludağ.edu.tr>>, (23.03.2004)

özendirmeler olarak tanımlanır.⁶ Teşvik kavramı yerine literatürde “sübvansiyon”, “iktisadi gayeli mali yardım”, “üreticiye yapılan transfer harcamaları”, “primler”, “ucuz krediler”, “ayni yardımlar” gibi kavramlar da kullanılmaktadır.⁷ Burada önemli olan husus, kaynakların, ülke ekonomisi açısından daha yararlı olduğu kabul edilen alanlara yönlendirilmesidir. Ülkelerin teşvikler ile neleri amaçladığı uygulanan ekonomik sisteme göre değişmekle birlikte, temel amaç halkın refah seviyesinin yükseltilmesidir.

Teşvik kavramının daha iyi anlaşılabilmesi için temel özelliklerini açıklamakta fayda vardır. Bu özellikleri şu şekilde sıralamak mümkündür:⁸

- Teşvikler, devlet tarafından verilir. Daha açık ifadeyle teşvikler, kamu kurum ve kuruluşları ve kamu iktisadi teşebbüsleri tarafından bizzat veya görevlendirecekleri kurumlar aracılığıyla verilir.
- Teşvikler, özel ve/veya kamu teşebbüslerine verilir. Teşvikler, esasen özel sektörde faaliyet gösteren teşebbüslere verilir. Bununla birlikte devlet kendi kurduğu teşebbüslere (kamu iktisadi teşebbüslerine) de teşvikler verebilir.
- Teşvikler makro ve mikro ekonomik amaçlar doğrultusunda verilir. Teşvikler genel olarak üretimi destekleme ve idame amacına yöneliktir. Özel kişilere tüketim amacıyla yapılan yardımlar teşvik yada sübvansiyon olarak adlandırılmaz. Bu türde devlet yardımlarına (örneğin, fakirlere ve işsizlere yapılan devlet yardımı) literatürde “sosyal gayeli mali yardım” denilmektedir. Önemle belirtelim ki teşvikler çok farklı amaç ve hedefler doğrultusunda verilebilir. Teşvikler üretimi destekleme ve idame amacının ötesinde önemli bir iktisat politikası aracı vazifesini de görebilirler.
- Teşvikleri esasen bir tür negatif vergi* olarak görmek mümkündür. Devlet belirli kesimleri vergiden muaf tutabilmekte, belirli kesimlere ise toplanan

⁶ ÇİLOĞLU, İsmail, “Teşvik Sisteminin Değerlendirilmesi”, **Hazine Dergisi**, Ekim 1997, S.8, s.1.

⁷ KÜÇÜKTÜRKMEN, Ulaş, “Teşvik Politikaları ve Doğrudan Sermaye Yatırımları, Sektörlere Etkileri ve Etkilerinin Kıyaslanması Üzerine Araştırma”, <<http://www.turizmdebusabah.com>>, (24.03.2004)

⁸ AKTAN, C.Can, “Plütokrazi ve Teşvik Kollamacılık”, <<http://www.canaktan.org>>, (26.05.2004)

*ABD’de Milton Friedman vergilerin sosyal fonksiyonu konusunda “Negatif Gelir Vergisi” önermiştir. Bu sistemde her birey gelir beyannamesi dolduracaktır. Buna göre, sadece kritik bir gelir eşliğini aşan kişiler gelir vergisi ödeyecekler, bu eşğin altında kalanlar devletten çek alacaklardır. Negatif gelir vergisi önerisi özellikle gelir dağılımı amacına yöneliktir.

vergilerin bir kısmını bir karşılık mukabilinde veya karşılıksız olarak transfer edebilmektedir. Teşvikler yukarıda da belirttiğimiz gibi bir tür “iktisadi gayeli transfer harcaması”dır.

- Teşvikler aynı ve/veya nakdi olarak yapılan devlet yardımlarıdır. Aynı teşviklere bedelsiz tohumluk ve gübre dağıtımı örnek verilebilir. Nakdi teşvikler ise devlet tarafından yapılan parasal yardımlardır. Aynı ve nakdi teşvikler karşılık mukabilinde yapılabileceği gibi karşılıksız olarak da yapılabilirler.
- Teşvikler açık ve doğrudan yapılabileceği gibi dolaylı olarak da yapılabilir. Örneğin, dış ticarete ihracatın artırılması amacı doğrultusunda devlet tarafından ihracatçılara doğrudan teşvikler (ucuz ihracat kredisi, yapılan ihracat esas alınarak prim verilmesi v.s) verilebilir. Bu tür devlet yardımlarına Açık Teşvik veya Doğrudan Teşvik adı verilebilir. Bunun dışında devlet dış ticarete ihraç ürünlerine vergi istisna ve muafiyetleri getirebilir. Ayrıca ihraç ürünlerinin yurtiçi deniz ve demiryolu ulaşımında özel indirimli tarifeler uygulayabilir. Bu ikinci türde teşviklere Gizli Teşvik veya Dolaylı Teşvik adı verilir.

2.2 Teşvik Tedbirlerinin Ekonomik Gerekçeleri

Devlet yardımları gelişmekte olan ülkelerde gerek iç piyasanın büyütülmesi, gerekse dış piyasalarda rekabet edebilme yeteneğine sahip olma yönünden ihracatın yüksek seviyelere ulaşabilmesinde ve yatırım miktarının artırılmasında önemli bir yere sahiptir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde, ekonomik kalkınmaların sağlanmasında devlet teşvikleri önemli bir rol oynamaktadır. Gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerinin özelliği tasarruf yetersizliği, dengesiz gelir ve kaynak dağılımı ve ekonomik kalkınmayı sağlayacak beşeri ve fiziki sermaye yetersizliğinin hüküm sürmesidir. Bunun yanında, yatırım ve kaynak kıtlığı, kurumsallaşma yetersizliği, bölgeler arası dengesizlik, işsizlik, tabii kaynaklardan yeterince yararlanılamaması, girişimcilerin eğitim ve denetim yetersizliği, sık sık ekonomik krizlerle karşılaşılması gibi nedenlerle çeşitli şekillerde kamudan özel sektöre kaynak aktarılmaktadır.

Gelişmiş ülke ekonomileri de endüstriyel gelişme süreçlerinde teşvik yoluyla ekonomilerini yönlendirmişler ve bugün halen belli ölçüde yönlendirmektedirler. Gelişmiş ülkelerde yürürlükte olan teşvik önlemleri genellikle görece geri kalmış bölgeleri kalkındırmak, teknolojik gelişmeyi devam ettirmek, bazı faaliyetlerde prodüktiviteyi arttırmak ve işsizliği azaltmak için uygulanmaktadır.⁹

İktisadi manada teşvik tedbirleri yatırımların maliyetini azaltan ve karlılığı arttıran uygulamalardır. Olaya, devletin yönünden bakılırsa, hedefi mali yapıları yetersiz kalan işletmeleri yatırım yapmaya teşvik etmek ve yatırım yaparken doğabilecek risk faktörlerini minimize etmektir.

Teşvik uygulamalarının gerekçeleri oldukça tartışmalı bir konudur. Teoriden çok pratikte kabul gören bir konudur. Hangi koşullarda başvurulması gerektiği ve yararlarının maliyetini aşp aşmadığı hem akademik alanda hem de uygulamacılar arasında sürüp giden bir tartışma konusudur. Yatırımların neden teşvik edilmesi gerektiğine dair bazı kriterleri gelişmiş ülke ve gelişmekte olan ülke olarak ayırt edilmeksizin şu şekilde sıralamak mümkündür.¹⁰

- Bir defa, yatırım malları ithalatının yatırımcıya yüklediği ekstra külfetler vardır. Bunlar gümrük vergileri, fon, resim – harç, taşıma masrafları v.b maliyetlerdir. Normal olarak ta yatırım kararını belli ölçüde caydırıcıdır.
- Dünyanın hemen tüm ülkelerinde, kalkınma aşamasında bazı bölgelerin daha hızlı kalkınırken, diğer bazı bölgelerin kalkınmada daha yavaş hareket ettikleri görülmektedir. Piyasa ekonomilerinde bölgelerarası gelişmişlik farklarının kaldırılmasının kendi kendine gerçekleşmesi mümkün olmamaktadır. Dolayısıyla göreceli olarak geri kalan bölgelerin kalkındırılması için bölgesel kalkınma politikaları teşvik edilmektedir. Gelişmiş ülkelerde dahi bölgesel kalkınma politikaları uygulanmaktadır.
- Yapılacak yatırım zaman aldığı için, sermaye faktörüne bu süre içerisinde bir getiri sağlanamamaktadır. Buna ilaveten, enflasyonist ortamlarda maliyetler

⁹ DURAN, Mustafa, **Teşvik Politikaları Ve Doğrudan Sermaye Yatırımları**, Hazine Müsteşarlığı Araştırma Ve İnceleme Dizisi, No:33, Ankara, 2003, s.12

¹⁰ MAZLUM, Mustafa, İlhan YÜCEL ve Diğerleri., **Özel Kesim Yatırım İmkanları Ve Yatırım Kararlarında Teşviklerin Etkinliği**, TOBB Yayınları, Ankara, 1990, s. 4

beklenenin üzerinde olabilir ve bir külfet getirebilir. Dolayısıyla, bunun telafi edilmesine yönelik mekanizmaların çalıştırılması ve desteğin sağlanması gereklidir.

- Günümüz ekonomileri arasındaki rekabetçi yapı, dış piyasalara yönelik yatırımların özel teşviklerle desteklenmesini zorunlu kılmaktadır. Bu amaca paralel olarak özellikle ihracata dönük üretim yapan firmalara daha ayrıcalıklı teşvikler sağlanarak rekabet güçleri artırılmaktadır.
- Önemli nedenlerden biri ise, hızla artan nüfusa istihdam sağlamanın yatırımlara bağlı bulunmasıdır. Ülkeler işsizlikle mücadelede istihdam yaratabilmek için yeni iş kollarını teşvik etme gereksinimi duyarlar. Anayasaları gereği vatandaşlarına iş sahası açmak durumunda olan devletlerin yeni faaliyete geçen işletmelere düşük faizli kredi imkanları sunmak ve şirket kurma aşamalarında hasıl olan bürokratik işlemlerin azaltılmasına dönük teşvik araçları sunmak normal karşılanabilecek bir durumdur.
- Gelişmiş ülkelerin gelişmişlikleri büyük ölçüde teknolojiadaki konumlarıyla ölçülmektedir. Son yıllarda bilgi birikimi yeterli ve etkin olan ve bu birikimi nasıl kullanabileceklerini bilen ülkeler nispi olarak rakip ülkelere göre avantajlı konuma yükselmektedir. Bu sebeple, teknolojik araştırma – geliştirme faaliyetleri, eğitim v.b. yatırımlar bugün hemen her ülkede teşvik edilmektedir.
- Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde baş gösteren sorunlardan biri bazı faaliyet kollarının zaman içinde rekabet imkanını yitirerek krize girmesi ve bu krizin yaygınlaşarak sektörel krizlere bile neden olmasıdır. Bu nedenle krizlerden etkilenen faaliyet kollarını krizden çıkarmak ve konjonktürel krizlerden korunmak için teşviklere başvurulmakta ve belli bir dönem krizde olan faaliyet kolları veya sektörler teşvikler vasıtasıyla korunmaktadır.
- Ekonomik kalkınma sürecinde olan ülkelerde planlı kalkınma yolları denenirken devlet – özel kesim işbirliği gündeme gelmektedir ve dolayısıyla devlet teşvikleri de ön plana alınmaktadır. Gelişen yeni sanayinin belli bir dönem dış rekabete karşı korunması, yeni olması sebebiyle pazar, bilgi,

personel gibi dezavantajlarının belli bir düzeye erişinceye kadar korunması teşvikler verilerek sağlanmaktadır.

- Gelişmekte olan ülkelerde gerek fiziki sermayenin yetersizliği, gerekse beşeri sermayenin yetersizliği devleti zorunlu olarak ekonominin içine çekmektedir. Gelişen sanayiye bilgi, pazar ve yatırım stratejilerinde rehberlik görevi büyük oranda kamu makamlarına ve üniversitelere düşmektedir. Devletin özel sektörün yapamadığı ve yapamayacağı hizmetleri sunması ve özel sektöre rehberlik yapması zorunlu olarak devlet teşviklerini gündeme getirmektedir.

2.3 Teşvik Sistemlerinin Sınıflandırılması

Teşvikleri türleri itibariyle “amaçlarına göre teşvikler” ve “veriliş şekillerine göre teşvikler” olmak üzere iki şekilde sınıflandırmak mümkündür. Amaçlarına göre teşvik türleri, anlaşılabileceği üzere çeşitli mikro ve makro ekonomik amaçlar doğrultusunda verilebilmektedir. Veriliş şekillerine göre teşvik türleri ise aynı, nakdi, kredi, vergi, garanti ve kefalet ile fiyat teşvikleri olmak üzere başlıca altı gruba ayrılmıştır.¹¹

Teşvikler verildiği sektörler itibariyle (tarım, sanayi, hizmetler v.s) de sınıflandırılabilir. Amaçlarına göre ve veriliş şekillerine göre teşvik türlerini şu şekilde özetleyebiliriz:¹²

2.3.1 Amaçlarına Göre Teşvikler

- Yatırım teşvik amacıyla verilen teşvikler (Yatırım Teşvikleri)
- İhracatı teşvik amacıyla verilen teşvikler (İhracat Teşvikleri)
- Üretimin desteklenmesi amacıyla verilen teşvikler (Üretim Teşvikleri)
- Uluslar arası rekabet gücünü artırmak amacıyla verilen teşvikler
- Yabancı sermayeyi özendirme amacıyla verilen teşvikler
- Genel ekonomik kalkınma amacına yönelik teşvikler
- Bölgesel ekonomik kalkınma amacına yönelik teşvikler

¹¹ AKTAN, a.g.m, (26.05.2004)

¹² MAZLUM, YÜCEL ve Diğerleri, 1990, a.g.e, s.6

- Yarım kalmış tesisleri ekonomiye kazandırma amacıyla verilen teşvikler
- Girişimci riskini azaltmak amacıyla verilen teşvikler
- Araştırma-geliştirme ve teknolojik yenilikleri geliştirmeye yönelik teşvikler
- Çevre kirliliğinin önlenmesi amacıyla verilen teşvikler
- Nitelikli işgücü oluşturulmasına yönelik teşvikler
- Kalite geliştirme projelerine katkı amacıyla verilen teşvikler
- Verimlilik konusundaki çabalara katkı amacıyla verilen teşvikler
- Zor durumda bulunan özel ve/veya kamu teşebbüslerinin rehabilitasyonu için verilen teşvikler
- Düşük kapasite ile çalışan işletmelere tam kapasite ile çalışmalarını amacıyla verilen teşvikler

2.3.2 Veriliş Şekillerine Göre Teşvik Türleri

2.3.2.1 Ayni Teşvikler

Bu tür teşvikler devletin karşılıksız ve/veya düşük fiyat karşılığında yaptığı yardımlardır. Karşılıksız Ayni Teşviklere; tarımda tohumluk, gübre, mücadele ilaçlarının bedelsiz dağıtımı örnek olarak verilebilir. Düşük fiyat karşılığında üreticiler ucuz tohumluk, akaryakıt, kömür v.s sağlanabilir. Özel kişi ve kurumlara bedava (veya çok düşük fiyatla) kamu arazisi tahsis edilmesi de ayni teşviklere örnek olarak gösterilebilir.

2.3.2.2 Karşılıksız Nakdi Teşvikler

Bu tür teşvikler devletin yaptığı karşılıksız para yardımlarıdır. Karşılıksız nakdi teşvikler direkt hibe şeklinde olabileceği gibi prim şeklinde olabilir.

2.3.2.3 Karşılık Mukabili Nakdi Teşvikler (Kredi Teşvikleri)

Devletin belirli bazı sektörlerde veya üretim dallarında faaliyet gösteren işletmelere piyasadaki cari faiz haddinden daha düşük bir faizle sağladığı krediler kredi teşvikleridir. Ziraî işletmelere sağlanan krediler bu konuda örnek verilebilir.

Kredi teşvikleri esasen ucuz faizli (düşük faizli) yardımlar şeklinde olabileceği gibi sadece anaparanın vade sonunda ödenmesini öngören faizsiz yardımlar şeklinde de olabilir. Bu tür teşviklerin karşılıksız nakdi teşviklerden farkı, devletin üreticiye yardım karşılığında anapara ve faizi geri almasıdır.

2.3.2.4 Vergi Teşvikleri*

Vergi teşvikleri başlıca şu şekillerde olabilir:¹³

- Belirli bazı sektörler için düşük vergi oranları uygulanması
- Gelir ve kurumlar vergisinde yatırım indirimi sistemi
- Hızlandırılmış amortisman
- Vergi istisna ve muafiyetleri
- Vergiye tabi gelirden bazı indirimlerin (örneğin, bağış ve yardımlar, sağlık giderleri v.b) yapılmasına izin verilmesi
- Zarar mahsubu

2.3.2.5 Garanti ve Kefalet Teşvikleri

Devletin belirli bazı sektörlerde veya üretim dallarında faaliyet gösteren işletmelere borç temini için garanti vermesi, bir anlamda onlara kefil olması, garanti teşviklerini ifade etmektedir. Burada devletin, faizlerin ve anaparanın vade sonunda ödenmesinde “garantör rolünü oynaması söz konusudur. Borcun anaparasının ve faizinin ödenmemesi halinde alacağını devletten tahsil etmek hakkına sahiptir. Garanti teşvikleri, devletin riski özel kuruluş ile paylaşması anlamına gelmektedir.

2.3.2.6 Fiyat Teşvikleri

Fiyat teşvikleri iki şekilde olabilir:

- Garanti fiyatları ile alımlar yoluyla sağlanan teşvikler :

¹³ GERÇEK, Adnan, “Türkiye’de Yatırımları Teşvik Edici Vergi Politikaları ve Etkinliği”, <<http://www.uludağ.edu.tr>>, (23.03.2004)

* Yatırımları teşvik edici vergi politikalarının etkinlik derecesini saptamak, bu konu ile ilgili yeni düzenlemelere gidilmesi veya mevcut politikalarda ayarlamalar yapılması açısından belirleyici olmaktadır. Ancak, vergi politikaları dışında yatırımları etkileyen birçok faktör de vardır. Ülkedeki doğal kaynakların durumu, sermaye piyasasının gelişmişlik düzeyi, pazarın genişliği, işgücünün niteliği, ekonominin yapısı ve nihayet siyasal ve toplumsal koşullar yatırımlar üzerinde önemli rol oynamaktadır. Dolayısıyla vergileme tedbirleri ile yatırımların teşviki hususunda daha fazla iyimser olunmamalıdır.

- Devlet bazı malların üretimini teşvik etmek için önceden, üretici piyasada malını satamadığı takdirde malı belirli bir fiyattan alacağını garanti eder.
- Destekleme alımları yoluyla sağlanan teşvikler :
- Devlet üreticiyi desteklemek amacıyla piyasada alımlar yapabilir.

2.4 Teşviklerin Etkinliği

Teşviklerin başarısı, sağladığı faydanın piyasa mekanizmasında yarattığı tahribattan fazla olmasını gerektirir. Çünkü kamu gücü kullanılarak toplanılan kaynakların, bazı amaçlar çerçevesinde öncelikli görülen alanlara transferi ile piyasa mekanizmasında bir sapma yaratılmaktadır. Bu kaynağın piyasa mekanizması dışı bir yöntem ile tahsisi, liberal ekonomik sistemin mantığı gereği kaynak kullanımında etkinliğin azalması anlamına gelmektedir. Buna karşılık piyasa mekanizmasının öngörmediği dışsal faydalar teşviklerin olumlu yönünü oluşturmaktadır.¹⁴

2.4.1 Teşvik Sisteminin Etkinliği

Devlet kaynaklarından özel kesim kaynaklarına pozitif katkıları ifade eden teşvik sistemi aşağı yukarı tüm piyasa ekonomilerinde değişik biçimde uygulanmaktadır. Fakat teşvik sisteminin hangi seviyedeki ve sahalardaki yatırımlar için kullanılacağı ile ne miktarda bir pozitif net transferin gerçek manada teşvik sayılacağı tartışılmaktadır.¹⁵ Bu konuda “yatırımların teşvik esnekliği” adıyla bir kavram geliştirilmiştir. Bu kavrama göre, özel kesimi istenilen sahada bir yatırım yapmaya razı etmek için herhangi bir teşvik oranı yetmemekte, yatırımdan doğan riskleri karşılayacak ölçüde bir “telafi oranı” uygun teşvik sayılmaktadır. Tabii olarak burada yatırımlardaki riskin büyüklüğünü yatırımın türü, büyüklüğü, yapılacağı bölge ve ekonomik konjonktür tayin etmektedir.¹⁶

¹⁴ ÇİLOĞLU, İsmail, “Teşvik Politikalarının Yönlendirme Gücü”, *Hazine Dergisi*, Ocak 2000, S.13, s.29

¹⁵ DURAN, M.Sungur, *Türkiye’de Uygulanan Yatırım Teşvik Politikaları (1968 – 1998)*, Hazine Müsteşarlığı Araştırma ve İnceleme Dizisi, No: 19, Ankara, 1998, s.19

¹⁶ DURAN, 2003, a.g.e, s. 20

Bir teşvik sisteminin uygulanmasındaki en kritik nokta, teşviğin hangi dönemde uygulanması gerektiğinin belirtilebilmesidir.¹⁷ Enflasyonist bir ekonomik ortamda yatırım dönemi veya yatırım öncesi dönemde teşvik vermek etkilidir. Çünkü enflasyonist bir ortamda yapılacak olan yatırım harcamasının bitirilinceye kadar ne olacağı bilinmemektedir. Bu nedenle yatırım sonrası teşviklerin fazla bir cazibesi olmamaktadır.

Ekonomik ve siyasi istikrarsızlık, teşvik sisteminin etkinliğini, teşvikler hangi kademedede uygulanırsa uygulansın kendilerinden beklenen performansın oluşmasına negatif etki yapar. Beklenen ideal sonuçların çıkma ihtimali azalır. Diğer bir konu ise, ekonomi politikalarının yeterli bir sürekliliğinin olmasıdır. Sürekli değiştirilen ekonomik politikalar, gerçek üretken yatırımları beslemekten aciz kalır ve yatırımcının yatırım konusunda hevesini kırar.

Teşviklerin etkinliğinde en önemli ilkelerden birincisi “**açıklık**” ilkesidir. Bu ilke teşviğin düzenlendiği mevzuatın, uygulamanın ve bu uygulamanın sonuçlarının açık olması yani; teşvik uygulamasının nasıl yapıldığı yada yapılacağı, kime verildiği ve verilen destek miktarının boyutu hakkında fedakarlıkta bulunan vergi yükümlüleri ile kamuoyunun bilgilendirilmesi gerektiğini ifade etmektedir.¹⁸

Teşvik mevzuatlarının kamu tarafından desteklenmesi öngörülen faaliyet konularında (veya alanlarında) faaliyet gösteren tüm birimleri kapsamına alması ve bu birimleri eşit olarak desteklemesi yani genel nitelikli olması gerekmektedir. (şartlara uyan herkesin eşit ağırlıkta desteklenmesi) Yürürlüğe konulan teşvik mevzuatları yanında uygulamanın da “**genellik**” ilkesine uyması ve mevcut rekabet sistemini aksatmaması gerekmektedir.¹⁹

Son bir nokta ise, bu harcamaların yerine ulaşp ulaşmadığını belirleme çalışmalarıdır. Teşvikler kamu harcaması niteliğinde olup, kaynağı da bütçe olduğu için, pek tabidir ki yasal ve idari denetimlerden geçmektedir. Fakat günümüz kamu kesimi finansman problemleri de dikkate alındığında sadece yapılan harcamaları denetlemenin yeterli olmadığı, harcamaların etkinliğine yönelik araştırmaların da zorunlu olduğu hususu ortaya çıkmıştır. Desteklerin etkinlikleri ile ilgili yapılacak

¹⁷ MAZLUM, YÜCEL ve Diğerleri, 1990, a.g.e, s.10

¹⁸ ÇİLOĞLU, 1997, a.g.m, s.3

¹⁹ ÇİLOĞLU, 1997, a.g.m,s.4

çalışmalar desteğin hedeflere ulaşip ulaşmadığı yanında, teşvik enstrümanlarının daha etkin hale getirilmesi çalışmalarına da ışık tutmalıdır. Bu sayede teşvik enstrümanları arasında etkinlik yönünden karşılaştırma yapma imkanı olacaktır.

2.4.2 Teşviklerin Yatırım Kararı Üzerindeki Etkinliği

Teşviklerin yatırım kararını etkilediği inancı, “düşük maliyetle elde edilmesi durumunda sermayenin daha yoğun kullanılacağı” varsayımına dayanır. Bu düşünce, neoklasik yatırım teorisinin merkezini oluşturur.²⁰ Buna istinaden, daha fazla yatırıma zemin hazırlamak amacıyla vergi sisteminde yatırım indirimi, hızlandırılmış amortisman v.b yatırım amaçlı birçok avantaj tanınmakta, öte yandan yatırım maliyetlerini azaltacak çeşitli finansman temini yoluna gidilmektedir.

Yatırım davranışları model ve teorileri arasında en yaygın ve kabul edilenlerden biri Jorgenson’un geliştirdiği teoridir. “**Jorgenson’un yatırım teorisi**”, bir firmanın sermaye talebini belirleyen faktörün net servetini “maksimize” etmek olduğundan hareket eder. Firma, daha sonra, arzulanan sermaye düzeyine daha fazla yaklaşmak için, her yıl, ne kadar yatırım yapacağına karar verir. Firma, arzulanan sermaye düzeyine ulaştığında –firmanın arzulanan sermaye düzeyi değişmediyse- yeni yatırım yapmayacaktır.²¹

Jorgenson’un teorisi, cari dönemdeki yeni yatırımlar firmanın arzulanan sermaye stokuna ve firmanın dönem başındaki sermaye stoku düzeyine bağlı olduğunu ifade eder. İstenen sermaye stok düzeyi edinme maliyeti, kendi sermayesi (vergi maliyeti dahil) ve sermayenin yaratacağı net gelirin fonksiyonudur. Edinme maliyeti ve kendi sermayesi yatırımın başa baş noktasındaki gelirle (break-even return) ölçülür. Başa baş noktasındaki gelir, bir yatırımcının yatırım yapmaya kayıtsız kaldığı noktadaki gelirdir. Daha düşük vergilendirme, başa baş noktasındaki geliri arttırırken, daha fazla vergilendirme başa baş noktasındaki geliri düşürecektir. Sonuç olarak, vergi politikasındaki bir değişiklik firmanın başa baş noktasındaki

²⁰ ÇİLOĞLU, 2000, a.g.m, s.30

²¹ DURAN, 2003, a.g.e , s.82

geliri üzerindeki etkisiyle yatırım kararlarında belirleyici bir faktör olarak kullanılabilir.²²

Yatırım teşvikleri, bir yatırım projesinin maliyetini ve riskini azaltan ve dolayısıyla potansiyel karını arttıran ekonomi politikası araçlarıdır. Yatırımcı açısından yatırım yapmanın temel gerekçesi karını maksimize etmektir. Gelir artışına ve/veya gider azalışına sebep olan her türlü işlem karlılığı artırır.

Yatırım teşvikleri yerli ve yabancı sermaye ayrımı yapmıyorsa yabancı sermaye üzerinde de etki yapar. Yabancı sermayenin, ülkelerin sermayeye kar sağlaması için hazırlamış oldukları zemine bağlı olarak ülke seçtiği bilinmektedir. Yabancı sermayenin teorik açıklamalarından biri de “**sermaye arbitraj teorisi**”dir. Bu teoriye göre, sermaye faizin düşük olduğu ülkelere yüksek olduğu ülkelere akar. Bu yolla yatırımcılar kazançlarını maksimize ederler.

Yabancı sermaye ile teşvikler arasında ilişkide de karları negatif etkileyebilecek tüm değişkenlerin minimize edilmesi üzerinde durulmaktadır. Vergiler karları negatif etkileyerek net karları azaltır. Bu yüzden bazı ülkeler yabancı sermayeyi çekebilmek için yatırım ve işletme gelirleri üzerindeki vergileri azaltma yoluna gitmişler ve dolayısıyla bir rekabet ortamı oluşmuştur.

2.4.3 Teşviklerin Yatırım Kararları Üzerindeki Etkinliği İle İlgili Araştırmalar

Teşvik kavramına ilişkin yapılan araştırmalar daha çok ülke içi sanayileşme, rekabet ve kalkınma üzerine odaklanmıştır. Son zamanlarda yapılan çalışmalar ise, çoğunlukla, ülkelerin yabancı sermaye çekmek için sağladıkları teşvikler üzerinde yoğunlaşmıştır. Aşağıda teşviklerin yatırım kararları üzerindeki etkileriyle ilgili uluslar arası alanda yapılan çalışmalardan bazı örnekler sergilenmektedir.

²² DURAN, 2003, a.g.e, s.82

2.4.3.1 Teşviklerin Her Koşulda Etkin Olmadığına İlişkin Bulgular

Aryeetey (2002: 95-102) yaptığı çalışmada, Gana'da devlet teşviklerinin devam etmesine rağmen özel teşebbüs yatırımlarının azalmasının sebebini politik ve ekonomik belirsizliklerden ileri geldiğini ortaya koymuştur. Gana 1985 – 1991 yılları arasında Ekonomik İyileşme Programı uygulamış ve bu program ekonominin kayda değer gelişmesine katkıda bulunmuştur. Programla başlayan devlet teşvikleri 1992'den sonra da devam etmiş, fakat Gana'nın övgüye layık performansı zayıflamış ve özel teşebbüs yatırımları azalmaya başlamıştır. Reformla uygulanmaya başlayan ekonomik teşvikler güven ortamı azaldığı için özel sektör yatırımları azalmaya devam etmiştir.²³

1980 yılında Wheeler ve Mody (2002: 243-278) imalat sektöründe faaliyet gösteren çokuluslu şirketlerin hangi kriterlere göre ülke seçtiklerini araştırmışlardır. Araştırma sonucunda vergi teşviklerinin ve diğer kısa dönemli teşviklerin ülke seçiminde sınırlı bir etkiye sahip oldukları, diğer taraftan iyi bir altyapı, büyük bir pazar ve hammadde tedarik eden diğer firmaların mevcudiyeti gibi faktörlerin daha etkili olduğu belirlenmiştir.²⁴

Ward (2002: 302-316) devletlerin turizm sektörünün gelişmesi için yatırım teşviklerine başvurmadan önce, birincil olarak turizm politikasını oluşturmaları gerektiğini, özel teşebbüsün tatmin olmasını önleyen engellerin ortadan kaldırılmasını ve daha sonra amaca ulaşmak için sektöre yatırım teşviklerinin verilmesi gerektiğini ortaya koymuştur. Aksi takdirde, yatırım teşviklerinin etkin olması mümkün görünmemektedir.²⁵

Plummer (2002: 273-298) bir yatırım teşviki olan yatırım indiriminin başarısı konusunda çelişen sonuçlara ulaşmıştır. Yatırım indiriminin etkisi, düşük borçlu ve vergiden önce karı olan firmalarda olumlu sonuçlar vermiş ve uzun dönemli, planlı yatırım davranışlarına yöneltmiştir. Vergiden önce karı olmayan,

²³ARYEETAY, E., "Private Investment Under Uncertainty In Ghana", *Journal of International Business Studies*, Vol: 43, 2002

²⁴WHEELER, D. and MODY, A., "International Investment Location Decisions: The Case of U.S Firms", *International Business*, Vol: 26, 2002

²⁵WARD, T., "The Role of Government Incentives", *American Economic Review*, Vol: 47, 2002

özellikle şahıs firmaları için yatırım teşviki politikalarının tekrar gözden geçirilmesi gerektiği sonucuna varılmıştır.²⁶

Mintz ve Tsiopoulos (2002: 471-495) yaptıkları çalışmada Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin yabancı sermayeli yatırımları ülkesine çekebilmek için uyguladıkları vergi tatili teşviğinin her zaman etkili bir teşvik olmadığını, etkili bir teşvik olma koşulunun, yabancı sermayenin kendi ülkesine getirdiği gelirden alınan vergi oranlarına da bağlı olduğunu vurgulamışlardır.²⁷

Bernstein (2002: 183-206) Türkiye'deki Türk menşeele elektrikli ve elektrikli olmayan cihaz üreticileri ve ulaşım cihazları endüstrilerinin kurumlar vergisi indirimi, yatırım indirimi ve sermaye maliyeti teşvikleri oranlarına duyarlılığını araştırmıştır. Çalışma enstrümanların etkilerini kısa, orta ve uzun dönem olarak ayırmıştır. Sonuçta, her üç dönem için üretim birimlerinin yatırım indirimi oranlarındaki değişikliğe diğer iki teşvik türüne nazaran daha duyarlı olduğu ortaya çıkmıştır. Çalışmadan sonuçlanan diğer bir husus ise, yatırımı büyütmek için verilen teşvikler genişledikçe, bir noktadan sonra, ürün ve istihdam artışı üzerindeki etkisinin azalmaya başladığı görülmüştür.²⁸

Sharma, Joyasuriya ve Oczkowski (2000: 205-222) Nepal'le ilgili bir araştırma yapmıştır. 1980'li yıllardan itibaren liberal ekonomi politikasına geçen Nepal'de devlet teşvikleri özellikle büyük ölçekli yatırımlarda ve yabancı sermaye yatırımlarında etkili olmuştur. Fakat az gelişmiş bir ülke olan Nepal, devlet teşviklerine rağmen üretim artışını tabana yaymakta başarısız olmuştur. Araştırmacılar, beşeri sermaye ve altyapı yetersizliğinin daha ön planda olmasından dolayı, devlet teşvikleri ve kambiyo reformunun üretimi arttırmak için gerekli olduğunu fakat yeterli olmadığını ortaya koymuşlardır.²⁹

²⁶PLUMMER, E., "Incentive Effects of The Investment Tax Credit: Evidence from Analysts' Forecasts", *Economic Development Quarterly*, Vol : 13, 2002

²⁷MINTZ, J and TSIPOULOS, T., "The Effectiveness of Corporate Tax Incentives for Foreign Investment In The Presence of Tax Crediting", *Canadian Journal of Economics*, Vol : 36, 2002

²⁸BERNSTEIN, J., "Taxes, Incentives And Production: The Case of Turkey", *International Tax Review*, Vol : 17, 2002

²⁹SHARMA, K., JAYASURIYA, S and OCZKOWSKI, E., "Liberalization and Productivity Growth: The Case of Manufacturing Industry In Nepal", *Oxford Development Studies*, Vol : 28, Number: 2, 2000

Mai (2002: 182-202) yaptığı çalışmada 1988 – 1998 yılları arasında Vietnam’ın bazı bölgelerine ve illerine yabancı sermaye akışını incelemiştir. Doğrudan yabancı sermaye akımı bölgeler ve iller arasında eşit dağılmadığı için zengin ve fakir bölgeler arasındaki uçurum büyümüştür. Araştırma sonucunda işgücü kalitesinin yüksekliği, yerel pazarın büyüklüğü ve altyapı yatırımlarının çok iyi olması nedeniyle bazı bölgelere daha fazla yabancı sermaye aktığı, öte yandan fakir ve uzak bölgelere yabancı sermayeyi çekmek için kullanılan vergi teşviklerinin önemli bir etkiye sahip olmadıkları ortaya çıkmıştır. Mai, bu nedenle Vietnam hükümetinin, fakir bölgelere yabancı sermaye akışını sağlamak için öncelikle fiziki ve sosyal altyapıyı geliştirmek için harcamaları bu bölgeye kaydırmaları gerektiğini vurgulamaktadır.³⁰

2.4.3.2 Teşviklerin Etkin Olduğuna İlişkin Bulgular

Mani (2004, 255-282) çalışmasında Hindistan’ın son zamanlarda teknoloji ağırlıklı ürünler olan haberleşme ve biyoteknoloji sektöründe söz sahibi olmasının altında, Hindistan Hükümeti’nin yerli teknolojiyi destekleme hizmetinin önemli rol oynadığını ortaya koymuştur. Mali teşvikler olarak vergi teşvikleri, araştırma ve geliştirme ödenekleri, imtiyazlı borçlar ve girişim sermayesi etkili enstrümanlar olarak vurgulanmıştır³¹.

Byun ve Wang (2002, 135-158) Kore’nin yerli sermaye eksikliği dönemleri boyunca yabancı sermayeyi cezbetmek için teşvik sistemini yürürlüğe koyduğunu çalışmalarında ortaya çıkarmışlardır. Uluslar arası firmaların gittikleri ülkeye sağladıkları en önemli katkı teknoloji transferidir. Kore hükümeti uluslar arası firmaların fabrika kurması için çeşitli düzenlemeleri ortaya koymuş ve performansını da kontrol etmeyi ihmal etmemiştir. Yüksek teknolojiye darboğazı gidermek için uluslar arası şirketlere daha açık bir pazar olma politikasını devam ettirmiş ve yerli firmalarla uluslar arası firmaların karşılıklı işbirliğini kolaylaştırmak için

³⁰MAI, P., “Regional Economic Development And Foreign Direct Investment Flows In Vietnam, 1988-1998”, *Journal of The Asia Pacific Economy*, Vol: 7, Number : 2, 2002

³¹MANI, S., “Institutional Support For Investment in Domestic Technologies: An Analysis of The Role of Government in India”, *The European Journal of Finance*, Vol : 7, Number: 1, 2004

operasyonel sınırlamaları azaltmış ve bir vergi teşviği olan vergi tatilini uygulamaya koymuş, akabinde son derece olumlu sonuçlar almıştır.³²

O'Brien (2002: 151-182), yaptığı çalışma sonucunda gelişmekte olan ülkelerin firmalarının, yerli talebin yetersizliğinden dolayı diğer gelişmekte olan ülkelere doğrudan yatırım yaptığını, uluslar arası sermaye akımının gideceği ülke seçiminin büyük ölçüde o ülkenin devlet teşviklerine ve düzenlemelerine bağlı olduğunu vurgulamıştır.³³

Choi (2002: 337-376) Güney Kore ile ilgili yaptığı çalışmada, Güney Kore'de yaşanan bilimsel ve teknolojik gelişmede, hükümetin devlet teşvikleri ve girişim sermayesi sağlayarak yabancı sermayeyi ülkeye çekmede oynadığı rolün ne kadar başarılı olduğunu ve diğer üçüncü dünya ülkelerine örnek teşkil etmesi gerektiğini ifade etmektedir.³⁴

Felker (2003: 255-282), Güney Doğu Asya ülkeleri ile ilgili yaptığı çalışmada bu ülkelerin imalattan, hizmet sektörüne ve bölgesel kalkınmaya kadar devlet teşvikleri sunduğunu, endüstriyel büyümeyi devam ettirmek için altyapı gelişimini sürdürdüğünü ve KOBİ'leri destekleyen teknik programlar oluşturduğunu, bütün bu çabalar sonucunda çok uluslu şirketlerin üretim bağlantılarını bu ülkelerden Çin'e aktarmalarına engel olduklarını ortaya çıkarmıştır.³⁵

Guellec ve Potterie (2003: 225-243) yaptıkları çalışmada 17 OECD ülkesinin son 20 yılda AR-GE faaliyetleri üzerinde hükümet harcamalarının net getirisini incelemiş; vergi teşvikleri, devlet ödenekleri, kamuya ait ve üniversiteye ait laboratuvar gibi argümanların pozitif etkiye sahip olduğunu görmüşlerdir. Araştırmacılar, özellikle vergi teşviklerinin anında pozitif bir etkiye sahip olduğunu ve AR-GE faaliyetlerini uyardığı sonucuna ulaşmışlardır. Vergi teşvikleri oranları ve devlet fonları miktarı bir program çerçevesinde uygulanırken çalışma süresi boyunca sabit olursa daha etkili olduğu saptanmıştır. Eğer devlet teşviklerinin süresi belirsiz

³²BYUN, H. and WANG, Y. "Technology Transfer and Multinational Corporations: The Case of South Korea", *The International Trade Journal*, Vol:12, 2002

³³ O'BRIEN, P., "The New Multinationals Developing-Country Firms In International Markets", *The International Trade Journal*, Vol: 16, Number: 2, 2002

³⁴ CHOI, H., "Mobilization of Financial Resources For Technology Development", *Journal of The Asia Pacific Economy*, Vol: 8, Number: 1, 2002

³⁵ FELKER, G., "Southeast Asian Industrialisation And Changing Global Production System", *Third World Quarterly*, Vol:24, Number:2, 2003

olursa, firmalar ilave AR-GE yatırımı yapmaktan kaçınmaktadırlar. Doğrudan devlet ödenekleri ve vergi teşvikleri birbirinin yerine geçebilen argümanlar olduğu, AR-GE faaliyetlerinde birinin yoğunluğu artınca diğerinin etkisinin azaldığı görülmüştür. Devlet fonlarının uyarıcı etkisi hükümetlerin AR-GE yapan firmalara sağlayacakları fon miktarlarına bağlıdır. Bu fonlar belirli miktara kadar AR-GE faaliyetlerini arttırır daha sonraki artışları negatif etkiye sahiptir.³⁶

Russo (2004, 313), kurduğu modelde araştırma faaliyetleri üzerinde vergi teşviklerinin etkisini ölçmeye çalışmıştır. Sonuç olarak, AR-GE’de vergi indirimleri AR-GE çalışmalarını nispi olarak daha fazla arttırmıştır. Düşük kurumlar vergisi oranları ve yatırım indirimi ileri teknoloji üreten firmaları pozitif etkilemektedir.³⁷

³⁶ GUELLEC D. and POTTERIE, B., “The Impact Of Public R&D Expenditure On Business R&D”, **Economics of Innovation and New Technology**, Vol:12, Number:3, 2003

³⁷ RUSSO, B., “A Cost-Benefit Analysis of R&D Tax Incentives”, **Canadian Journal of Economics**, Vol:37, Issue: 2, 2004

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE UYGULANAN YATIRIM STRATEJİLERİ VE TEŞVİK POLİTİKALARI

Ülkemizde devletin rolünün, özellikle ekonomik büyüme ve istikrar, istihdamın artırılması, bölgesel gelişmişlik düzeyinin dengelenmesi, yatırım yoluyla sanayileşme politikalarının yönlendirilmesi, ekonominin dış rekabete açılması gibi, gerek ekonomik, gerekse sosyal gelişmeyi amaçlayan politikaların üzerine kurulduğu gözlenmektedir. İktisat Kongresi'nden başlamak üzere Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren devletin ekonomideki rolü ekonomik kalkınmayı ve istikrarı hedefleyen bir yapıda gelişmiş, bu çerçevede, ilki 1934-1938 yılları arasında uygulanan Beş Yıllık Sanayi Planlarını daha sonra 1963-1967 yıllarında ilki uygulanan Beş Yıllık Kalkınma Planları takip etmiştir.³⁸

1960'ların ilk yıllarından itibaren uygulanmaya konulan beş yıllık kalkınma planlarında, ithal ikameci sanayileşmede yeni bir döneme girilmiş, yatırımları ve ihracatı teşvik amacıyla bazı kanunlar çıkarılmış, yeni düzenlemelere gidilmiştir. Nitekim, ekonomimizdeki hızlı gelişim ve değişimi sağlamak amacı daha sonraki dönemlerde de devam etmiş, bu amaca ulaşabilmede devlet desteği önemli rol oynamıştır. Ancak, sınırlı iç piyasa ile ihracata yönelmedeki yetersizlikten dolayı, ithal ikameci politikanın devlete maliyeti her geçen gün artmış, arzu edilen ekonomik büyüme ve istikrarın sağlanmasında zorluklar yaşanmıştır. 1980'lerde dünya ekonomisindeki gelişmelere paralel bir yapıda dışa açık büyüme modelini benimsememiz neticesinde devletin yatırım ve ihracata yönelik teşvik mekanizmaları da bu amaca yönelik olarak değişim sürecine girmiştir.³⁹ Halen uygulanmakta olan

³⁸ Devlet Planlama Teşkilatı, "Devlet Yardımlarını Değerlendirme Özel İhtisas Komisyonu Raporu", <http://ekutup.dpt.gov.tr/ekonomi/politika/devletya.pdf>, (10.09.2004)

³⁹ <http://ekutup.dpt.gov.tr/ekonomi/politika/devletya.pdf>, (10.09.2004)

teşvik tedbirlerine, dolayısıyla bu çalışmamıza ışık tutması açısından teşvik tedbirlerinin tarihi gelişimini kısaca incelemekte fayda vardır.

3.1 Planlı Dönem Öncesi

Teşvik sisteminin tarihsel gelişimi irdelenirken Planlı Dönem öncesini Cumhuriyet Öncesi, 1920-1950 Dönemi ve 1950-1960 Dönemi başlıkları altında toplamak mümkündür.

3.1.1 Cumhuriyet Öncesi

Ülkemizde ilk yatırımları teşvik ile uygulama girişimi 1 Ocak 1913 tarihli “Teşviki Sanayi Kanunu Muvakkatı” ile yapılmıştır. Bu kanun sanayi tesisleri için beş bin metrekareye kadar arazi başışı, emlak vergisi, öşür bedeli, ruhsatname harçları, inşaat vergisi muafiyeti ile yatırım ve işletme ihtiyacı malların gümrük muafiyeti ile ithalini mümkün kılmıştır.⁴⁰

Bu yasadan sanayi kuruluşlarının yararlanmaları için gerekli işlemler oldukça basit olmasına rağmen, uygulamada bundan yararlananların sayısı çok az olmuştur. 1917 yılında yapılan sanayi istatistiklerinde teşvik tedbirlerinden yararlanan firma sayısının 117 olduğu ve bu firmaların büyük çoğunluğunun İstanbul ve İzmir’de olduğu ortaya çıkmıştır. Bir çok kuruluş bu yasadan haberdar olamamıştır.⁴¹ Bunun nedenini de bu dönemde yatırımcıların hükümetle olan ilişkilerinin komisyoncular tarafından yürütülmesi teşkil etmiştir.⁴²

1913 yılında yapılan sayıma göre, Türkiye sınırları içinde kalan sanai tesislerin dağılımı “20 un değirmeni, 2 makarna fabrikası, 1 bira fabrikası, 6 konserve fabrikası, 3 kireç ve tuğla imalathanesi, 7 kutu, 2 yağ ve sabun imalatı...”⁴³ şeklinde sıralanmaktadır. Üstelik Kurtuluş Savaşından sonra azınlıklardan oluşan

⁴⁰ AŞIKOĞLU, Rıza, *Türkiye’de Yatırım Teşvik Tedbirleri*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 1988, s..10

⁴¹ DURAN, 1998, a.g.e, s. 62

⁴² AŞIKOĞLU, 1988, a.g.e, s.11

⁴³ Basın Bildirileri, *Türk Sanayinin Gelişimi ve Teşvikler*, Hazine Müsteşarlığı, Teşvik Ve Uygulama Genel Müdürlüğü, 2002, s.125

kalifiye elemanların göç etmesiyle bu tesislerin bir kısmı kapanmış ve sayı daha da azalmıştır.

Aynı dönemde, ağırlıklı olarak imtiyazlı bazı kamusal hizmetler ile sınai ve ticari faaliyetlerde bulunan yabancı şirketlerin toplam sermaye miktarı 63,5 milyon İngiliz Lirası idi. Bu dönemde toplam dış ticaretin 41 milyon Osmanlı Lirası ithalat ve 21 milyon Osmanlı lirası da ihracattan oluşmakta idi. İhracat tarım ürünleri ile maden cevherinden ibaret iken, ithalat mamul ve yarı mamul mallardan oluşmakta idi.⁴⁴

3.1.2 1920 – 1950 Dönemi

Cumhuriyet döneminin ilk iktisat kongresi 1923 yılında İzmir’de yapılmıştır. Bu kongrede tarım, sanayi, ticaret ve el emeğinin teşviği konularında önemli kararlar alınarak oybirliği ile Misak-i İktisadi kabul edilmiştir.⁴⁵

1.İktisat Kongresinden sonra özel sektöre ağırlık veren bir “kalkınma stratejisi” uygulanmaya başlanmıştır. 1055 sayılı Teşvik-i Sanayi Kanunu’na göre, milli sanayinin teşvik ve himayesi yurtiçi ihtiyaçlarını karşıladıktan sonra ihracat yapan büyük sanayi işletmelerinin kurulması, halkın birleşerek veya ferden mümkün olan sınai teşebbüslere girişmesi amaç edinilmiştir.⁴⁶

Bilindiği gibi, 1923 – 29 yılları arasında devlet politikası olarak özel teşebbüs ön plana çıkartılmaya çalışılmış olmasına rağmen, özel sektörde yeterli düzeyde sermaye birikiminin olmayışı ve girişimci insan sayısının azlığı, teşvik politikalarının uygulanmasında istenildiği ölçüde başarıya ulaşılmasını engellemiştir. Bu nedenle devlet, 1930’lu yıllardan itibaren iktisadi devlet teşekküllerini ve kamu iktisadi teşekküllerini başlatmak zorunda kalmıştır. Böylece karma ekonomik düzene geçilmiştir.

⁴⁴ Basın Bildirileri, 2002, s..126

⁴⁵ AŞIKOĞLU, 1988, a.g.e, s.11

⁴⁶ DURAN, 1998, a.g.e, s.62

3.1.3 1950 – 1960 Dönemi

Bu dönemde liberal bir ekonomi politikası izlenmeye başlanmıştır. 1950 sonrası liberal bir ekonomi politikasının izlenmesi, özel kesimin kredi olanaklarının artırılması, dış yardımların hazine kaynakları ile birleştirilerek ekonomiye aktarılması, dış ticaret politikası ile girişimcilerin yatırıma özendirilmesi, kamunun özel kesimin girmeyeceği alanlarda büyük ölçekli yatırımlara gitmesi, altyapı yatırımlarına büyük bir hız verilmesi, tarım sektörünün üretimi özendirici fiyat politikaları ile desteklenmesi gibi uygulamalar sonucu yatırımlarda büyük artışlar kaydedilmiştir.⁴⁷

1951 yılında çıkarılan ve daha sonra 1954 yılında değişikliğe uğrayan “Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu”, 1953 tarihli “Turizm Endüstrisi Teşvik Kanunu” ve 1954 tarihli “Petrol Kanunu” uygulamaya sokulmuştur.⁴⁸

3.2 1960 SONRASI PLANLI DÖNEM

1960 sonrası planlı dönemi 24 Ocak 1980 Kararları Öncesi Dönem ve 24 Ocak Kararları Sonrası dönem olarak iki başlık halinde incelenebilir.

3.2.1 24 Ocak 1980 Kararları Öncesi Dönem

Bu dönemde yatırım politikaları yerli sanayi dış pazar rekabetinden koruma ve ithal ikamesi temeline oturtulmuştur. Bu dönemin en önemli özelliği tarım malları üretiminden sanayi malları üretimine geçiş çabalarının yoğunlaşmasıdır. Ayrıca bölgeler arası dengeli bir gelişmenin sağlanması amaçlanmıştır. Bu çerçevede ucuz kredi temini, yüksek gümrük tarifeleri, ithalatta kota ve vergilemede kolaylıklar gibi uygulamalar yürürlüğe girmiştir.

Bu plan döneminde küçük ve dağınık bir şekilde faaliyet göstermeye başlayan sanayi kuruluşlarının büyük kuruluşlar haline getirilmesi (ölçek ekonomileri kuramı) gerektiği konusunda görüş birliğine varılmıştır. Başlangıçta

⁴⁷ AŞIKOĞLU, 1988, a.g.e, s.15

⁴⁸ Basın Bildirileri, 2002, s.128

Sanayi Bakanlığı ve Ticaret Bakanlığı tarafından yürütülen çalışmaları, 1967’de Başbakanlığa bağlı olarak kurulan “Yatırımları ve İhracatı Geliştirme ve Teşvik Bürosu” ve 1970 yılından itibaren “DPT Teşvik Uygulama Dairesi” üstlenmiştir. 1971 yılında Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı’na devredilmiş olan Daire, 1980 yılından itibaren yine DPT’na bağlanmıştır.⁴⁹

1970’li yılların başında artan işçi dövizli gelirleri ve ödemeler dengesinde yer alan kalemlerde ortaya çıkan lehte gelişmelerle Türkiye ithal ikamesine dayalı politikasını başarıyla sürdürmüş, fakat petrol krizi ortaya çıkınca ödemeler dengesi bozulmaya başlamış ve bu baskı kısa vadeli borçlanmalarla hafifletilmeye çalışılmıştır.

3.2.2 24 Ocak 1980 Kararları Sonrası Dönem

1980 yılı, devletin ekonomideki rolünün değişimi açısından çok önemli bir dönüm noktası olmuştur. Ülkemiz ekonomisinde yaşanan istikrarsızlığın önüne geçilmesi, başta dış ödeme ve enflasyon sorununun aşılması için “24 Ocak Kararları” olarak bilinen ekonomik istikrar programının uygulanmasına geçilmiştir. Anılan kararlar ile birlikte, Türkiye, 1970’li yıllarda ortaya çıkan dış sorunlarla mücadele etmede yetersiz kalan ithal ikamesine dayalı sanayileşme stratejisini terk ederek, “dışa dönük sanayileşme” stratejisini benimsemiştir. Bu strateji değişikliğinin arkasında yatan temel neden; ithal ikameci sanayileşme politikasının yarattığı, yüksek gümrük duvarları ile korunan ve bu nedenle de rasyonel kaynak dağılımının gerçekleşmediği iç pazara dönük ve dünya pazarlarında rekabet şansına sahip olmayan bir yapıdaki yerli sanayinin, dış rekabete açık bir üretim yapısına kavuşturulması olmuştur. Anılan yeni programla; sanayileşme stratejisi olarak emek-yoğun, yerli hammaddelere dayanan ve dünya pazarlarında Türkiye açısından rekabet gücü olduğu varsayılan sektörlerin desteklenmesi hedeflenmiş, bu amaçla yatırımı özendirici politikalar ile değişik destek unsurlarını içeren ihracat teşvik tedbirleri, dış ticaretin liberalizasyonuna yönelik düzenlemeler ve yabancı sermayeyi

⁴⁹ Basın Bildirileri, 2002, s.129

ülkeyi çekmeye yönelik yeni destek mekanizmaları geliştirilmiştir.⁵⁰ Yatırım teşviklerinde getirilen önlemler;⁵¹

- Teşvik Belgesine dayalı uygulama kolaylaştırılmış ve orta vadeli kredi sistemi geliştirilmiştir,
- Teşvik Belgesine bağlanarak yaygınlaştırılmıştır,
- Teşvik edilecek yatırım konuları sürekli günün şartlarına göre ayarlanmıştır.
- Döviz kredilerine kur garantisi getirilmiştir.
- Turizm Teşvik Kanunu yürürlüğe girmiştir.
- Tüm teşvikler yabancı sermaye için de geçerli olmuştur.
- Mali Denge Vergisi kaldırılmıştır.
- Kurumlar Vergisi oranı yüzde 40'a indirilmiştir.
- Gelir Vergisi oranları düşürülmüştür.
- Gider vergilerinde sanayi lehine düzenlemeler yapılmıştır.

24.1.1980 tarihinden sonra ihracata yönelik politikaların izlendiği ülkemizde yukarıda belirtilen önlemlere ilave olarak ağırlıkları zaman zaman değişmekle birlikte kaynak kullanımını destekleme primi, kaynak kullanımını destekleme fonu kaynaklı kredi, fon kaynaklı kredi, faiz farkı iadesi uygulaması, T.C Merkez Bankası kaynaklı reeskont kredileri, bankaların taahhütleri karşılığında bulundurmak zorunda oldukları disponibilibite ve mevduat munzam karşılık oranlarının farklılaştırılması, katma değer vergisi desteği, finansman fonu uygulaması ve enerji desteği gibi çeşitli araçlar teşvik politikaları çerçevesinde kullanılmıştır.⁵²

1980'lerde sektörel ve bölgesel öncelikli bazı yatırımlara kaynak tahsisi imkanı sağlayan mevzuat uygulamaya alınmıştır. 1986 yılından itibaren yatırım teşvik tedbirlerine nakdi desteklerin girmesi ve verilen teşviklerin yatırım kararlarını etkileyecek büyüklükte olması bazı sektörlerde yatırımların ciddi ölçülerde artmasına sebep olmuştur. Yatırımın % 60'ına varan hibe yardımların (Kaynak Kullanımı Destekleme Primi) uygulaması bazı imalat sanayi dalları ile turizm, ulaştırma, eğitim ve sağlık gibi özel önem taşıyan sektörlerle yönelik yatırımlarda ciddi artışlar

⁵⁰ Devlet Planlama Teşkilatı, "Devlet Yardımlarını Değerlendirme Özel İhtisas Komisyonu Raporu", < <http://ekutup.dpt.gov.tr/ekonomi/politika/devletya.pdf> >, (10.09.2004)

⁵¹ DURAN, 1998, a.g.e, s.73

⁵² Ankara Ticaret Odası, Türkiye'de Uygulanan Teşvik Politikaları, ATO Yayın, No: 14, Ankara, 2000, s.9

yaratmıştır.⁵³ Özellikle Konya, Denizli, Gaziantep, K.Maraş gibi illerimiz imalat sanayinde, Ege ve Güney sahillerimiz turizm sektöründe büyük yatırımlara tanık olmuştur.

Ancak, 21.yüzyıla damgasını vuran küreselleşmenin bir gereği olarak devletin ekonomideki rolünü belirlemede yeni bir unsur olarak karşımıza çıkan uluslar arası kurallar, 1980’lerdeki devlet desteklerinin yeniden tanımlanmasını zorunlu kılmıştır. Nitekim, Uruguay Round Nihai Senedi çerçevesinde imzalanan ve ülkemizin de taraf olduğu Dünya Ticaret Örgütü’nün ilgili anlaşması, gerek yatırım gerek ihracat teşviklerine yeni kurallar koyarak kısıtlamalar getirmiştir. Diğer taraftan Türkiye ile Avrupa Birliği gümrük birliğinin kurulmasına ilişkin 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararında belirtilen yükümlülüklerimiz nedeniyle, daha önceki dönemlerde uygulanan “nakit teşvikler” ile “ihracat performansına dayalı sübvansiyonlar” 1995 yılı sonunda yürürlükten kaldırılmıştır. Kaldırılan teşvik mekanizmaları yerine, gerek Avrupa Birliği, gerek Dünya Ticaret Örgütü normlarına uygun yeni “Devlet Yardımları” yürürlüğe konulmuş, sözkonusu yardımlar daha sonra değişen uluslar arası ve ülke dinamiklerine göre değişikliklere uğrayarak mevcut şeklini almıştır.⁵⁴

3.3 Türk Teşvik Sisteminin Temel Özellikleri Ve Kurumsal Yapısı

3.3.1 Kurumsal Yapı

1967 yılına kadar çeşitli kamu idareleri tarafından yürütülen teşvik uygulamaları 933 sayılı Kanun ile kurulan “Başbakanlık Yatırımları ve İhracatı Geliştirme ve Teşvik Bürosu”nda toplanmıştır. Böylece, çeşitli teşvik tedbirlerinin uygulanmasında bir eşgüdüm sağlandığı gibi yatırımcılarda değişik idarelere başvurmak ve çeşitli formaliteleri yerine getirmek külfetinden kurtarılmıştır. Teşvik İdaresi, Başbakanlığın 13.9.1967 tarihli genelgesi ile DPT Müsteşarlığı’na

⁵³ DURAN, Mustafa, *Türkiye’de Yatırımlara Sağlanan Teşvikler ve Etkinliği*, Hazine Müsteşarlığı Araştırma ve İnceleme Dizisi, No:32, Ankara, 2002, s..41

⁵⁴ <http://ekutup.dpt.gov.tr/ekonomi/politika/devletya.pdf>, (10.09.2004)

bağlanmıştır.⁵⁵ Teşvik prosedürünün DPT’de toplanması üzerine, 1968 yılında Teşvik ve Uygulama Dairesi kurulmuştur.

Teşvik ve Uygulama Dairesi Dış Ekonomik İlişkiler Bakanlığı’na bağlanmış, 1971 yılında bu bakanlığın kaldırılması üzerine söz konusu daire Ticaret Bakanlığı’na bağlanmıştır. Daha sonra 1972 yılında Cumhurbaşkanlığı onayı ile ikiye ayrılmış, Proje Değerlendirme ve Yatırım Şubesi Sanayi Bakanlığı’na, İhracata ilişkin birimler Ticaret Bakanlığı’na bağlanmıştır. 14.1.1980 tarihinde tekrar her iki kurum tek çatı altında birleştirilerek DPT’ye bağlanmıştır.

14.8.1991 tarihli Resmi Gazete’de yayınlanan 436 sayılı KHK ile Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı’na bağlanarak Genel Müdürlük şeklinde örgütlenen teşvikler ile ilgili birimler, 9.12.1994 tarih ve 4059 sayılı Kanun ile tekrar ikiye ayrılarak ihracat ile ilgili birimler Dış Ticaret Müsteşarlığı’na aktarılmış, yatırımla ilgili birimler ise Teşvik ve Uygulama Genel Müdürlüğü adı altında Hazine Müsteşarlığı bünyesinde kalmıştır.⁵⁶

3.3.2 Türk Teşvik Sisteminin Temel Özellikleri

1- Ülkemizde teşvik uygulamaları merkezi idare tarafından yürütülmektedir ve bu yüzden teşvik sistemi merkezidir. Bu sebeple uygulamalar yasal düzenlemelerle yapılmaktadır. Şöyle ki, sistemin çalışabilmesi için önce Bakanlar Kurulu Kararı daha sonra bunların uygulanmasına yönelik tebliğler çıkarılmakta ve verilen tüm destekler, bu desteklerden yararlanacaklar kamuoyuna Resmi Gazete aracılığıyla duyurulmaktadır. Sistemin hızlı işleyişinin sağlanabilmesi için bürokrasi azaltılmalı, hatta birçok ülkede olduğu gibi merkezi idarenin yanı sıra, teşvik uygulamaları yerel yönetim tarafından da yapılmalı, gerekirse mahalli organizasyonlara (meslek örgütleri gibi) yetki devredilmelidir. Mesela, İhracat Genel Müdürlüğü ihracat teşviklerine ilişkin uygulamaların birçoğunu büyük oranda İhracatçı Birliklerine devretmiş ve işlerin daha hızlı ve etkin yürütülmesi sağlanmıştır. Yerel idarelerin yatırım ve ihracat destekleri içinde yer almaları son derece önemli görülmektedir. Çünkü merkezi idare tarafından yapılan uygulamalar

⁵⁵ ATO, 2000, a.g.e, s.9

⁵⁶ ATO, 2000, a.g.e, s.10

belge, doküman ve proje üzerinden yapılmakta olup, yerel idareler daha çok fiili durum üzerinden destek uygulamaları yapabilecek durumdadır. Yerel idarelerce kullanılması düşünülen destekler şu şekildedir:⁵⁷

- Yerel idare yatırımcıya yatırım yapılmaya uygun ve çevre ve altyapısı müsait kamu arazileri tahsisi yapabilmelidir.
- Yatırım ve ihracat potansiyeli olan yatırımlar ile faaliyetleri devam eden işletmelerin yerel bazı vergilerden istisna edilmesine yönelik destekler (Emlak vergileri bina inşaat harcı ve diğer G.Menkul ve Menkule yönelik diğer vergiler vs)
- İstihdam ve bölgede yaratılan katma değere göre bazı işletme giderlerinde indirimler sağlanabilir. Su giderleri, çöp vergileri, elektrik ve sosyal ödemelerde (SSK primi, Tas.teş. v.s)
- Bazı altyapı yatırımları ile çevre korumaya yönelik yatırımlar ilgili yatırımcılara genel sistemden yada yurtdışından kaynak sağlanması (AB ve Dünya Bankası)

2- Türk teşvik sistemi tek merkezden idare edilmesine rağmen gerek mevzuat gerekse uygulama açısından çok başlı olması, etkinsizliği ve işlerin çok uzun sürmesini beraberinde getirmektedir yani teşvik sistemi karmaşık bir yapıya sahiptir. Çizelge3.1’de görüldüğü üzere Türkiye’de yatırım teşvik işlemlerine müdahil olan yaklaşık 20’ye yakın kamu ve özel kurum bulunmaktadır. Bu kurumlar arasında koordinasyonu sağlayacak bir üst kurumun olmaması kurumsal karmaşaya neden olmaktadır. Uygulamalar doğru yapılsa bile, etkisi zayıf kalmakta ve sonuç almayı zorlaştırmaktadır.

3- Teşvik sistemi istikrarlı değildir. Teşvik programının istikrarı ile sistemin esnekliği arasında optimal bir denge kurulması gereklidir. Teşvik politikasının temel kriterlerinden biri, ekonomik gelişmelere bağlı olarak kendini yenilemeye açık olmasıdır. Politika veya uygulama biçimi bu esneklikten yoksun olursa ekonomik trendle uyumunda çelişkiler doğacağından sistem kendiliğinden zamanla verimsizleşir. ⁵⁸

⁵⁷ ÇİLOĞLU, 1997, a.g.m, s.13

⁵⁸ DURAN, 2002, a.g.e, s.62

Yatırım kararı uzun vadeli bir süreç içermektedir. Bu nedenle kısa vadeli politikaların yol açtığı geleceğe yönelik belirsizlikler teşvik politikalarının etkinliğini azaltır. Mesela, en temel ve en eski teşvik araçlarından biri olan yatırım indirimi oranları sık sık değiştirilmiştir. Aynı durum KDV desteğinde de yaşanmıştır. Yatırımcılara başlangıçta taahhüt edilen teşvik unsurlarının niteliğinin yatırım süresince değiştirilmeden uygulanması istikrarın gereğidir.

Çizelge 3.1 Teşvik İle İlgili Kurumlar

KURUM ADI	TEŞVİK İLE İLGİLİ İŞLERİ
1.MERKEZ BANKASI	KDV desteği, finansman fonu, kaynak kullanımı destekleme fonu
2. MALİYE BAKANLIĞI GELİRLER GENEL MÜDÜRLÜĞÜ, MİLLİ EMLAK GENEL MÜDÜRLÜĞÜ	Yatırım İndirimi, KDV istisnası, arsa tahsis, vergi resim ve harç istisnası
3. GÜMRÜK MÜSTEŞARLIĞI	Gümrük Vergisi Muaf KDV ertelemesi, mahrece iade.
4.BANKALAR(HALK,VAKIFLAR,T.KALKINMA)	FKK kullanımı, KOBİ teşvik Belgeleri, Döviz Kredisi Kullanımı
5. ÇEVRE BAKANLIĞI	Çevre Şartı (ÇED Raporu)
6. DIŞ TİCARET MÜSTEŞARLIĞI	İthalat Rejimi, Özel İthal İzinleri
7. TÜBİTAK	ARGE Yatırımları, Öncelikli Teknoloji Yatırımlarının Belirlenmesi.
8. REKABET KURULU	Teşviklerin Rekabeti Bozucu etkileri.
9. KAMBİYO MÜDÜRLÜKLERİ	Süre Uzatımı
10. ODALAR (SANAYİ, TİCARET)	Süre Uzatımı, Belge Düzenleme, Tamamlama Ekspertizi, Kapasite Raporu Düzenleme
11. YEMİNLİ MALİ MÜŞAVİRLİKLER	KDV Desteği, Tamamlama Ekspertizi, Yatırım İndirim

	Raporu, Şirket Aktiflerinin Tespiti
12. NOTERLER	Vergi Resim ve Harç İstisnası, Belge Tasdikleri
13. VALİLİKLER (SANAYİ İL MÜD)	KDV İstisnası Tamamlama Ekspertizi
14. KAMU FİN. GEN. MÜDÜRLÜĞÜ	Dış Borç Kütüğü Tecili
15. TURİZM BAKANLIĞI	İşletme Belgesi,
16. DPT	Sektör Tanımları
17. SSK	SSK Prim İndirimi Desteği

Kaynak : DURAN, 2002, a.g.e, s.45

4- Bölgesel seçicilik esasına dayalıdır. Türk teşvik sistemi bölgesel bazda seçicilik esasına dayanmakla birlikte zaman zaman bu unsurun çok belirgin ve etkin olmadığı görülmüştür. Sistemin en önemli ve öncelikli amaçlarından biri, göreceli olarak geri kalmış bölgelere öncelik verilmesidir.⁵⁹ 1913 yılından beri uygulanan teşviklerin uzun yıllar bölgesel önceliklere dayalı sistemler içermiş olmasına rağmen, bölgelerarası farklılıkları gidermede başarılı olamadığı görülmektedir. Ülkemizde Kalkınmada Öncelikli Yöre statüsünde yer alan bölgelerden gelişmiş yörelere emek ve sermaye göçü yaşanmaktadır. Ayrıca bu bölgelerde sabit yatırım ve ticari faaliyetler için gerekli altyapı mevcut değildir. Üretim aşamasında kullanılacak hammadde ve yarı mamül, bazı tarımsal üretimler dışında, tedariki çok güçtür. Kalifiye eleman bulma imkanı sınırlıdır.

5- Bugün uygulanan yatırım teşvik sisteminin bir özelliği, sektörel herhangi bir ayırım içermemesidir. Yatırımcı, yatırım yapacağı sektörü piyasa koşullarına göre belirlemektedir. 26.12.1994 tarih ve 94 / 6411 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı'ndan itibaren uygulanmakta olan bu sistemde yatırımcı piyasa koşullarına göre en karlı gördüğü sektörü yatırım yapma amacıyla seçmekte, daha sonra teşvik belgesi alabilmek için müracaatta bulunmaktadır. Bu sistem öncesi bazı dönemlerde desteklenecek sektörler listesi, bazılarında ise desteklenmeyecek sektörler listesine (menfi liste) göre uygulama yapılmakta idi. Bu sisteme göre kamu kesimi

⁵⁹ DURAN, 1998, a.g.e, s.127

önceliklerine göre belirlenen sektörler daha yoğun desteklerden yararlanmaktaydı.⁶⁰ Çizelge 3.2’de görüldüğü gibi verilen teşvik belgelerinin belirli sektörlerde, özellikle imalat sektörü ve hizmetler sektörü teşvik belgelerinin ağırlık oluşturduğu, müspet yada menfi liste ve sektörel ayrımcılığın olmadığı dönemlerde çok büyük oranlarda sapmanın yaşanmadığı görülmektedir.

Çizelge 3.2 Teşvik Belgelerinin Sektörel Dağılımı

Yıllar/Adet	Tarım	Madencilik	İmalat	Enerji	Hizmetler
1990	1.415	63	1.228	3	428
1991	142	68	1.012	20	528
1992	24	63	996	10	452
1993	56	171	2.064	38	701
1994	26	74	877	13	412
1995	46	103	3.745	28	1.033
1996	98	131	3.310	36	1.458
1997	107	140	3.191	75	1.639
1998	145	136	2.480	46	1.500
1999	109	93	1.602	48	1.116
2000	94	85	2.095	46	1.201
2001	52	63	1.298	46	696
2002	43	101	1.954	29	874
2003	84	123	2.559	38	1.072
Toplam	2.441	1.414	28.411	476	13.110

Kaynak : T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, “Yatırım Teşvik İstatistikleri”
<http://www.hazine.gov.tr/istatistikler.yatirimtesvik>, tarafımda hazırlanmıştır.
 (06.05.2004)

6- Teşvik Sistemi Kesimler İtibariyle Eşit Değildir. Özellikle son dönemde uygulanan teşvik sistemi sonuç itibariyle büyük kesimlerin lehine olarak işler duruma gelmiştir. Gerçi mevzuatta kesimler itibariyle herhangi bir ayırım söz konusu

⁶⁰ ÇİLOĞLU, 2000, a.g.m, s.43

değilse de (fırsat eşitliği) sonuçta sistemden yararlanma açısından (yararlanma eşitliği) büyük işletmelerin daha avantajlı olduğu görülmektedir.⁶¹

3.4 Türkiye’de Uygulanan Teşvik Tedbirleri

Ülkemizde uygulanmakta olan teşvik sistemi ve ilgili mevzuata göre işletmeler aşağıdaki sıralanmış teşvik türlerinden yararlanmaktadırlar:⁶²

3.4.1 Yatırım Teşvikleri

- Gümrük vergisi ve toplu konut fonu istisnası
- Yatırım indirimi
- Makine ve teçhizat alımında KDV istisnası
- Vergi, resim ve harç istisnası
- Enerji desteği
- Arsa tahsisi
- Yatırımları teşvik fonundan kredi tahsisi
- Kaynak kullanımını destekleme fon kesintisi istisnası
- Kullanılmış makine-teçhizat ve tesis ithali
- İhraç kaydıyla teşviklerde tecil-terkin ve iade uygulaması
- Vergi, resim, harç istisnası, bina inşaat harcı istisnası
- Aktif kıymetler içerisinde bulunan iktisadi kıymetlerin aynı sermaye olarak konulması

3.4.2 Küçük Ve Orta Ölçekli İşletme (KOBİ) Teşvikleri

- Yatırımları teşvik fonundan kredi alınması
- Gümrük vergisi ve fon istisnası

⁶¹ DURAN, 1998, a.g.e, s.129

⁶² AŞIKOĞLU, Rıza, BAYRAKLI, Hüseyin ve ELEREN, Ali, 1990-2000 Yılları Arasında Afyon Sanayi Sektöründe Teşvik Uygulamaları, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Yayın No:33, Afyon, 2000, s.4

- Yatırım indirimi
- Onaylanan global listeler muhteviyatına giren makine ve teçhizat alımlarında KDV istisnası
- Vergi, resim ve harç istisnası

3.4.3 İhracat Teşvikleri

- Uluslar arası nitelikteki yurtiçi ihtisas fuarları yardımı
- Yurt dışı fuar ve sergilere katılım yardımı
- Eğitim yardımı
- İstihdama “yol açma” yardımı
- Patent, faydalı model belgesi ve endüstriyel tasarım tescili yardımı
- Araştırma-geliştirme (Ar-Ge) yardımı
- Pazar araştırması yardımı
- Çevre maliyetlerinin desteklenmesine ilişkin yardım
- Yurt dışında ofis-mağaza açma, işletme ve marka tanıtımı yardımı
- Türk ürünlerinin yurt dışında markalaşması, tanıtım ve tutundurması ile Türk malı imajının yerleştirilmesine yönelik faaliyetlerin desteklenmesi

3.4.4 Yeni Teşvik Yasası (29 / 1 / 2004 Tarihli ve 5084 Sayılı Yatırımların ve İstihdamın Teşviki Kanunu İle İlgili)

Milli geliri 1.500 ABD dolar ve altında olan illerin kalkınabilmesi ve yeni yatırımların olabilmesi, bölgesel ekonomik farklılığın giderilebilmesi ve istihdamın artırılabilmesi için Türkiye Büyük Millet Meclisi’nden 5084 sayılı kanun çıkartılmıştır. Bu kanundan DİE’nin 2001 yılı için belirlenen fert başına gayri safi yurt içi hasıla tutarı hesaplamaları esas alınarak yıllık geliri 1500 ABD doları ve altında gerçekleşen 36 il istifade etmiştir. Bu illerden Afyon, Uşak, Düzce ve Osmaniye 2002/1 sayılı yatırımların teşviki ile ilgili tebliğde belirlenen kalkınmada öncelikli iller olmayıp, diğer 32 il kalkınmada öncelikli illerdendir. Kalkınmada öncelikli iller olarak 50 ilden 16’sı olan Çanakkale, Çorum, Elazığ, Kahramanmaraş,

Karabük, Karaman, Kastamonu, Kilis, Kırıkkale, Nevşehir, Niğde, Rize, Samsun, Trabzon, Tunceli ve Zonguldak gibi illerimiz bu kanunun kapsamı dışına çıkartılmıştır.⁶³

Adı geçen teşvik yasası şu illeri kapsamaktadır;Kırşehir, Sinop, Giresun, Amasya, Uşak, Malatya, Sivas, Tokat, Diyarbakır, Afyon, Bartın, Erzincan, Osmaniye, Düzce, Çankırı, Siirt, Gümüşhane, Ordu, Erzurum, Batman, Bayburt, Şanlıurfa, Mardin, Aksaray, Adıyaman, Kars, Van, Iğdır, Yozgat, Ardahan, Hakkari Bingöl, Bitlis, Şırnak, Muş, Ağrı.⁶⁴

Düzenlemelerin temel amacı şu şekilde tanımlanabilir. Birinci olarak, geri kalmış bölgelerde yatırımların teşvik edilmesi ve istihdam imkanlarının iyileştirilmesi suretiyle, bu bölgeler ile gelişmiş bölgeler arasındaki gelir dağılımındaki dengesizliğin azaltılması, diğeri ise, girdi maliyetlerinin yüksekliği nedeniyle uluslararası piyasalarda rekabet etmekte zorlanan sanayiciler için bir alternatif yatırım ortamı sunmaktır.

3.4.4.1 Bu İllerdeki Öngörülen Teşvikler

Yeni Teşvik Yasası (29 / 1 / 2004 Tarihli ve 5084 Sayılı) 3 farklı teşvik öngörmektedir.⁶⁵

- **Ücretler üzerindeki vergi ve SSK prim yükünün hafifletilmesi**

İşçilerin ücretleri üzerinden kesilen vergilerin, organize sanayi veya endüstri bölgelerinde faaliyette bulunan işletmelerde çalışanlar için tamamı, diğer yerlerdeki işyerleri için % 80'i ödenmeyecektir. Keza, işçiler için işverenler tarafından ödenen SSK primlerinin, organize veya endüstri bölgelerinde faaliyette bulunan işletmelerde çalışanlar için tamamı, diğer yerlerdeki işyerleri için % 80'i Hazine tarafından ödenecektir.

⁶³ "KOBİ Portalı>Devlet Yardım ve Teşvikleri Projelerimiz",< <http://www.e-ofisturkiye.com>>, (24.03.2004)

⁶⁴ "Milli Geliri 1500 Dolar Ve Altı Olan İller Teşvik Kapsamında" <<http://www.ekoçerçeve.com/results.asp?>>, (24.03.2004)

⁶⁵ CANİKLİ, Nurettin, "Teşvik Tasarısı Neler Getiriyor?", <www.ekoçerçeve.com>, (24.03.2004)

- **Bedelsiz arsa ve arazi tahsis edilmesi**

Kapsam içindeki illerde yatırım yapacak iş adamlarına, Hazine'ye, katma bütçeli kuruluşlara, belediyelere veya il özel idarelerine ait arazi ve arsalar ücretsiz olarak verilebilir.

- **Enerjide indirim**

Kapsam dahilindeki 36 ilde, imalat sanayi, madencilik, hayvancılık, seracılık, soğuk hava deposu, turizm konaklama tesisi ve eğitim veya sağlık alanında fiilen faaliyette bulunan işletmelerin enerji giderlerinin, organize veya endüstri bölgelerinde kurulu olanlarının, % 20-50'si, diğer alanlarda kurulu olanlarının % 20-40'ı Hazine tarafından karşılanacaktır.

3.4.4.2 Teşvikten Faydalanmanın Şartları

Yeni teşvik yasasından faydalanmanın şartları şu şekildedir:⁶⁶

- İşletmelerin fiilen kapsam içindeki 36 ilde faaliyette bulunması,
- En az 10 işçi çalıştırılması,
- Yatırımın 1.10.2003 tarihinden sonra yapılması, (bu tarihten önceki yatırımlar, ücretsiz arsa tahsisinden faydalanamaz, ancak, belirli şartlarla diğer teşviklerden yararlanabilirler.)
- Eski yatırımlar ve mevcut işletmeler teşvikten faydalanamazlar. Ancak, yeni işe aldıkları ilave işçiler için ücret ve SSK teşviki ile enerji teşvikinden, aldıkları ilave işçi ile sınırlı olmak üzere ve orantılı olarak faydalanabilirler.
- 1.10.2003 tarihinden önce kurulu işletmelerin devredilmesi, bölünmesi yada birleştirilmesi halinde teşviklerden faydalanmaları mümkün değildir. Örneğin, Giresun'da faaliyette bulunan bir mermer işletmesi bir başka şirkete veya kişiye devredilse dahi, devralan şirket veya kişi, devreden şirket veya kişinin 1.10.2003 tarihinden önce verdiği 4 aylık bordrolarda görülen işçi sayısı için teşviklerden yararlanamaz. Ancak, söz konusu bordroda görülen

⁶⁶ YÜCEL, Mustafa, "Yatırımların Teşviki", <www.ekoçerçeve.com>, (24.03.2004)

işçi sayısına ilave olarak alınacak işçiler için teşvikten faydalanmak imkan dahilindedir.

- Tasarı ile yeni yatırımlar teşvik edildiği için, 1.10.2003 tarihinden sonra yapılan yatırımlar veya işe alınan işçiler için teşvik hükümleri geçerlidir. Keza, işçilerin aynı holding veya sermaye grubu şirketleri arasında kaydırılması halinde de teşvikler geçersizdir.
- Teşvikler 2008 yılının sonuna kadar, yaklaşık 5 yıllık bir süre için geçerli olacaktır.
- Bu kanunun uygulanması bakımından yeni işe başlamaktan maksat, gelir ve kurumlar vergisi açısından ilk kez mükellefiyet tesisi veya kapsama dahil illerde yeni bir işyerinin kurulmasıdır. Gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerine ait olup 1/10/2003 tarihinden önce faaliyeti durdurulan işletmelerin, bu tarihten sonra yeniden faaliyete geçirilmesi yeni işe başlama olarak kabul edilmez.⁶⁷

3.4.4.3 Teşvik Yasasına Eleştiriler ve Öneriler

- İllerin değişik kategorilere ayrılması lazımdır. GSMH baz alınacaksa 1500 dolarlık il ile 2000 dolarlık il arasındaki farkın iyi belirlenmesi lazımdır.⁶⁸
- İller bazında ve hatta bölgesel bazda teşvikler yerine sektörel bazda teşviklerle ve bunun akabinde bölgeler arasında küçük nüans farklılıkları ile teşviklerin ayarlanması daha uygun olacaktır.
- Türkiye’de sanayi metropol şehirlerin özel bir statü içerisinde değerlendirilip teşvik edilmesi gereklidir. Çünkü bu merkezler çekim merkezleridir. Yatırım, göç, istihdam anlamında insanlar bu şehirlere yönelmektedir.⁶⁹
- İllerin özelliklerine göre teşvik verilmesi gereklidir. Balık olan yerde balıkçılığı, tarım olan yerde tarımı, hayvancılık olan yerde de hayvancılığı teşvik etmek gerekir.

⁶⁷ ÇOPUROĞLU, Mehmet, “Kırşehir Ful Çekiyor”, www.ekoçerçeve.com, (23.03.2004)

⁶⁸ KOÇER, Nejat, “GSO Başkanı Hükümetin Teşvik Yasasını Eleştirdi”, <www.ekoçerçeve.com>, (24.03.2004).

⁶⁹ ESEN, SALİH, “Genel Değerlendirmeler”, <www.ebso.org.tr>, (06.05.2004).

- Sanayiye teşvik verilirken öncelikle girişimci var mı? Daha sonra altyapı ve birikmiş sermaye var mı ? buna bakılmalıdır.
- Bir eleştiri de şu açıdan yapılmaktadır : 1500 dolar sınırı içerisinde Batı’da ve Orta Anadolu’da Uşak, Afyon, Düzce, Malatya gibi iller giriyorsa ve bugüne kadar sadece girişimcilerinin yokluğundan dolayı kalkınamamış, ancak gelişmiş bölgelerin arasında yer alan iller devlet eliyle kalkındırılmaya çalışılıyorsa bu teşvik prosedürü özünde yeterli değildir. Mesela, İstanbul’da olan bir yatırımcı teşvikten yararlanmak için Hakkari’yi mi tercih eder, Düzce’yi mi? Düzce’yi tercih edeceği çok aşikar. Ege’de ise Afyon ve Uşak’ı tercih eder. Doğu’ya gelmez. Sonuçta bu teşvikten istifade edecek il sayısı 36 değil, 7-8 civarında olur.⁷⁰

3.5. Yatırım Teşvik Uygulamalarının Değerlendirilmesi

Yatırım teşvik politikalarına ilişkin genel ve teorik olarak verilen bu bilgilerden sonra, ülkemizde bugüne kadar uygulanan teşvik unsurlarının büyüklüğü ve etkinliği ile sektörel ve bölgesel dağılımı gibi çeşitli kıstaslar esas alınarak geçmiş teşvik politikalarının irdelenmesinin, mevcut politikaların değerlendirilmesi açısından yararlı olacağı düşünülmüştür.

3.5.1 Yatırım Teşvik Belgelerinin Gelişimi ve GSMH’ya Oranları

Yatırım teşvik belgesi düzenlenmesine 1968 yılından itibaren sağlanmıştır. Çizelge 3.3’de dönemsel olarak yatırım teşvik belgelerinin sayısı, tutarı ve GSMH’ya oranları görülmektedir. Bu Çizelgeye göre, YTB’nin 1980’den sonra önemli artışlar gösterdiği ortaya çıkmaktadır. 2002 yılı sonuna kadar 68.014 adet belgede 352.674 milyon ABD Dolar’lık yatırım teşvik belgesi düzenlenmiştir. Bu belgelerin tutarının GSMH içerisindeki payı ortalama olarak %11 civarında gerçekleşmiş olup, söz konusu oran 1993 – 1997 yılları arasında maksimum olarak % 16.7 seviyesinde

⁷⁰ KOÇER, Nejat, “Gaziantep TOBB Yön.Krl.Üyesi Teşvik Yasası uygulamasını eleştirdi”, <www.ekoçerçeve.com>, (24.03.2004)

gerçekleşmiştir. Söz konusu Çizelgede görüldüğü gibi, 1998 – 2002 yılları arasında yatırım teşvik belgeleri hem sayısal olarak, hem de tutarlarının GSMH'ya oranı düşmüştür. Bunun en büyük sebebi o yıllar arasında ekonomide yaşanan daralmadır.⁷¹ Dikkat edildiği üzere, söz konusu aralıkta YTB tutarında büyük artışın sebebi enflasyondur.

Çizelge 3.3 : Yatırım Teşvik Belgelerinin Dönemler İtibariyle Gelişimi

Yıllar	Belge Adedi	YTB Tutarları(Cari fiyatlarla mio TL.)	Milyon ABD Doları	GSMH Pay %
1968 – 1972	608	39.252	3.057	3,50
1973 – 1977	3.600	472.369	28.938	13,10
1978 – 1982	6.530	3.554.890	37.693	12,50
1983 – 1987	9.305	32.927.040	54.065	16,70
1988 – 1992	12.465	249.207.150	74.690	10,00
1993 – 1997	19.569	7.794.692.060	126.916	13,50
1998 – 2002	15.937	47.804.887.000	27.315	6,80
TOPLAM	68.014	55.885.779.767	352.674	10,87

Kaynak : T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, “Yatırım Teşvik İstatistikleri” <http://www.hazine.gov.tr/istatistikler.yatirimtesvik>, Devlet Planlama Teşkilatı, “İstatistikler”, <http://www.dpt.gov.tr/istatistikler> tarafımcı hazırlanmıştır.(06.05.2004)

1990 – 2003 yıllarında düzenlenen YTB'nin bir önceki yıla göre yüzde değişimi Çizelge 3.4'de yer almaktadır. 1994 yılında düzenlenen YTB sayısında 1993 yılına göre -54,38'lik, 2001 yılında 2000 yılına göre -38,80'lik bir düşüş görülmektedir. Bunun sebebi, her iki yılda da yaşanan ekonomik krizlerdir. 1995 yılında düzenlenen YTB sayısındaki artışın nedeni ise Gümrük Birliği'ne girilmesi ile birlikte devlet yardımlarının azalacağı kanısının yaygınlaşmasıdır.⁷²

⁷¹ Devlet Planlama Teşkilatı, “Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005) 2002 Yılı Programı”, <http://ekutup.dpt.gov.tr/program/2002.pdf>, (10.09.2004)

⁷² EBSO-Ege Bölgesi Sanayi Odası, “Araştırmalar>Yerli Teşvikler 2002”, <<http://www.ebso.org.tr>>, (06.05.2004)

Çizelge 3.4 : YTB Sayısının Yüzde Değişimi

Yıl	Belge Sayısı (Adet)	Bir Önceki Yıla Göre Yüzde Değişimi
1990	3.141	
1991	1.775	-43,49
1992	1.554	-12,45
1993	3.051	96,33
1994	1.392	-54,38
1995	4.955	255,96
1996	5.024	1,39
1997	5.144	2,39
1998	4.291	-16,58
1999	2.968	-30,83
2000	3.521	18,63
2001	2.155	-38,80
2002	3.002	39,30
2003	3.876	29,11
Toplam	45.849	

Kaynak: T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, “Yatırım Teşvik İstatistikleri”

<http://www.hazine.gov.tr/istatistikler.yatirimtesvik>,
tarafımca hazırlanmıştır.(06.05.2004)

3.5.2 Yatırım Teşvik Belgelerinin Sektörel Dağılımı

Teşvik ve Uygulama Genel Müdürlüğü’nce verilen YTB’leri beş ana grup altında tasnif edilmektedir. Söz konusu ana sektörler tarım, madencilik, imalat, enerji ve hizmetlerden oluşmaktadır. Çizelge 3.4’de görüldüğü üzere, tarım ve madencilik sektörlerinin payları %1-2 gibi oransal olarak çok düşük olmakla birlikte istikrarlı bir gelişmenin olduğu, enerji sektöründe ise 2000 ve 2001 yıllarında önemli artışların olduğu, daha sonraki yıllarda tekrar azaldığı görülmüştür. En çarpıcı değişim ise; tekstil sektörünün de dahil olduğu imalat sektörüne yönelik olarak düzenlenen YTB tutarlarında, esas olarak tekstil sektöründen kaynaklanmak üzere 1995 yılında % 86

gibi çok yüksek oranlara ulaşması ve bu eğilimin takip eden yıllarda azalarak 2003 yılı sonunda % 45'e düşmesidir. İmalat sanayine verilen YTB tutarlarındaki bu önemli düşüslere karşın turizm, eğitim, sağlık, ulaştırma, gemi-yat, tır, otobüs, kiralık otomobil, araç bakımı, alt yapı ve hipermarket gibi alanları kapsayan hizmet sektörü YTB tutarlarında özellikle 1998'li yıllardan itibaren önemli artışlar olmuştur. Nitekim, 1995 yılında hizmetler sektöründe YTB tutarlarının toplam içerisindeki payı % 9 iken, 1999 yılında % 49'a çıkmış, 2003 yılında ise tekrar bir hamle yaparak % 45'ler düzeyine tırmanmıştır. Bu Çizelgede görülen söz konusu değişimde, esas olarak 1995 yılında tekstil sektöründe görülen olağanüstü artış ile son yıllarda hızla artan hipermarket, özel okul ve hastanelerin etkisi önemli oranda belirleyici olmuştur.

Çizelge 3.5 YTB'nin Sektörel Dağılımı (%)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Tarım	0,4	1,7	0,8	2,1	2,0	1,5	0,9	1,2	1,2
Madencilik	0,6	1,2	1,6	2,2	1,2	0,9	0,9	4,3	1,3
İmalat	87,6	73,3	62,5	48,9	43,4	39,7	53,4	58,5	50,4
Enerji	2,3	3,4	7,0	5,0	4,3	24,1	17,4	3,4	1,9
Hizmetler	9,1	20,2	27,9	41,8	49,0	33,8	27,3	32,6	45,1
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Yat.Tutarı (TL)	2.233	1.942	3.253	4.013	4.664	8.761	10.599	15.261	25.937

Kaynak: T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, "Yatırım Teşvik İstatistikleri" <http://www.hazine.gov.tr/istatistikler.yatirimtesvik>, tarafınca hazırlanmıştır. (06.05.2004)

3.5.3 Yatırım Teşvik Belgelerinin Bölgeler İtibariyle Dağılımı

Yatırım teşvik belgelerinin toplam sayısal tutarlar esas alınarak oransal dağılımına yönelik hazırlanan Çizelge 3.6 incelendiğinde söz konusu dönemler arasında Marmara Bölgesi'nin sürekli olarak ilk sırayı, Doğu Anadolu Bölgesi'nin ise son sırayı aldığı görülmektedir. 1996 yılında % 49 gibi en yüksek seviyeye çıkan Marmara Bölgesi'nin payı takip eden yıllarda azalma göstermiş, 2003 yılında ise

yine bir yükselme eğilimine girmiştir. İstanbul, Bursa, Kocaeli ve Adapazarı gibi gelişmiş yörelerin bulunduğu bu bölgedeki yatırım teşvik tutarlarının hala yüksek seviyelerde bulunması, bölgesel seçiciliğe ilişkin önemli teşvik araçlarının bulunmadığı bir dönemde sadece gelişmiş yörelere ilişkin yatırım türlerinin sınırlandırılmasına mevzuat düzenlemeleri ile yatırımların bölgelerarası dengeli dağılımını sağlamanın başarılı olamadığını göstermektedir.⁷³

Akdeniz Bölgesi'nin toplam yatırım teşviklerinden aldığı payı incelersek, özellikle 2000 yılında bir patlama yaşandığını, sonraki yıllarda da bölgenin payında genel olarak bir artış eğiliminin olduğu görülmektedir. Nitekim, 2000 ve 2003 yıllarında Marmara Bölgesinden sonra ikinci sırayı almıştır.

Çizelge 3.6 YTB'nin Bölgeler İtibariyle Dağılımı (%)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Marmara	42,4	49,2	44,0	39,6	42,0	36,8	39,4	39,1	48,4
İç Anadolu	10,2	11,9	13,6	13,1	15,0	9,0	9,1	15,1	13,1
Ege	12,4	10,0	14,7	16,4	12,0	7,5	10,5	12,2	9,8
Akdeniz	15,9	11,5	12,9	9,3	7,3	21,3	9,3	12,8	13,8
Karadeniz	2,6	4,3	3,8	7,2	7,4	8,4	5,8	3,9	2,5
D.Anadolu	2,9	2,2	1,9	2,8	2,2	2,4	2,5	2,6	1,5
G.D.Anadolu	13,0	9,3	7,0	7,6	3,9	3,6	18,9	9,2	7,3
Çok Bölgeli	0,6	1,5	2,1	4,0	10,2	11,1	4,6	5,0	3,7
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Kaynak: T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, "Yatırım Teşvik İstatistikleri" <http://www.hazine.gov.tr/istatistikler.yatirimtesvik>, tarafımda hazırlanmıştır. (06.05.2004)

YTB tutarları açısından teşvik belgelerinin coğrafi bölgeler itibariyle dağılımı Çizelge 3.7'de verilmiştir. Akdeniz Bölgesi 2001 yılında 2.2 katrilyon TL ile ikinci sırada yer almaktadır. Yatırımlar için 203 izin belgesi alınmış, 12.544 kişinin istihdam edilmesi öngörülmüştür. Akdeniz Bölgesi'nin teşvikli yatırımlar içindeki payının 2001 yılında bu kadar büyük olmasının sebebi kamunun Hatay /

⁷³ Devlet Planlama Teşkilatı, "Bölgesel Gelişme Hedef ve Politikaları 2001-2005" <http://dpt.gov.tr/genelge/-50k>, (10.09.2004)

İskenderun'da 1.5 katrilyon TL'lik demir-çelik modernizasyon yatırımı yapmasıdır. Antalya ise 349 trilyon TL'lik yatırımı ile %16 pay almaktadır.

Çizelge 3.7 Teşvik Belgeli Yatırımların Bölgeler İtibariyle Toplam Yatırımları (milyar TL)

	1999	2000	2001	2002	2003
Marmara	3.498.389	3.448.700	4.592.776	6.018.585	12.558.812
İç Anadolu	860.749	788.474	963.709	2.310.292	3.406.436
Ege	813.404	724.916	1.247.221	1.904.281	2.541.352
Akdeniz	424.966	1.875.038	2.178.563	2.011.275	3.568.436
Karadeniz	296.475	740.116	681.300	592.606	637.098
D.Anadolu	114.518	203.985	338.097	409.514	398.484
G.D.Anadolu	234.341	314.098	827.756	1.444.488	1.896.465
Çok Bölgeli	852.694	745.620	754.604	1.037.784	952.972

Kaynak: T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, "Yatırım Teşvik İstatistikleri" <http://www.hazine.gov.tr/istatistikler.yatirimtesvik,taarifimca> hazırlanmıştır. (06.05.2004)

3.5.4 Yatırım Teşvik Belgelerinin İller İtibariyle Dağılımı

Yatırımların teşvik edilmesi amacıyla devlet tarafından sağlanan desteklerin uygulanmasına yönelik olarak düzenlenen yatırım teşvik belgelerinin iller itibariyle dağılımına bakıldığında, 1980–2002 arası en fazla faydalanan ilk on il Çizelge 3.8'de verilmiştir. Çizelgede görüldüğü üzere, İstanbul, Bursa, İzmir ilk üç sırayı almaktadır. Söz konusu 10 ilin toplam teşviklerden aldığı pay % 58.9'dur. Söz konusu rakamlardan anlaşıldığı üzere, teşviklerin belirli illerde ve yörelerde yoğunlaştığı görülmektedir. Burada dikkati çeken diğer bir husus, Kahramanmaraş ve Hatay illerinin bir çok sanayi şehrini geride bırakarak 6. ve 7.sırada yer almasıdır. Bu sivrilmenin sebepleri arasında özel sektör yatırımlarının yanı sıra kamu yatırımları olan Afşin-Elbistan Termik Santrali için düzenlenen 1.2 katrilyon liralık

teşvik belgesi ve İskenderun Demir Çelik Fabrikası'nın modernizasyon yatırımı için 1.5 katrilyon TL'lik teşvik belgesidir.⁷⁴

Çizelge 3.8 1980 – 2002 Arası Türkiye’de En Fazla Teşvik Belgesi Kullanan İlk On İl

SIRA	İLLER	TOPLAM YATIRIM (Mia. TL) (Cari Fiyatlarla)	PAY (%)
1	İSTANBUL	10.396.146.869	21,1
2	BURSA	2.663.947.957	5,4
3	İZMİR	2.447.478.662	5,0
4	ANKARA	2.358.963.048	4,8
5	TEKİRDAĞ	2.266.703.534	4,6
6	K.MARAŞ	2.200.479.323	4,0
7	HATAY	1.913.806.588	3,9
8	KOCAELİ	1.855.454.951	3,8
9	ADANA	1.645.695.715	3,3
10	GAZİANTEP	1.493.909.012	3,0
	TOPLAM	29.242.545.659	58.9

Kaynak: T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, “Yatırım Teşvik İstatistikleri”<http://www.hazine.gov.tr/istatistikler.yatirimtesvik>, tarafınca hazırlanmıştır. (06.05.2004)

Belge sayısı esas alındığında yukarıdaki sıralamanın değiştiği görülmektedir. Çizelge 3.9’da görüleceği üzere belge sayısı dikkate alındığında ilk beşte yer alan şehirlerin aynı olduğunu, İstanbul’un her iki Çizelgede de performansını koruduğunu söyleyebiliriz. Özellikle Tekirdağ, Gaziantep, Denizli ve Kocaeli’nin hızlı bir yatırım hamlesi içerisinde olduğu görülmektedir.

Son yıllarda il statüsüne geçen 13 ilimiz hariç tutulduğunda söz konusu yıllar arasında yatırım teşviklerinden, belge sayısı baz alındığında, en az faydalanan illerimiz aşağıdaki gibidir. Söz konusu 10 ilimizin yatırım teşviklerinden aldığı pay

⁷⁴ KMTSO, “Sanayileşme Sürecinde Yatırım Teşvikleri”, <<http://www.kmtso.org.tr>>, (06.05.2004)

ancak % 0.13 olup, bu oran sadece Gaziantep ilinin aldığı teşvik belgesinin % 5.23'üne tekabül etmektedir.

**Çizelge 3.9 1980 – 2002 Arası Belge Sayılarına Göre
İlk On İl**

SIRA	İLLER	BELGE SAYISI	PAY (%)
1	İSTANBUL	13.273	21.70
2	İZMİR	3.767	6.15
3	ANKARA	3.738	6.11
4	BURSA	3.179	5.19
5	TEKİRDAĞ	1.908	3.12
6	ANTALYA	1.626	2.65
7	DENİZLİ	1.580	2.58
8	GAZİANTEP	1.557	2.54
9	KOCAELİ	1.459	2.38
10	KONYA	1.360	2.22
	TOPLAM	33.447	54.64

Kaynak: T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, “Yatırım Teşvik İstatistikleri” <http://www.hazine.gov.tr/istatistikler.yatirimtesvik>, tarafımda hazırlanmıştır. (06.05.2004)

Çizelge 3.10 1980 – 2002 Arası Yatırım Teşvik Belgeleri En Az 10 İlimiz

SIRA	İLLER	BELGE SAYISI	PAY (%)
1	TUNCELİ	28	0.000
2	HAKKARİ	35	0.000
3	BİNGÖL	68	0.011
4	ARTVİN	76	0.012
5	GÜMÜŞHANE	85	0.013
6	MUŞ	114	0.018
7	KIRIKKALE	117	0.019
8	KIRŞEHİR	121	0.019
9	AĞRI	124	0.020
10	BURDUR	131	0.021
	TOPLAM	899	0.133

Kaynak: T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, “Yatırım Teşvik İstatistikleri” <http://www.hazine.gov.tr/istatistikler.yatirimtesvik>, tarafınca hazırlanmıştır. (06.05.2004)

Sonuç olarak, ülkemizdeki gelir dağılımının dengesizliğine paralel olarak yatırım teşviklerinde de gerek bölgeler gerekse iller itibariyle büyük bir dengesizlik bulunmaktadır.⁷⁵ Bu durum yatırım teşviklerinin uygulanma politikalarının tartışılması gereğini ortaya koymaktadır.

3.5.5 Yatırım Teşvik Belgelerinin Öncelikli Yörelere İtibariyle Dağılımı

Yatırım teşvik politikalarının amaçlarından en önemlisi, ekonomik ve sosyal açıdan geri kalmış yörelerin kalkınmasını sağlamak için, bu yörelere ilişkin özel teşvik politikalarının oluşturulmasıdır. Bu çerçevede, 1980’li yıllardan sonra kalkınmada öncelikli yörelere belirlenerek bu yörelere yönelik özendirici politikalar devreye sokulmuştur. Bu doğrultuda, vergisel teşviklerin yanında hibe şeklinde

⁷⁵ <http://dpt.gov.tr/genelge/-50k>, (10.09.2004)

çeşitli nakdi yardımlar ve düşük faizli kredi verilmesi şeklindeki devlet destekleri yoğun bir şekilde kullanılmıştır.

Yatırım teşviklerinin coğrafi bölgeler ve iller itibariyle kümülatif dağılımının açıklandığı bir önceki bölümde de belirtildiği gibi, teşvik politikalarının bölgeler veya iller arası dengesizliği gidermede yeteri kadar başarılı olduğunu söylemek güçtür. Kalkınmada öncelikli Yörelere kapsamına giren illerin sayısında ve bölgeler itibariyle dağılımında zaman içerisinde önemli değişiklikler olmakla birlikte KÖY kapsamına giren illerin genel olarak Doğu ve Güney Doğu Anadolu Bölgeleri ile Karadeniz Bölgesinde bulunduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Mevzuat çerçevesinde bölgeler;⁷⁶

- a) Gelişmiş Yörelere: İstanbul ve Kocaeli il sınırları, Ankara, İzmir, Bursa, Adana ve Antalya Büyükşehir sınırları içi
- b) Normal Yörelere: Gelişmiş yöre ve kalkınmada öncelikli yöre kapsamı dışındaki iller
- c) Kalkınmada Öncelikli (KÖY) Yörelere: Bakanlar Kurulu Kararı ile belirlenen iller kendi içinde Birinci Derecede Öncelikli ve İkinci Derecede Öncelikli Yörelere olarak ikiye ayrılmıştır.

Bölgesel yardım programlarının bölgesel seçiminde subjektif kriterlerden ziyade ekonomik, mali ve sosyal göstergelere göre yapılması gerekmektedir. Uygulanması düşünülen teşvik tedbirleri yörenin ekonomik yapısına uygun olmalıdır. Ülkemiz Kalkınmada Öncelikli Yörelereinden gelişmiş yörelere emek ve sermaye göçü yaşanmaktadır. Bu göçün temel nedenleri aşağıda sıralanmaktadır;⁷⁷

- Yatırım projeleri için altyapı mevcut değildir.
- Bu yörelerdeki güvenlik sorunu nedeniyle sermaye akışı yavaş ve maliyetlidir.
- Nitelikli eleman istihdamı sınırlıdır.
- Üretim faaliyeti esnasında kullanılacak girdilerin sağlanması güçtür.

Yukarıda sayılan sebeplerle bu bölgedeki ekonomik faaliyetlerin kısıtlılığı vergi muafiyet ve istisnalarına yönelik desteklerin etkisini azaltmaktadır. Çünkü bölgede bu tür teşvik uygulamaları vergi yükü fazla olmayan yatırımcıya hitap

⁷⁶ KMTSO, " Sanayileşme Sürecinde Yatırım Teşvikleri", <http://www.kmtso.org.tr>, (06.05.2004)

⁷⁷ ATO, 2000, a.g.e, s.47

etmemektedir. Bu nedenle, sağlıklı bir bölgesel gelişme stratejisi için vergisel mahiyette bazı istisna ve muafiyetlerin yanında, yatırım ve işletme finansman ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik destek unsurlarının da takviye edilmesi gerekmektedir.

Çizelge 3.11 Kalkınmada Öncelikli Yörelere İtibariyle Dağılımı

YILLAR	KÖY		NORMAL YÖRE		GELİŞMİŞ YÖRE		TÜRKİYE
	Adet	Pay %	Adet	Pay %	Adet	Pay %	Adet
1995	556	11	2.173	44	2.225	45	4.954
1996	590	12	2.251	45	2.181	43	5.022
1997	753	15	2.271	44	2.220	41	5.144
1998	1.005	23	1.604	37	1.682	40	4.291
1999	617	21	1.260	42	1.090	37	2.967
2000	690	20	1.587	45	1.242	35	3.519
2001	437	20	925	43	793	37	2.155
2002	447	15	1.362	45	1.187	40	2.996
2003	515	13	1.741	45	1.617	42	3.873

Kaynak: T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, “Yatırım Teşvik İstatistikleri”, <http://www.hazine.gov.tr/istatistikler.yatirimtesvik>, tarafımda hazırlanmıştır. (06.05.2004)

3.5.6 Yatırım Teşvik Belgelerinin Mahiyetleri İtibariyle Dağılımı

Yatırım teşvik politikalarının mahiyetlerine göre dağılımına bakıldığında toplam YTB'nin % 65.5'ünü komple yeni yatırım projeleri oluşturmuştur. İkinci önemli yatırım türü ise tevsi yatırımlardır. Yaklaşık yatırımların % 15'ini modernizasyon, tamamlama, yenileme, finansal kiralama ve darboğaz giderme yatırımları oluşturmaktadır. Kamu kesimi, son yıllarda ağırlıklı olarak

modernizasyon ve üretimin idamesine yönelik yatırımlara yoğunlaşmış, özel kesim ise sabit sermaye yatırımlarına yönelmiştir.⁷⁸

Çizelge 3.12 : 1980 – 2003 Arası YTB’nin Mahiyetlerine Göre Dağılımı

MAHİYET	ADET	PAY %
Komple Yeni Yatırım	42.287	65.50
Tevsi	11.509	17.82
Tamamlama	1.129	1.75
Modernizasyon	2.930	4.54
Yenileme	1.868	2.89
Finansal Kiralama	2.706	4.19
Darboğaz Giderme	988	1.54
Entegrasyon	571	0.88
Kalite Düzeltme	396	0.62
Yap İşlet Devret	23	0.04
Nakil	82	0.13
Araştırma Geliştirme	14	0.00
Diğerleri	60	0.10
TOPLAM	64.563	100.00

Kaynak: T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, “Yatırım Teşvik İstatistikleri”, <http://www.hazine.gov.tr/istatistikler.yatirimtesvik>, tarafımda hazırlanmıştır. (06.05.2004)

3.6 KOBİ'lere Yönelik Devlet Yardımları

Gelişmekte olan ülkeler açısından ekonomik gelişmeyi hızlandırma ve teknolojik gelişmeyi yakalama, gelişmiş ülkeler açısından ise her iki kavramı ilerletme ve sürdürme, yeni ve yaratıcı fikirleri uygulamaya koyabilmekle mümkün olabilmektedir. Değişim ve gelişim esnekliğine sahip olan, toplumun irili ufaklı her kesimine yayılabilen ve tüm imalat sektörünün neredeyse % 99'unu oluşturan KOBİ'ler, bu fonksiyon için en uygun araçlardan biri olarak görülmektedir. Bu

⁷⁸ <http://ekutup.dpt.gov.tr/program/2002.pdf>, (10.09.2004)

bölümde KOBİ'ler hakkında genel bir bilgi, KOBİ teşvik politikasının oluşumu, gerekçeleri ve uygulama sonuçları incelenecektir.

3.6.1 KOBİ'lerin Tanımlanması

KOBİ tanımlamaları ülkeden ülkeye değişmekte , hatta bir ülke içinde bile çok çeşitli açılardan tanımlanmaktadır. Gelişmiş ülkeler, KOBİ tanımlamalarında personel sayısı, toplam aktif büyüklük, toplam satışlar, ortaklık yapısındaki bağımsızlık düzeyi ve pazar payı gibi kriterlerin birini veya birkaçını birlikte kullanmaktadırlar.⁷⁹ Türkiye'de KOBİ tanımı yapılırken personel sayısı esas alınarak yapılmaktadır. Fakat bir işletmenin KOBİ sayılması için alınacak üst sınır personel sayısı çeşitli kuruluşlarca farklı tanımlanmıştır. Mesela, KOSGEB üst personel sayısı olarak 150 kişiyi esas alırken, Halk Bankası 250 kişi, DİE 99 kişiyi esas almıştır.⁸⁰ Avrupa Birliği ile entegrasyon sürecine girmiş olan Türkiye'nin, tam üyelik için bir çok alanda AB normlarına uyması istenmektedir. İşte bu bağlamda Türkiye'de KOBİ tanımlaması geliştirilirken, Avrupa Birliği standartlarına uyulması gereklidir. Türkiye'de KOBİ'lerle ilgili netleşmiş kesin tanımlara rastlanmamakla birlikte, aşağıdaki Çizelgeyi kullanarak AB geneli ile nisbi bir mukayese yapabiliriz.

Aşağıdaki Çizelgeye göre, AB KOBİ'leriyle Türkiye KOBİ'lerinin tanımlarında ciddi farklar bulunmaktadır. Mesela, AB'ndeki orta ölçekli işletmelerde istihdam edilen eleman sayısının 250'den az olması, Türkiye'de ise 100'den az olması baz olarak alınmıştır. Küçük işletmeler ise benzerlik taşımaktadır. Fakat AB'nde, Türkiye'den farklı olarak, ciro rakamlarını da ölçü olarak ele aldığını görmekteyiz. Orta ölçekli işletmeler 27 ila 40 milyon EURO arası, küçük ölçekli işletmeler ise 5 ila 7 milyon EURO arası ciro rakamlarına sahip olması istenmektedir. Türkiye KOBİ'lerindeki ölçekleri belirlemede kullanılan ciro miktarlarına pek rastlanmamaktadır. KOBİ'lerde istihdam edilen eleman sayısına göre teşvik miktarları belirlenmektedir. Bunlara ilaveten, AB'nde kabul edilen

⁷⁹ MÜSLÜMOV, Alövsat, **21.Yüzyılda Türkiye'de Kobi'ler: Sorunlar, Fırsatlar ve Çözüm Önerileri**, Mart Matbaacılık, İstanbul, 2002, s. 5

⁸⁰ BAYKAL, Cevdet, "Cumhuriyetin 75. Yılında DTM'nın KOBİ'lere Bakışı, İhracatta Sektörel Dış Ticaret Modeli ve Devlet Yardımları", < <http://foreigntrade.gov.tr/ead/DTDERGI/ekim98/kobi.htm>>, (06.09.2004)

“bağımsızlık” ilkesi, Türkiye KOBİ’lerinin tanımında yer almamaktadır. Bu mukayeseden de görüldüğü üzere, Türkiye’de KOBİ tanımlaması geliştirilirken personel sayısı yanında, toplam ciro, ortaklık yapısındaki bağımsızlık düzeyi gibi kriterler kullanılmalıdır.

Çizelge 3.13 AB ve Türkiye’de (DİE’ye Göre) KOBİ Tanımlarının Karşılaştırılması

KOBİ (AB)	Eleman Sayısı	Yıllık Ciro (EURO)	Bağımsızlık	KOBİ (DİE’ye Göre Türkiye)	Eleman Sayısı
Orta	250’den az	27-40 milyon EURO arası	Bir veya birkaç	Orta	100’den az
Küçük	50’den az	5-7 milyon EURO arası	şirkete %25’in	Küçük	50’den az
Mikro	10’dan az	-	üstünde ait olmaması	Mikro	İşçi istihdam etmeyen

Kaynak : www.kosgeb.gov.tr

3.6.2 Dünyada ve Türkiye’de KOBİ’lerin Ekonomi İçindeki Yeri

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin ekonomileri içerisinde KOBİ’ler büyük bir yer tutmaktadır. Çizelge 3.14’da görüldüğü gibi, ele alınan bu ülkelerin tümünün ortalama değerlerine bakılacak olursa, bütün işletmeler içerisinde KOBİ’ler neredeyse % 99 gibi bir oran teşkil etmektedir. Ancak KOBİ’lerin devlet desteklerinden ve kredilerden aldıkları paylar orantısızdır. Özellikle Türkiye’de ve Hindistan’da bu orantısızlık daha fazla göze çarpmaktadır.

Türkiye’deki KOBİ’lerin üretim, istihdamdaki payları diğer ülkelerle benzerlik gösterirken, ihracat, yatırım ve kredilerdeki paylarının diğer ülkelere oranla ciddi farkların oluşması, Türkiye’nin KOBİ’lere öncelik veren politikaların yetersiz olduğunu göstermektedir. Türkiye’de KOBİ’ler 2000 yılında, tüm işletmelerin %

99,6'sını oluşturmuş, toplam istihdamda % 63,8, katma değerde ise % 36 paya sahip olmuştur.⁸¹

Çizelge 3.14: Çeşitli Ülkelerde KOBİ'lerle İlgili Göstergeler

KOBİ'lerin	ABD	Alm.	Hin.	Jap.	İng.	G.Kore	Fra.	İta.	Türk.
İşl.İçind.Payı	97,2	99,8	98,6	99,4	96,0	97,8	99,0	97,0	98,8
İstihd.Payı	50,4	64,0	63,2	81,4	36,0	61,9	49,4	56,0	45,6
Yat.Payı	38,0	44,0	27,8	40,0	29,5	35,7	45,0	36,9	6,5
Üret.Payı	36,2	49,0	50,0	52,0	25,1	34,5	54,0	53,0	37,7
İhr.Payı	32,0	31,1	40,0	38,0	22,2	20,2	23,0	-	8
Kred. Payı	42,7	35,0	15,3	50,0	27,2	46,8	48,0	-	3-4

Kaynak : ATSO, Antalya San. Ve Tic.Odası Dergisi, Sayı: 165, 2001

KOBİ'lerin diğer işletmelere oranla avantajları şunlardır:⁸²

- Pazar ekonomisi şartlarına kolaylıkla uyum gösterebilirler,
- Esnek yapıları nedeniyle ekonomik dalgalanmaları daha rahatlıkla göğüsleyebilirler,
- Düşük öz sermaye ile kurulabilirler,
- Yeniliklere kolay uyum gösterebilirler,
- Müşterilerle daha yakın ilişki sonucu tüketici tercihlerine çabuk uyum gösterirler,
- Bürokrasi az olduğundan üretim ve yönetim mekanizmaları daha hızlı işler.

Tüm dünyada KOBİ'ler diğer işletmelere oranla avantajlı desteklerle kayırlmaktadır. Uluslar arası düzenlemelerde devlet desteklerine pek sıcak bakılmazken, KOBİ'ler söz konusu olunca önemli ayrıcalıklar tanınabilmektedir. Türkiye'nin de dahil olduğu AB mevzuatında da KOBİ'ler kayırlmakta, genel hükümler dışında tutulmaktadır.⁸³

⁸¹ Devlet Planlama Teşkilatı, "Türkiye Sanayi Politikası (AB Üyelğine Doğru)", <<http://ekutup.dpt.gov.tr/sanayi/tr2003ab.pdf>>, (06.09.2004)

⁸² DİLİK, Bedri, ve DURAN, Mustafa, "Türkiye'de Uygulanan KOBİ Teşvik Politikası ve Uygulama Sonuçlarının Değerlendirilmesi", *Hazine Dergisi*, Nisan 1998, s. 62

⁸³ DİLİK ve Diğ. 1998, a.g.m, s.62

3.6.3 KOBİ'lerin Desteklenme Gerekçeleri

KOBİ'lere tüm dünyada önem verilmesinin iki temel nedeni bulunmaktadır. Bunlardan birincisi; kuvvetli bir ekonominin, büyük işletmeler kadar küçük işletmelere de ihtiyaç göstereceğidir. İkincisi ise; küçük işletmelerin optimum büyüklüğe erişmeleri için, resmi ve özel kuruluşların çabalarının zorunlu olduğudur. Bugün tüm ülkeler için KOBİ'lerin ekonomik, sosyal ve siyasal açıdan taşıdığı önem gittikçe artmaktadır. Sağlam ve sağlıklı bir KOBİ yapısı, iktisadi gelişmenin, siyasi istikrarın ve sosyal barışın kaçınılmaz bir şartı, en önemli güvencesi ve temel taşıdır. Tüm bu nedenlerle, KOBİ'lerin güçlenerek varlıklarını devam ettirmeleri, toplumun geleceği açısından büyük önem taşımaktadır.⁸⁴

Büyük işletmeler, KOBİ'lere oranla, gerek kendi finansman kaynaklarının bol olması, gerekse yabancı finans kaynaklarından yararlanmada daha avantajlı durumdadır. Sermaye piyasalarından yararlanma konularında da büyük işletmeler KOBİ'lere göre çok daha avantajlı durumdadır. Dolayısıyla tüm bu dezavantajların ortadan kaldırılması işlemleri KOBİ destek kavramı içine girmektedir. KOBİ'ler için kurulan ve bir ihtisas bankası olan Halk Bankası bile KOBİ'ler için yeterli ve gerekli kaynağı kullandıramamakta, kaynağa ulaşmakta benzer sorunlar yaşanmaktadır.⁸⁵

Türkiye'de KOBİ'lerin desteklenmesi denilince, yalnızca sanayi sektörü anlaşılmakta ve konu yalnızca küçük sanayinin desteklenmesi şeklinde değerlendirilmektedir. Bu gerçek, son olarak KOSGEB'in kuruluş yasasında da açık bir şekilde görülmektedir. Ancak KOBİ'lerin desteklenmesi denilince sanayinin yanı sıra diğer sektörlerde göz önünde tutulmalıdır. Ölçek ekonomilerinde sanayi işletmeleri önemli olmakta ve destek görmektedir, fakat diğer sektörlerinde desteklenmesi KOBİ'lerin yaygınlaştırılması açısından önemlidir. Pazar ekonomisinin oluşması için ve pazarın optimal çalışabilmesi için bu gerekli olmaktadır.⁸⁶

Sade, anlaşılır, pratik ve sonuca ulaştırıcı yöntemlerle KOBİ'ler desteklenmelidir. Yardımlar belirli amaç ve alanlara yönelik olmalıdır. Parasal teşviklerin uygulanmasında istismar ve yatırımlara yönelik olmayan girişimler

⁸⁴KENDİRLİ, Selçuk, "Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin Finansal Sorunları ve Alternatif Çözüm Önerileri", *Hazine Dergisi*, Ocak-Nisan 2002, Sayı 14, s.73

⁸⁵DİLİK, 1998, a.g.m, s.64

⁸⁶KENDİRLİ, 2002, a.g.m, s.78

gündeme gelmekte ve kaynakların irrasyonel kullanımı söz konusu olduğu için, parasal teşviklerin mümkün olduğunca az, eğitim, danışmanlık ve yönlendirme hizmetlerinin yaygın ve etkin olması gerekir. Rekabetin yerleşmesi ve sürdürülmesi, ekonominin durgunluktan kurtarılması, ekonomik canlılığın lokomotifleri olan KOBİ'lerin önemsenerek desteklenmesine bağlıdır.

Günümüz KOBİ'leri⁸⁷

- Gerek teknolojiye gerekse üretim yöntemlerinde ve pazar konusunda tüm yeniliklere açık
- Pazarını tüm dünya pazarı olarak algılayan ve dolayısıyla tüm dünya pazarları konusunda bilgilenmeye büyük önem veren
- Rekabet düzenini varlığının temeli olarak kabul eden ve dolayısıyla etkin bir rekabet ortamından yana ağırlık koyan
- Büyümeyi en önemli başarı ölçütü olarak kabul eden, bu konudaki fırsatların ısrarlı ve inatçı bir takipçisi olan, fakat büyüme kararlarını bir tutkunun ve hırsın esiri olarak değil, hesaplı kitaplı kararlara dayandıran
- Demokratik yapıda ve kendisini demokratik düzenin temel taşlarından biri olarak algılayan bir çizelge sergilemektedir. Türkiye KOBİ'ler çizelgesinin de bu dünya çizelgesine yakışır biçimde olması gerekir.

Türkiye'nin AB'ne entegrasyon sürecinde, Türk KOBİ'lerinin AB KOBİ'leri standartlarına ulaşması için gerekli olan bu kriterleri yerine getirmede zaman zaman sıkıntı yaşadığı bir gerçektir. Bununla birlikte, son zamanlarda KOBİ'ler için sağlanan teşvikler cesaret verici boyutlara ulaşmıştır.

3.6.4 KOBİ Yatırım Teşvik Mevzuatı

Türkiye'nin GATT / WTO (General Agreement on Trade and Tariffs : Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması / World Trade Organization : Dünya Ticaret Örgütü) anlaşmalarını imzalaması dolayısıyla doğrudan parasal teşviklerde bulunması konusunda limitler getirilmiştir. Bu anlaşmalarla, uluslararası alanda

⁸⁷ ÖREN, Kenan, "Avrupa Birliği ve Türkiye'nin Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelere (KOBİ) Sağladığı Devlet Teşvikleri ve Kullanım Alanlarının Karşılaştırılması: Nevşehir İlinde Bir Uygulama", 2003, C.Ü İ.İ.B.F Dergisi, Cilt 4, Sayı 2, s.108

serbest ticaretin önündeki engeller ile haksız rekabete yol açan teşviklerin ve sübvansiyonların kaldırılması sürecine paralel olarak, Türkiye’de de ihracata yönelik nakdi destekler giderek azaltılmış ve nihayet Gümrük Birliği’nin başlangıcı itibariyle parasal destekler uygulamadan kaldırılmıştır.⁸⁸ KOBİ’ler bu eğilimin dışında tutulmaya çalışılmışsa da, teşvik sistemimizin dolaylı olarak destek verecek şekilde düzenlenmesi yoluna gidilmesi çalışmalarına ağırlık verilmektedir.

KOBİ’lerin teşvikine ilişkin ilk düzenleme 16.10.1996 Tarihli Resmi Gazete’de yayımlanan 96/8615 sayılı kararla, 22789 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanmıştır. Kararnamenin uygulama esaslarını belirten tebliğde 96 / 3 sayılı, 31.10.1996 tarih ve 22803 sayılı Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Fazla bir değişiklik olmamakla birlikte 7.3.1998 tarih ve 23279 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan 98 / 10669 sayılı kararla bazı değişiklikler yapılmıştır. Bu karar 18.02.2001 Tarihli Resmi Gazete’de yayımlanan 01 / 24322 sayılı kararla son şeklini almış, 10.09.2003 Tarihli Resmi Gazete’de 25225 sayılı genelge ile bazı değişiklikler yapılmıştır. Uygulamaya konulan bu kararlarla getirilen düzenlemelere kısaca göz atacak olursak:⁸⁹

- KOBİ kapsamına imalat sanayinde faaliyet gösteren, işyerinde en fazla 250 işçi çalıştıran, kanuni defter kayıtlarında ve bina hariç, makine ve teçhizat, tesis, taşıt, araç ve gereçleri, döşeme ve demirbaşları toplamının net tutarı 950 milyar Türk Lirasını aşmayan işletmeler alınmıştır.
- Teşvik unsurlarından yararlanabilmek için Halk Bankası, Kalkınma Bankası, Sınai Kalkınma Bankası, Sanayi ve Yatırım Bankası aracılığıyla Hazine Müsteşarlığı’na başvurarak Yatırım Teşvik Belgesi temin edilmesi gereklidir.
- Teşvik unsurlarından yararlanabilmek için, teşvik belgesine konu makine ve teçhizat ile hammadde bedellerinin 400 milyar TL’sini aşmaması gerekir.
- KOBİ’lere kullanılacak fon kaynaklı yatırım kredilerinde vade azami 4 yıl, işletme kredilerinde 2 yıldır. Yatırım kredilerinde 1 yıl ödemesiz dönem uygulanır.
- KOBİ kapsamında,

⁸⁸ EKİNCİ, Mehmet, Behzat, “Türkiye’de KOBİ’lere Sağlanan Teşvikler ve Karşılaşılan Sorunlar”, <<http://www.akademikiktisat.net>> , (03.05.2004)

⁸⁹ Tebliğ No: 2001 / 1, “Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin Yatırımlarında Devlet Yardımları Hakkında Kararın Uygulanmasına İlişkin Tebliğ”, www.hazine.gov.tr/mevzuat, (28.04.2004)

- imalat (ırır ve entegre olmayan paketleme yatırımları hariç)
- tarımsal sanayi (tarım ürünlerini ileyerek değerlendiren ve/veya pazara hazırlamaya yönelik faaliyette bulunan her tür tarım işletmeleri ile soğuk hava depoları dahil)
- turizm (konaklama tesisleri)
- eğitim-sağlık
- madencilik
- yazılım geliştirme
- yatırımları desteklenmektedir.
- KOBİ Teşvik Belgesi kapsamında hammadde ve işletme malzemesi ithal edilmesi halinde yürürlükteki ithalat rejimi kararında öngörülen oranlarda Gümrük Vergisi ve Toplu Konut Fonu tahsil edilecektir. KOBİ Teşvik Belgesi'ne sahip yatırımcılara bu kapsamda yapılacak yeni makine ve teçhizatın ithal ve yerli teslimleri KDV'den istisna tutulacaktır.
- KOBİ işletmelerinde toplam sabit yatırımın gelişmiş ve normal yörelerde en az % 30'unun, kalkınmada öncelikli yörelerde en az % 20'sinin öz kaynaklardan karşılanması gerekmektedir.
- KOBİ'lere fon kaynaklarından kullandırılan yatırım kredilerinin faiz oranları; kalkınmada öncelikli yörelerde yapılacak yatırımlarda % 10, diğer yörelerde % 15'tir. İşletme kredilerinde uygulanacak faiz oranı ise kalkınmada öncelikli yörelerde yapılacak yatırımlarda % 15, diğer yörelerde ise % 25'tir. Ekonominin seyrine göre yukarıda belirtilen faiz oranlarının % 100'ne kadar artırılmasına veya azaltılmasına Müsteşarlığın bağlı bulunduğu Devlet Bakanı yetkilidir.

3.6.5 Uygulama Sonuçlarının Değerlendirilmesi

1996 yılının sonunda KOBİ teşvik kararnamesi kapsamında teşvik belgesi düzenlenmeye başlamıştır. Nisan 2004 itibariyle Türkiye genelinde bugüne kadar 6.908 adet KOBİ yatırım teşvik belgesi düzenlenmiştir. Düzenlenen belgelerin

toplam sabit yatırım tutarı 407.635.008 milyon TL’dir. Bu belgelere verilen yatırım ve işletme kredilerinin toplamı ise 223.177.175 milyon TL’dir.

1997 – 2003 yıllarında düzenlenen KOBİ Yatırım Teşvik Belgelerinin bir önceki yıla göre yüzde değişimi aşağıdaki Çizelgede yer almaktadır. Bu Çizelgede dikkati çeken, KOBİ Yatırım Teşvik Belgesi sayısında 2001 yılında 2000 yılına göre – 80,15’lik bir düşüş görülmektedir. 2001 yılındaki daralmadan sonra 2002 yılında 60,25’lik artış görülmüştür.

Çizelge 3.15 KOBİ Teşviklerinin Yıllara Göre Dağılımı

Yıl	Belge Sayısı (Adet)	Bir Önceki Yıla Göre Yüzde Değişimi
1997	1.550	
1998	1.171	-24,45
1999	1.695	44,75
2000	1.229	-27,49
2001	244	-80,15
2002	391	60,25
2003	458	17,13

Kaynak: T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, “KOBİ Teşvik İstatistikleri”,
<http://www.hazine.gov.tr/istatistikler.kobitesvik>,
 tarafımda hazırlanmıştır. (06.05.2004)

3.6.6 Bölgesel Dağılımı

1997–2003 yılları arası KOBİ YTB’nin bölgeler itibariyle dağılımına baktığımızda, toplam yatırım tutarının % 20.28’ini İç Anadolu Bölgesi olarak birinci olmuştur. Marmara Bölgesi % 17.93’le ikinci, Karadeniz Bölgesi % 16.57’yle üçüncü olmuştur. Doğu Anadolu Bölgesi % 9.70 ile sonuncu olmuştur.

KOBİ’lere verilen teşviklerin iller bazında dağılımında, son üç yıla, yani 2001 – 2003 yıllarına baktığımızda, 2001 yılında ilk beş sırayı, sırasıyla, Samsun, Ankara, Sivas, Gaziantep, Çorum almıştır. Sonraki beş il ise İstanbul, Zonguldak, Van, Trabzon ve Elazığ’dır. İlk on ilin toplam kredilerden aldıkları pay % 59.29’dur.

2002 yılına baktığımızda ise toplam KOBİ kredilerinden aldıkları paylara göre ilk beş sırayı İstanbul, Ankara, Trabzon, Samsun ve Çorum almıştır. Sonraki beş il ise İzmir, Malatya, Kayseri, Denizli ve Gaziantep'tir. İlk on ilin toplam kredilerden aldıkları pay % 52.20'dir. 2003 yılında ise ilk beş sırayı Ankara, Denizli, İzmir, İstanbul ve Gaziantep paylaşmıştır. Sonraki beş il ise Bursa, Diyarbakır, Malatya, Samsun ve Trabzon'dur. İlk on ilin toplam kredilerden aldığı pay % 49.14'tür

Çizelge 3.16 1997 – 2003 Arası KOBİ YTB'nin Bölgeler İtibariyle Dağılımı

	Adet	Yatırım Kredisi (milyon TL)	İşletme Kredisi (milyon TL)	Toplam Kredi (milyon TL)	Sabit Yatırım (milyon TL)
Marmara	1.120	20.736.834	8.466.575	29.203.409	65.407.613
İç Anadolu	1.420	26.962.766	13.294.723	40.257.489	73.967.105
Ege Böl.	525	14.397.627	3.587.559	17.985.186	41.545.158
Akdeniz	1.082	18.040.532	9.062.309	27.102.841	47.881.449
Karadeniz	1.003	22.399.927	12.226.059	34.625.986	60.451.615
D. Anad.	775	17.478.555	7.456.972	24.935.527	35.367.384
G.Doğu	804	18.588.506	8.298.143	26.886.649	40.142.520

Kaynak: T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, "KOBİ Teşvik İstatistikleri",
<http://www.hazine.gov.tr/istatistikler.kobitesvik>, tarafımda hazırlanmıştır.
 (06.05.2004)

3.6.7 Mahiyetlerine Göre ve Sektörel Dağılımı

KOBİ teşviklerinin mahiyetlerine göre dağılımına bakıldığında, tevsî % 49.62 ile birinci, darboğaz giderme %13.47 ile ikinci, komple yeni yatırım çok az bir farkla % 13.22 gibi bir payla üçüncü olmuştur.

**Çizelge 3.17 1997 – Nisan 2004 Arası KOBİ
YTB'nin Mahiyetlerine Göre Dağılımı**

MAHİYET	ADET	PAY %
Darboğaz Giderme	923	13.47
Kalite Düzeltme	400	5.84
Komple Yeni Yatırım	905	13.22
Modernizasyon	421	6.15
Tamamlama	62	0.92
Tevsi	3.398	49.62
Yenileme	166	2.42
Entegrasyon	36	0.54
Ürün Çeşitlendirme	72	1.06
Hammadde Temini	463	6.76

Kaynak: T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, “KOBİ
Teşvik İstatistikleri”,
<http://www.hazine.gov.tr/istatistikler.kobitesvik>,
tarafimca hazırlanmıştır. (06.05.2004)

Çizelge 3.18 1997 – Nisan 2004 Arası KOBİ YTB’ne Tahsis Edilen Yatırım ve İşletme Kredilerinin Sektörel Dağılımı

	Sektör	Belge Sayısı (Adet)	Toplam Kredi (milyon TL)	Sabit Yatırım (milyon TL)
İMALAT				
	Dokuma-Giyim	904	25.622.114	47.714.945
	Lastik	767	30.441.609	43.910.076
	Madeni Eşya	582	28.159.587	41.676.065
	Makine İmalat	496	13.360.631	20.648.115
	Diğer	2.030	46.071.542	116.540.325
	TOPLAM	4.779	143.655.483	270.489.526
TARIMSAL	SANAYİ			
	Gıda-İçki	1.189	51.510.432	84.510.708
	Orman Ürünleri	884	20.500.249	32.778.512
	Diğer	2	473.000	1.185.151
	TOPLAM	2.075	72.483.681	118.474.371
TURİZM		41	5.692.612	16.019.936
EĞİTİM		5	496.242	1.125.803
SAĞLIK		7	825.157	1.402.746
YAZILIM		1	24.000	122.626
	G.TOPLAM	6.908	223.177.175	407.635.008

Kaynak: T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, “KOBİ Teşvik İstatistikleri”,
<http://www.hazine.gov.tr/istatistikler.kobitesvik>, tarafımda hazırlanmıştır.
 (06.05.2004)

KOBİ teşviklerinin sektörler itibariyle dağılımına bakıldığında, gıda-içki % 23.08 ile birinci sırada yer alırken, lastik sektörü % 13.64 ile ikinci, madeni eşya % 12.62 ile üçüncü sırada yer almaktadır. İmalat sektörü toplam içinde % 64.37’lik pay almıştır.

3.7 Türkiye’de İhracatı Teşvik Politikası

Türkiye Cumhuriyetin kuruluşundan 1980 yılına kadar ithal ikamesine dayalı bir sanayileşme politikası izlemiştir. Özellikle Beş Yıllık Kalkınma Planları ile desteklenen bu politika Türkiye’nin kalkınmasında etkili olmuştur. 1973 yılında Dünya’da petrol fiyatları artışına bağlı olarak görülen enflasyon, dış ticaret hadlerinin bozulmasına ve ödemeler dengesi açıklarına neden olmuştur.⁹⁰

Türkiye 24 Ocak 1980 kararları ile ithal ikameci sanayileşme stratejisinden ihracata yönelik sanayileşme ve dış ticaret stratejisine geçince, ihracat teşvikleri konusu da önem kazanmıştır. Önceki dönemlere oranla, ihracat doğrudan destek görmeğe başlamıştır. İhracata vergi iadesi verilmesi yanında, Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu ile Destekleme ve Fiyat İstikrar Fon’undan da destek sağlanmıştır. Ancak ihracata uygulanan teşvikler zaman içerisinde sık sık değişikliğe uğramıştır.⁹¹

Türkiye 1980 yılından bugüne kadar ihracata yönelik teşvik sisteminde günün koşullarına uygun olarak düzenlemeler yapmaktadır. Mevcut teşvik sistemini Türkiye’nin taraf olduğu uluslar arası anlaşmalara uyumlu hale getirmek amacıyla Türkiye’de ihracatı teşvik politikası kapsamında İhracata Yönelik Devlet Yardımları 11.01.1995 tarihli Resmi Gazete’de yayınlanan 94/6401 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile yeniden düzenlenmiştir.⁹²

İhracata yönelik devlet yardımları KOBİ’ler başta olmak üzere ihracatçıların faaliyetlerini, üretim ve pazarlama aşamalarında desteklemek ve bu firmaların uluslar arası pazarlarda karşılaştıkları sorunların giderilmesine yardımcı olmayı amaçlamıştır. İhracata yönelik desteklerden sadece KOBİ’lerin veya KOBİ’lerin bir araya gelerek kurdukları SDT’lerin yararlanabileceği destekler şunlardır:⁹³

- a) AR-GE Yardımları*
- b) Çevre Yardımı
- c) Pazar Araştırması Yardımı
- d) Eğitim Yardımı
- e) İstihdam Yardımı

⁹⁰ AYDOĞUŞ, İsmail, *Türkiye’nin Avrupa Birliği İle Bütünleşme Sürecinde Devlet Yardımları*, Afyon Kocatepe Üniversitesi , Yayın No: 28, Afyon, Haziran 2000, s.133

⁹¹ ERDOĞAN, Engin, ENER, Meliha, “Avrupa Birliği’ne Üyelik Sürecinde Türkiye’de Uygulanan İhracat Teşviklerinin Uyumlaştırılması”, *İktisat İşletme Ve Finans Dergisi*, Temmuz 2002, s.73

⁹² AYDOĞUŞ, İsmail, 2000, a.g.e, s.135

⁹³ BAYKAL, 06.09.2004, a.g.m

Firma büyüklüğüne bakılmaksızın bütün firmaların yararlanmalarına açık olan yardımlarda pazarlama ve markalaşma faaliyetlerinin ön planda olduğu görülmektedir. Bu yardımlar şunlardır:⁹⁴

- Yurtdışı Fuar Yardımı
- Yurtdışı Ofis/Mağaza Açma ve Marka Tanıtım Faaliyetleri Yardımı
- Türk Ürünlerinin Yurtdışında Tanıtılması, Tutundurulması, Türk Malı İmajının Yerleştirilmesi ile Marka Tanıtım Faaliyetlerinin Desteklenmesi Yardımı

**Çizelge 3.19 İhracat Teşviklerinin Türlerine Göre Dağılımı
(milyon TL)**

YARDIM ADI	1998 ÖDENEN	1999 ÖDENEN	2000 ÖDENEN	2001 ÖDENEN	2002 ÖDENEN	2003 ÖDENEN
AR-GE	3.639.057	11.139.446	16.831.931	40.461.263	38.870.137	21.585.776
ÇEVRE	3.070	17.046	41.627	83.427	230.046	306.338
YURTDIŞI PAZAR ARAŞTIRMASI	9.035	25.543	51.603	39.314	121.970	217.016
YURTDIŞI OFİS- MAĞAZA	22.999	115.927	221.757	457.199	967.493	1.629.809
YURTDIŞI FUAR	810.541	2.680.582	5.250.539	21.566.586	42.619.112	84.690.666
EĞİTİM	35.132	138.045	15.480	3.725	15.547	2.931
İSTİHDAM	16.165	75.966	10.680	42.615	65.200	76.958
MARKA	0	0	0	208.708	1.929.387	3.811.137
TOPLAM	4.535.999	14.192.555	22.423.617	62.654.129	84.818.892	112.320.631

Kaynak: Devlet Planlama Teşkilatı, “Türkiye Sanayi Politikası (AB Üyeliğine Doğru)”, <http://ekutup.dpt.gov.tr/sanayi/tr2003ab.pdf>

⁹⁴ AKKUZUGİL, Yüksel ve DEMİR, Musa, “İhracata Yönelik Devlet Yardımlarının Analizi ve Değerlendirilmesi”, www.dtm.gov.tr, (24.03.2004)

*Türkiye’nin teknoloji alanında karşı karşıya bulunduğu sorunlardan birisi de, AR-GE faaliyetlerine yeterince kaynak ayıramamasıdır. Nitekim, 1995 yılı baz alındığında, AR-GE harcamalarının GSYİH içindeki payı gelişmiş ülkelerde %3 düzeylerinde iken, Türkiye’de % 0,3 seviyesindedir.

1998-2003 yılları arasında yararlanılan ihracat teşviklerinin genel toplamı olarak dağılımı Çizelge 3.19'da görülmektedir. 1998-2003 yılları arasında verilen ihracat teşviklerinden en yüksek teşvik AR-GE için olup, bunu yurt dışı fuarlar izlemektedir. Diğerleri ise bu kalemlere nazaran daha düşük kalmaktadır. İhracat teşviklerinin yatırım ve KOBİ teşviklerinde olduğu gibi bölge, iller ve sektörel ayrımlı bilgileri bulunmamaktadır. Bu nedenle sadece Türkiye toplamı değerlemeye alınmıştır.

3.8 Avrupa Birliği'nde Teşvik Politikaları Ve KOBİ Destekleme Programları

Dünyadaki küreselleşme eğiliminin en önemli etkisi, uluslar arası rekabet gücüne dayalı sanayiler kurmak ve mevcutların teşvikini sağlamaktır. Giderek yoğunlaşan rekabet ortamında devlet yardımlarının niteliği ve çeşitliliği de önem kazanmaktadır. Serbest rekabet piyasalarına dayalı olan ekonomilerde her ne kadar devlet yardımları haksız rekabete yol açan bir mekanizma olarak görülse de, geçmişte teşvikler ekonomide yer almış, halen yer almakta ve gelecekte de teşviklerden arındırılmış bir ekonominin varlığından söz etmek mümkün değildir. Her ne kadar uluslar arası anlaşmalarda devlet yardımlarına prensip olarak olumlu yaklaşılmasa da kurallara bağlı kalmak kaydıyla tüm ekonomilerde uygulanmaktadır.

Devlet yardımlarına ilişkin ülkeleri ilgilendiren en önemli uluslar arası düzenleme GATT (Dünya Ticaret Örgütü) tarafından belirlenen kurallardır. GATT devlet yardımlarını üç ana kısma ayırmıştır:⁹⁵

1- İhracat potansiyelini ilgilendiren ve ithal malı yerine yerli malı kullanımını destekleyen uygulamaları **yasaklanmış sübvansiyon**

2- Yasaklanmış olmakla birlikte diğer üye devletlerin çıkarlarını olumsuz olarak etkilemeyecek koşuluna bağlanan sübvansiyonları **karşı önlem alınabilir sübvansiyon**

⁹⁵ ALDEMİR, Şenkan, "Sübvansiyon ve Anti Sübvansiyon Önlemlerine İlişkin Gatt Kuralları ve Gatt Çerçevesinde Türk Teşvik Sistemi", Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi, S: 2, 1996, s.8

3- AR-GE, KOBİ, çevre yardımları, spesifik olmayan bölgesel gelişme yardımları da **karşı önlem alınmasını gerektirmeyen sübvansiyon** olarak tanımlanmaktadır. AB ve Türkiye'nin de taraf olduğu GATT tarafından belirlenen ilkeler devlet yardımlarının genel çerçevesi ortaya çıkmaktadır.

Avrupa Birliği (AB), teşviklere, Birlik içinde rekabeti bozduğu için karşı olmakla birlikte, Birlik dışında uluslar arası piyasalarda rekabet gücünü korumak ve geliştirmek amacıyla çeşitli teşvik uygulamalarına açıkça olmasa da izin vermektedir. AB'nde teşvik araçlarının genel kullanımından çok, belirli teknolojik alanlar, KOBİ'lerin desteklenmesi, çevre korunması gibi daha seçici teşvik sistemleri ağırlıktadır. AB'nde devletler ekonomik, sosyal, bölgesel ve sanayi politikası hedeflerine yönelik olarak çeşitli şekil ve planlar altında işletmelere yardım sağlamaktadırlar. AB ülkeleri, bir yandan devlet yardımlarına rekabeti bozduğu gerekçesiyle karşı çıkarken, diğer taraftan uluslar arası pazarlardaki yerlerini korumak açısından bu tür uygulamalara imkan tanımaktadır.⁹⁶ AB'nin uyguladığı sanayi politikaları genel hatlarıyla incelendiğinde, üç ana gruba ayrıldığı görülmektedir. Bunlar⁹⁷

- Yüksek teknolojiye dayalı ve istihdam kabiliyeti yüksek modern sanayi dallarının geliştirilmesi,
- Geleneksel sanayi sektörlerinin desteklenmesi, korunması ve geliştirilmesi
- KOBİ'lerin desteklenmesi

Görüldüğü üzere, AB sanayi politikasının üçüncü temel unsuru KOBİ'lerin desteklenmesi olup, gerek Birlik gerekse üye ülkelerde KOBİ'lere yönelik destekler önemli ve ayrıcalıklı bir yer teşkil etmektedir. Bu genel bilgilerden sonra AB Devlet Yardımları ve KOBİ Politikası hakkında daha detaylı bilgiler sunulacaktır.

⁹⁶ İNAL, A.Metin ve GÖKBUNAR, Ramazan, "Türkiye'de ve Avrupa Birliği'nde KOBİ'lere Yönelik Devlet Yardımları", Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi, S.2, 1996, s.128

⁹⁷ ÇETİN, Murat, "Avrupa Birliği'nde KOBİ'lere Yönelik Teknoloji Politikaları", <<http://www.econturk.org>> , (24.03.2004)

3.8.1 AB’nde Teşvik Sistemi

AB Rekabet Politikası, piyasa güçlerine dayalı bir iç pazarın etkili şekilde işlemesinin aracıdır. Dolayısıyla, piyasa içinde gerçekleşen herhangi bir ekonomik faaliyetin ortak pazarla bağdaşır olması, AB rekabet politikasının esas çerçevesini oluşturmaktadır.⁹⁸ AB Ortak Rekabet Politikasının ana ilkelerinden biri, üye devletler tarafından verilen ve belirli teşebbüslere yada malların üretimine avantaj sağlayarak rekabeti sınırlama ihtimali olan yardımların denetlenmesidir.

AB ülkeleri uygulayacakları teşviklerin gerekçelerini ve hedeflerini belirten genel teşvik öneri paketlerini bir program halinde Komisyona sunarlar. Komisyon kendisine sunulan teşvik programının AB teşvik sistemine uyup uymadığını, sektör ve ülkenin durumu, teşviğin AB bütününe bir fayda sağlayıp sağlanmadığını inceler ve şeffaf ve kolay izlenebilir bir program olmasına çalışır. Onaylanan teşvik programı AB Resmi Gazetesi’nde yayınlanır.⁹⁹

3.8.1.1 Ortak Pazarla Bağdaşmayan ve Bağdaşan Yardımlar

AB ile bağdaşmayan teşvikler Roma Anlaşmasının 92/1. Maddesinde düzenlenmiştir. Maddeye göre, “her türlü şekilde verilen ve bazı teşebbüslere veya bozulması tehdidine yol açan yardımların, Üye devletler arasındaki ticareti etkilediği ölçüde, ortak pazarın düzenli işleyişi ile bağdaşmayacağı ” hüküm altına alınmaktadır.¹⁰⁰

Ortak Pazarla bağdaşmaz sayılan devlet yardımlarının üç şartı içermesi gerekmektedir. Buna göre bir yardım eğer;

- Bir üye devlet tarafından veya hangi tarzda olursa olsun devlet kaynaklarıyla tahsis edilmiş ise, ve
- Belirli işletmeleri veya belirli ürünlerin üretimini daha üstün duruma sokarak rekabeti bozmuş veya bozma tehlikesi yaratmış ise, ve

⁹⁸ İKV 15 Soruda 15 AB Politikası Serisi, Avrupa Birliği’nde Rekabet Politikası, No: 1, İstanbul, Şubat 2004, s.6

⁹⁹ EKER, Aytaç, Avrupa Birliği’nde Ve Türkiye’de Teşvik Sistemleri Ve Teşvik Politikaları, Doğu Matbaacılık, Ankara, 1995, s.64

¹⁰⁰ Türkiye Bankalar Birliği, “Devlet Yardımları ve Özelleştirme”, <<http://www.tbb.org.tr/arama.pdf>>, (10.09.2004)

- Üye ülkeler arası ticareti etkilemiş ise, bu yardım Anlaşmanın 92/1. Madde kapsamına girecektir.¹⁰¹

AB Rekabet Hukuku çerçevesinde, belirli devlet yardımlarına müsaade edilmektedir. Bu yardımların Birliğin tümü için olumlu etkileri olması beklenmektedir. Ortak Pazar'ın işleyişine engel teşkil etmeyen ve bu nedenle izin verilen yardımlar aşağıda yer almaktadır.¹⁰²

- Düşük yaşam standardı ve işsizliğin olduğu bölgelere yapılan yardımlar,
- Ortak Topluluk çıkarlarını gözetilen projelere yapılan yardımlar,
- Bir üye ülkenin karşılaştığı ciddi bir ekonomik sorunun giderilmesi amacıyla yapılan yardımlar, rli faaliyetlerin yada alanların gelişimini kolaylaştırmak, kültür ve mirasın korunmasını desteklemek amacıyla yapılan yardımlar

Devlet yardımının Komisyon tarafından izlenmesi günlük yaşamı önemli ölçüde etkilemekte olup, belli başlı üç yararlı etki yaratmaktadır. Yardım programlarını kesinlikle gerekli olanlarla sınırlı tutmakta ve böylelikle kamu fonlarının israfını önlemektedir. Topluluk içinde rekabetin bozulmasını ve bu nedenle tek pazarın zarar görmesini önleyerek, Birlik içinde ekonomik büyümeyi artırır ve bunun sonucunda istihdamı teşvik eder. Örneğin, geri kalmış bölgelerin kalkınması, küçük ölçekli işletmelerin teşvik edilmesi, araştırma ve geliştirme, eğitim, veya yeterli düzeyde ve dikkatle izlenerek yardım yapılması durumunda, tek pazarda oynayacak bir rolü olacak ve tekrar refah ve istihdam kaynağı olacak, geçici zorluklarla karşı karşıya olan firmalara yardım gibi, amacı gerçekten ortak çıkarlara hizmet etmek olan yardım programlarına izin vererek yaşam standartlarının ve yaşam kalitesinin yükselmesine katkıda bulunur.¹⁰³

3.8.1.2 Avrupa Birliği'nde Teşviklerin Sınırlandırılması

AB'nde uygulanmakta olan teşvikler komisyon tarafından A, B, C, D grubu yardımlar olmak üzere 4 şekilde sınıflandırılmaktadır. Bunlar;¹⁰⁴

¹⁰¹ ÇETİN, 24.03.2004, a.g.m

¹⁰² T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, "Ortak Rekabet Politikası", <http://www.foreigntrade.gov.tr/ab/ortkREK>, (15.08.2004)

¹⁰³ İKV Serisi, No:1, 2004,.a.g.e, s. 18

¹⁰⁴ EKER, 1995, a.g.e, s.66

- **A Grubu Teşvikler;** Hibeler, faiz sübvansiyonu, AR-GE faaliyetlerinin finansmanı, vergi kredileri ve diğer vergi önlemleri, vergi indirimi veya muafiyeti, sosyal sigorta primlerinde indirimlerdir. A Grubu Teşvikler, nakdi yardımlardır. A grubunda yer alan teşvikler AB’nde en çok kullanılan devlet yardımlarıdır.
- **B Grubu Teşvikler;** Özel ve kamu kuruluşlarına, normal koşullarda devletin öz sermayeye “hisse senedi” yoluyla katılımı şeklinde yapılan finansal bir transferdir. Normal piyasa koşullarında bir işletmenin hisselerinin fazla talep görmediği durumlarda devlet bu işletmelerin sermayelerine katılarak içinde bulundukları zor durumu aşmalarına yardımcı olmaktadır.
- **C Grubu Teşvikler;** Bu gruptaki teşvikler; düşük faiz oranları ve vergi kolaylıkları şeklinde uygulanmaktadır. Örneğin, kamu veya özel kaynaklı düşük faizli krediler, kamu veya özel kaynaklı katılım kredileri, başarı halinde geri ödenecek avanslar, ertelenmiş vergi pozisyonları-rezervler, hızlandırılmış amortismanıdır.
- **D Grubu Teşvikler;** Çeşitli risklere karşı devlet garantisi şeklinde nominal olarak ifade edilebilen garantileri kapsamaktadır. D grubu teşvikler; garanti programının kapsadığı miktarlar ve ödenen prim hariç olarak garanti programlarından kaynaklanan kayıplardır. Bu gruptaki teşviklerin amaçları, ticaret ve ihracatı artırmak, şirket kurma operasyonlarını desteklemek, KOBİ’lerin gelişmesini sağlamak için verilmektedir.

3.8.1.3 Avrupa Birliği Fonları ve Kredileri

Üye devletlerin kendi bütçelerinden karşıladıkları devlet yardımlarından başka, Topluluk bütçesinden fonlar kanalıyla yapılan yardımlar da bulunmaktadır. Bu fonlar şu şekildedir:¹⁰⁵

- Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu
- Sosyal Fon
- Avrupa Bölgesel Gelişme Fonu

¹⁰⁵ İKV Serisi, No:1, 2004,.a.g.e, s. 20

- Topluluk Araştırma ve Geliştirme Fonu
- Yeni Topluluk Yatırım Kredileri
- Ödemeler Dengesine İlişkin Krediler

3.8.1.4 Türk Devlet Yardımları Mevzuatı AB İle Uyumlu mudur? Yapılması Gereken Değişiklikler ve Alınması Gereken Önlemler

Rekabet Kurumu ile, rekabet kurallarının uygulanması için gerekli idari yapı ve bağımsız bir kurum oluşturulmuştur. Ancak Kurum, devlet yardımları konusunda yetki sahibi değildir. Devlet yardımlarının denetimi alanında ilerleme çok sınırlıdır. AB Ortak Rekabet Politikası'nın esaslarından biri olan devlet yardımlarının uygunluğunu denetleyebilecek bir makam yoktur. Kontroller, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı gibi kamu kurumları tarafından gerçekleştirilmektedir. Dolayısıyla, bu alanda uygulama geleneğinin oluşması için, devlet yardımlarını kontrol edecek bağımsız bir otorite ve sistem temin edilmelidir.¹⁰⁶

Türkiye ile AB arasında devlet yardımlarına ilişkin farklılığın giderilmesi, mevzuat uyumunun yanında, idari bazı değişiklikler de gerektirmektedir. Bu doğrultuda, oluşturulacak otoritenin mevzuat uyumu ve uygulamasına yardımcı olmak üzere 2002 yılı Katılım Öncesi Mali İşbirliği Projesi kapsamında eşleştirme (twinning) projesi kabul edilmiştir. AB içinde devlet yardımları, AB fonları, yerel ve merkezi idare tarafından uygulanırken, Türkiye'de bu tür uygulamalar sadece merkezi hükümet tarafından yürütülmektedir. Bu nedenle, teknik düzeyde işbirliğini de içeren uyum çalışmaları, uygulama geleneğini oluşturmak açısından önemlidir.¹⁰⁷

Yapılan incelemeler sonucunda her iki sistemin yapısal farklılık gösterdiği anlaşılmaktadır. Bunun nedeni iki değişik ekonomik yoğunluğun, bugünkü görünümüleriyle farklı üretim faktörleri bileşimlerini kullanmakta, korumakta ve desteklemekte olmalarıdır. Türkiye'de yoğun bir şekilde teşvik edilen sektörler, yoğun korumanın olmadığı ve rekabetin engellenmemesi gerekli olanlar olarak değerlendirilmektedirler. AB'nin dış dünyaya uyguladığı korumacılık daha ziyade görece pahalı emek girdisi kullanan sektörlerde (tarım ve tekstil) gibi olmaktadır. Bir

¹⁰⁶ AB Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, **AB Rekabet Politikası**, , Ankara, 2000, S.30

¹⁰⁷ AB Türkiye Temsilciliği, 2000, a.g.e, s.31

diğer anlatımla, Türkiye’de henüz kullanılmayan ileri teknoloji endüstrilerinin korunmasına yönelik olmaktadır.¹⁰⁸

AB mevzuatına uyum için gerekli yasal altyapının oluşturulması için bazı konularda bilgilendirme ve eğitim çalışmalarına ihtiyaç vardır. Bu konular ekonomik amaçlı yardımların temel hedef ve politikaları (özel kurallara tabi sektörler, AR-GE ve KOBİ destekleri, şirket kurtarma ve yeniden yapılandırma işlemleri v.b), sosyal amaçlı uygulamaların temel hedef ve politikaları (bölgesel amaçlı uygulamalar, çevre korumaya ve işsizliğe yönelik destekler v.b)’dır. Bahsi geçen uygulamaların birimler arasında nasıl dağıtıldığı ve bu birimlere hangi kriterlere göre verildiği, yardım alması uygun görülen ekonomik faaliyetlerin alt ve üst sınırları ve en önemlisi bu oranların nasıl belirlendiği önemli eğitim alanlarıdır.¹⁰⁹

AB’ye uyum çalışmalarında mevzuatın tercüme edilip aynen uygulanması yerine, piyasa ekonomisine müdahale niteliğinde olan ve bu hali ile rekabeti bozucu etkisi olan devlet yardımlarını haklı kılan sosyal gerekçelerin neler olduğu ve rekabet politikalarıyla nasıl bağdaştığı üzerinde durmak gerekmektedir. Buna göre oluşturulacak bir kurumun personelinin eğitimi yanında kalifiye personel takviyesi de gerekmektedir.¹¹⁰

3.8.2 AB’nin KOBİ Politikası

AB’de toplam işletmelerin %99.8’ini, istihdamın üçte ikisini KOBİ’ler oluşturmaktadır. KOBİ’ler esnek ve dinamik yapılarıyla büyümeye katkıda bulunma ve istihdam yaratma özelliklerinin yanı sıra, piyasada rekabet ortamı oluşturulmasına katkıda bulunmaları nedeniyle ekonominin belkemiği konumundadırlar.

AB’de son yirmi yıldır ekonominin ortalama büyüme oranı % 4’ten % 2.5’e düşmüştür. İşsizlik ise, 1980’lerin ikinci yarısı dışında 1970’lerden bu yana önemli ölçüde artmıştır. AB’nin ABD ve Japonya ile rekabet düzeyi zayıflamıştır. AB

¹⁰⁸ Devlet Planlama Teşkilatı, “Dünyada Küreselleşme ve Bölgesel Entegrasyonlar”, <http://ekutup.dpt.gov.tr/küresell/oik441.pdf>, (10.09.2004)

¹⁰⁹ Yardımcı, M.Atilla, “Türkiye-AB İlişkileri ve Devlet Yardımlarına İlişkin Düzenlemelerde Yer Alan Temel Kavramlar, Müsteşarlık Araştırmaları, <www.hazine.gov.tr> , Temmuz 2003, s.9

¹¹⁰ Devlet Planlama Teşkilatı, “Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989), <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan5.pdf>, (10.09.2004)

ekonomisinin bu olumsuz Çizelgesinin düzeltilmesinde KOBİ'lerin geliştirilmesi önemli bir araçtır.¹¹¹

AB'nin KOBİ politikası Küçük İşletmeler ve Küçük Sanayi Yılı olan 1983 yılında KOBİ'ler için ilk eylem planının kabul edilmesiyle ortaya çıkmıştır. İkinci program ise 1987 yılında düzenlenmiştir. 1989 yılında Komisyon bünyesinde işletme politikasından sorumlu bir Genel Müdürlük kurulmuştur. 1994 yılında, 1993 yılında çıkarılan Beyaz Kitap'ta belirlenen hedeflerin gerçekleştirilmesi amacıyla Komisyon, KOBİ'ler ve küçük sanayi için bir çalışma programı kabul etmiştir. KOBİ'ler için Üçüncü Çok Yıllı Program (1997-2000) Amsterdam Antlaşması'nın ortaya koyduğu politikalar doğrultusunda düzenlenmiştir.¹¹²

AB, bünyesindeki KOBİ'leri aşağıdaki hedefler doğrultusunda geleceğin dünyasına hazırlamaktadır:¹¹³

- KOBİ'lerin rekabet gücünü artırmak ve artırıcı tedbirler almak,
- KOBİ'lerin esnek piyasa şartlarına entegre olmasını sağlamak,
- KOBİ'lerin profesyonellik ruhunu geliştirmek,
- KOBİ'lerin esnek bir işgücü arz ve talebini oluşturmak için eğitim gibi imkanları sağlamak

3.8.2.1 AB'nin KOBİ Politikası Hedeflerine Ulaşmak İçin Kullandığı Araçlar

AB içinde faaliyet gösteren “Business Environment Simplification Task Force- İş Ortamının Basitleştirilmesine Yönelik Faaliyet Grubu (BEST), AB KOBİ'lerinin rekabet gücünün iyileştirilmesi ve sürdürülebilir istihdam imkanlarının oluşturulması için bir rapor hazırlamıştır. BEST'in hazırladığı raporda daha iyi kamu idaresi, eğitim ve öğretimde yeni yaklaşımlar, istihdam ve çalışma şartları, finansman ve yeni teknolojilere erişim ile yenilikçi faaliyetlerin teşviki alanlarında bir takım

¹¹¹ İKV 15 Soruda 15 AB Politikası Serisi, Avrupa Birliği'nin KOBİ Politikası, No:5, İstanbul, Şubat 2004, s.6

¹¹² ŞAHİN, D. Ahmet, “Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelere Yardım”, Avrupa Birliği'nde Devlet Yardımları Kurallarını Belirleyen Çerçeve ve İlke Kararları, <www.hazine.gov.tr>, Temmuz 2003

¹¹³ ÖREN, 2003, a.g.m, s. 108

tavsiyelere yer verilmiştir. Komisyon önerisinde 2001-2005 yıllarını kapsayacak bu yeni programın Türkiye'ye de açık olduğunu belirtmiştir.¹¹⁴

AB Komisyonu KOBİ'lere yönelik bir Entegrasyon Programı hazırlamıştır. Entegre Program'ın özel politika eylemleri şu şekildedir:¹¹⁵

- İşletmelerin tabi olduğu idari ve düzenleyici ortamın basitleştirilmesi ve iyileştirilmesi;
- Finansman ve vergi ortamının işletmeler için daha uygun hale getirilmesi;
- Özellikle daha iyi bilgi hizmetleri yoluyla KOBİ'lerin stratejilerinin Avrupa ve uluslar arası mormlara uygun hale getirilmesine yardımcı olunması;
- KOBİ'lerin rekabet gücünün artırılması ve araştırma, yenilik, bilgi teknolojileri ve eğitimden daha çok yararlanmalarının sağlanması
- Girişimciliğin teşviki ve özel hedef grupların desteklenmesi

Bunun dışında, 21 Ocak 2003 tarihinde Komisyon, KOBİ'lere yönelik programları içeren ve "KOBİ Paketi" olarak adlandırılan bir paket kabul etmiştir. Bu paket belirlenen ilkelerin nasıl uygulandığını analiz eden dört rapordan oluşmaktadır. Üye ülkelerin 2002 yılında önemli ilerlemeler kaydettikleri vurgulanmakta, özellikle bürokrasinin ortadan kaldırılması alanında, girişimcilik eğitimi konusunda başarılı oldukları belirtilmektedir. Ayrıca aday ülkelerde de önemli faaliyetlerin gerçekleştiği, gençlere yönelik girişimcilik eğitiminin desteklendiği, işletmelerin idari yüklerinin azaltıldığı, iflasla ilgili yasaların geliştirildiği ifade edilmektedir. Bir çok ülke KOBİ'lerin internet kullanımını desteklemektedir. Finansman imkanlarına ulaşım halen sorun teşkil etmektedir. Bunun için bankaların, kamu otoritelerinin ve işletmelerin imkanlarını tam olarak ortaya koymaları gerekmektedir.

Pakette, Fonlardan KOBİ hedefli projeler için 2000-2006 döneminde 16 milyar Euro harcanması öngörülmüştür. Buna ilave olarak ülke fonlarından önemli bir bölümde KOBİ'lere aktarılmaktadır. KOBİ'ler ayrıca araştırma-geliştirmeye yönelik Altıncı Çerçeve Programı'nın da ana hedeflerindendir. 2000-2006 döneminde 2,2 milyar Euro KOBİ'lerin araştırma ve yenilikçi çalışmalarına

¹¹⁴ ÖREN, 2003, a.g.m, s.110

¹¹⁵ SAYIN, Meral ve FAZLIOĞLU, M.Akan, **Avrupa Birliği'nde KOBİ Destekleme Programları ve Diğer Teşvik Araçları**, Genç Büro Reklam ve Matbaacılık, Ankara, 1997, s.5

ayrılmıştır.¹¹⁶ AB’de KOBİ’lerin sağlıklı bir yapıda olmaları için sağlıklı bir ortama ihtiyaçları vardır. Bu ortamı sağlayacak araçlar şu şekildedir:

- **İç Pazar ve Malların Serbest Dolaşımı** : Avrupa Pazarının temelini oluşturan bu aracın, istihdam imkanlarının artırılması, enflasyon oranlarında düşüş, AB içi üretimin artışı gibi olumlu etkileri olduğu yapılan analizler sonucunda ortaya çıkmıştır.
- **Araştırma ve Geliştirmeye Destek** : Avrupa Yatırım Fonu (EIF), AB’deki yenilikçi projeleri aktif olarak desteklemektedir.
- **KOBİ Desteği** : Komisyon, KOBİ desteğine istinaden Çok Yıllı Girişim ve Girişimcilik Programı ile katkıda bulunmaktadır.
- **Ticaret Politikası** : Üye ülkelerin, Tek Pazar hedefi çerçevesinde, hiçbir engelle karşılaşmadan birbirleriyle ticaret yapmaları ve dış ticaret faaliyetlerinde eşit şartların sağlanması sonucunda artan ticaret hacmi, ülkelerin refahına önemli katkılar sağlanmaktadır.
- **Eğitim ve Staj Politikası** : Bu alanda Komisyon’un SOCRATES Programı ve sanayi politikası çerçevesinde LEONARDO Programı mevcuttur. Sokrates Programı; Genel Eğitim ve Öğretim Programlarını kapsamaktadır. Sokrates Programı, 1995-1999 yılları arasında bir dönemi tamamlamış ve şu anda SOCRATES II olarak 2000-2006 yılları için devam etmektedir. Toplam bütçesi 1,85 milyar Euro olarak belirlenmiştir.¹¹⁷ LEONARDO Programı’nın kapsadığı alanlar şu şekildedir: Mesleki eğitim politikalarının oluşturulması ve özellikle gençlerin mesleki eğitim ve kabiliyetlerinin geliştirilmesi, yaşam boyu öğrenmeye teşvik edilmesi, meslekte yaratıcılığa dönük girişimciliğin ve rekabetin güçlendirilmesi.¹¹⁸
- **Yasal Çerçevenin Geliştirilmesi ve İdari Reform** : Yasal düzenlemelerin olabildiğince basit ve anlaşılır olması, bürokratik işlemlerin azaltılması ve basitleştirilmesinin yanı sıra bürokrasinin etkinliği de önem taşımaktadır.

¹¹⁶ İKV Serisi, No:5, 2004, s.14

¹¹⁷ EBİLTEM, **Avrupa Birliği Destek Programları**, , Ege Üniversitesi Bilim-Teknoloji Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları No:5, İzmir, 2001, s.33

¹¹⁸ EBİLTEM, 2001, a.g.e, s.44

- **Ekonomik ve Parasal Politika :** AB’de ekonomik ve parasal politika, sanayi için istikrarlı ve güvenilir bir ortam yaratmak üzere kullanılmaktadır. Hedef uzun vadede ekonomik performansın artmasını sağlamaktır.

3.8.2.2 KOBİ’leri Desteklemekte Kullanılan Topluluk Önlemleri

AB’de KOBİ’lerin bilgilendirilmesi ve diğer AB ülkelerindeki işletmelerle işbirliği yapmalarının sağlanması amacıyla çeşitli programlar uygulanmaktadır.

Euro Info-Centers Network (Avrupa Bilgi Merkezleri Ağı); Avrupa Bilgi Merkezi (EIC) Ağı, başta KOBİ’ler olmak üzere işletmelerin AB’ne ilişkin bilgilere erişimini kolaylaştırmak amacıyla 1987 yılında Komisyon tarafından kurulmuştur. EIC, işletmeleri ilgilendirebilecek AB politikasının, yönetmeliklerinin ve programlarının bütün yönleri hakkında güvenilir ve sürekli olarak güncellenen bilgi sağlayarak işletmelerin Tek Avrupa Pazarının kurulmasından en çok yararı elde etmelerini mümkün kılmak üzere işlev görmektedir. KOBİ’lerin İlk Durak Noktası (First Stop Shop) tanımı ile en önemli destek programı olan EIC Ağı programını ülkemizde KOSGEB yürütmektedir.¹¹⁹

Yenilik Aktarım Merkezleri (Innovation Relay Centers-IRC); 1995 yılında Komisyon Yenilik Aktarım Merkezleri ağını kurmuştur. 2000 yılı itibariyle AB ve aday ülkelerde 68 merkez bulunmaktadır. Bu merkezler yenilikçi teknolojilerin Avrupa’daki işletmeler ve araştırma bölümlerine yayılmasını sağlamak için faaliyette bulunmaktadır. Yeniliği harekete geçiren ve teşvik eden merkezler olarak KOBİ’ler arasında teknoloji ortaklığı ve transferini sağlayan önemli ağlar haline gelmişlerdir.¹²⁰

Komisyon’un, İşletmeler Arası İşbirliği Ağı (BC-NET) ve İşletmeleri Yakınlaştırma Bürosu (BRE) olarak iki ağ faaliyet göstermektedir. BC-NET, belirli bir işbirliği önerisi sonucunda potansiyel ortak olabilecek işletmelerin, süratle ve işletmenin ihtiyaçlarına uygun gizlilik ölçüsü içinde belirlenmesini mümkün kılar.¹²¹

¹¹⁹ SAYIN ve Diğ., 1997, a.g.e, s. 31

¹²⁰ İKV Serisi, No:5, 2004, a.g.e, s.19

¹²¹ SAYIN ve Diğ., 1997, a.g.e, s.24

1973'te kurulmuş olan BRE, başka ülkelerde işbirliği yapabilecekleri ortaklar arayan KOBİ'lere yardımcı olmak amacıyla Avrupa Komisyonu'nun oluşturduğu ilk araç olup, amacı, erişime açık sınır ötesi işbirliğini teşvik etmektir. Özel nitelikleri ve uluslararası bağlantıları özendirme kapasitesi nedeniyle işletmeler arasında işbirliği bağlamında çok büyük bir önem taşımaktadır.¹²² Türkiye'de de BC-NET ve BRE programlarının temas noktaları KOSGEB ve TOBB olmuştur.

3.8.2.3 KOBİ'lerin Finansman İmkanlarına Ulaşımı İçin Alınan Önlemler

KOBİ'ler için dört mali enstrüman sunulmaktadır. Mali enstrümanlar; işletmeler için her türlü finansmana erişimi kolaylaştırmak üzere sermayeye katılım-risk sermayesi, sermaye desteği ve kredi finansmanı için teminatlar ile hibelerden oluşmaktadır. Avrupa Yatırım Fonu (AYF) tarafından yönetilen Avrupa Teknoloji Programı (ATP) kapsamında İşe Başlangıç Desteği, KOBİ Teminat Programı, Çekirdek Sermayesi Programı'dır. Bunun dışında yer alan enstrüman Avrupa Ortak Girişim (AOG) Programı'dır. AYF, tahsis edilmiş kaynaklarını mali araçlar, bankalar ve teminat kurum ve programları, risk sermayesi fonları kanalıyla, KOBİ'lere ve yeni kurulan işletmelere aktarmaktadır¹²³.

ATP İşe Başlangıç Desteği'nin amacı, başlangıç aşamasındaki KOBİ'lere finansman sağlanmasını kolaylaştırmaktır. KOBİ Teminat Programı, KOBİ'lerin bankalar tarafından istenen teminatları sağlayamaması halinde çözüm bulmak amacıyla uygulamaya konulmuştur. Çekirdek Sermayesi Faaliyeti, büyüme ve istihdam yaratma potansiyeli olan, yenilikçi işletmelerin kuruluşunda başlangıç sermayelerine destek olmak amacıyla uygulamaya konulmuştur. OAG, KOBİ'lerin uluslar arası alandaki ortak yatırım faaliyetlerini teşvik etmektedir. Yani KOBİ'lerin sınır ötesi şirketlerle işbirliği yaparak pazar fırsatlarını kaçırmamasını sağlamaktadır.

Çeşitli Birlik politikaları arasında KOBİ'lerin dahil edildiği en önemli politikalar Bölgesel Politika ve Araştırma Geliştirme ve Teknoloji Politikası gelmektedir. Bölgelerarası farklılıkları ortadan kaldırmak amacıyla kullanılan

¹²² SAYIN ve Diğ., 1997, a.g.e, s.29

¹²³ ŞAHİN, Temmuz 2003, a.g.m, Hazine Müsteşarlığı Araştırmaları

bölgesel fonlar, Birlik bütçesinin üçte birini oluşturmaktadır. Bölgesel fonlar kapsamında bulunan Yapısal Fonlar KOBİ'lerin desteklenmesinde en önemli finansal araçlar arasındadır. AB'nin AR-GE ve teknoloji politikası, KOBİ'lerin devamlılığının ve gelişiminin sağlanması için yenilik yaratmaları, kendilerinin yeni teknolojiler geliştirmeleri yada mevcut olan yeni teknolojiye ulaşmalarının gereği üzerinde durmaktadır. Bu amaçla, AB düzeyinde geliştirilen bilim ve teknoloji alanındaki 6.Çerçeve Program'a KOBİ'lerin katılımı desteklenmektedir. Söz konusu programda KOBİ'ler için 2,100 milyon Euro ayrılmıştır.¹²⁴

3.8.2.4 Türkiye'nin KOBİ Politikasının AB İle Uyum

AB'de KOBİ'lere yönelik çalışan kurumlar içerisinde yer alan ticaret odaları, iş dünyasını temsil eden dernekler, rekabet kurumu ve benzerleri Türkiye'de de bulunmaktadır. Ülkemizde Güney Doğu Anadolu Bölgesi'ne hizmet veren GAP Bölge Kalkınma İdaresi, Avrupa Bilgi Merkezleri, üç adet İş Geliştirme Merkezleri mevcuttur.¹²⁵

Türk Sanayinin AB Sanayilerine göre yapısal eksiklikleri mevcuttur. Şöyle ki, Türk KOBİ'lerinin AR-GE alanındaki kapasiteleri oldukça düşüktür. AR-GE hizmetleri sektörü ile ticari bağlantıları bulunmamaktadır. Bu nedenle AR-GE hizmeti sunucuları ile ticari etkileşimi geliştirici kuruluşların oluşturulması gerekmektedir. Bu kapsamda üniversiteler ve özel sektör girişimlerinden oluşan KOBİ'lere yönelik araştırma hizmetleri veren organizasyonların oluşturulması gerekir.

KOBİ'lerin AB düzenlemelerini öğrenmeleri konusunda hizmetlerin üretilmesi gerekmektedir. Ayrıca ülkemizde teknolojinin yanı sıra kredi imkanlarının da geliştirilmesi gerekir. Bu çerçevede KOBİ'lere yönelik çeşitli finansman araçlarının (kredi garanti fonu, risk sermayesi, faktoring v.b) planlanması gerekmektedir.

AB Genel KOBİ Politikaları ve öncelikleri çerçevesinde 4.KOBİ Çok Yıllı programının 2001-2005 dönemi için hazırlık çalışmaları ülkemizde de devam

¹²⁴ İKV Serisi, No:5, 2004, a.g.e, s.26

¹²⁵ <<http://ekutup.dpt.gov.tr/sanayi/tr2003ab.pdf>>, (06.09.2004)

etmektedir. Ülkemiz 4. KOBİ Çok Yıllı Programına KOSGEB'in Ulusal Koordinatörlüğü'nde aday ülke olarak katılacak olup, bu yönde KOSGEB tarafından yapılan çalışmaları şu şekilde özetleyebiliriz:¹²⁶

- Teknoloji Geliştirme Merkezlerinin yaygınlaştırılması ve hizmetlerin iyileştirilmesi, bu Merkezlerde KOBİ'lere verilen desteklerin çeşitlendirilmesi,
- İşletmelerin bilgisayar yazılımı kullanımının desteklenmesi, elektronik ticaretin yaygınlaştırılması ve KOBİ'lerin internet kullanımının artırılması,
- Teknopark kuruluşunun teşviki, bu konuda kitle örgütlerinin bilgilendirilmesi, İş Geliştirme Merkezlerinin yaygınlaştırılması, KOBİ-NET ile yaygın bilgilendirme,
- AB programlarından KOBİ'lerin yararlanması için bilgilendirme, KOBİ'ler için yatırım alanları tespiti ve yatırım danışmanlığı
- KOBİ'ler için yeni finansal araçlar geliştirme, ihracat odaklı ortak yatırım ve ticaret işbirliğine yönelik destekleme, yönetim ve iş organizasyonu eğitimleri ve danışmanlığı

KOBİ'lerin bu programa katılımı uluslar arası alanda rekabet güçlerinin artırılmasına katkıda bulunacaktır.

¹²⁶ Çınar, Erdal, "AB Küçük İşletmeler Deklarasyonu, 4.KOBİ Çok Yıllı Programı ve KOSGEB Çalışma Programı", I.Orta Anadolu Kongresi, 18 – 21 Ekim 2001, Art Matbaacılık, Nevşehir, 2001, s.169D

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN KAPSAM VE YÖNTEMİ

Araştırmanın kapsam ve önemine geçmeden önce Isparta'nın temel ekonomik ve mali özelliklerini inceleyelim.

4.1 Isparta İline Bakış

1980'li yıllara kadar Isparta'nın geçim kaynağının halıcılık, gül ve gül ürünleri, tarımsal faaliyetler ve hayvancılık olduğu görülmektedir. Fakat sonraki yıllarda ilde farklı yatırım alanlarında hızlı bir gelişmenin olduğu ve gelişmenin günümüzde de devam ettiği görülmektedir.

Isparta'daki sanayi kolları şu şekilde sınıflandırılabilir:

- Tekstil Sanayi
- Kereste ve Orman Ürünleri Sanayi
- Gıda Sanayi
- İnşaat Yapı Elemanları Sanayi
- Gül ve Gül Mamulleri Sanayi
- Mermer Sanayi
- Halı Sanayi
- Metal ve Makine Sanayi

olmak üzere 8 ana dalda gruplandırmak mümkündür. İmalat sanayinde üretilen ürünlerden bazıları şunlardır; El dokuma ve makine halısı, yün, pamuk ve akrilik ip, meyve suyu ve meyve konsantresi, un, su ürünleri, plastik mamüller, gülyağı ve yan ürünleri imalatı, mermer, kereste, metal kaplamadır.

Bu bölümde Isparta iline ait teşvik uygulamalarıyla ilgili bazı detaylar ve çevre illerle kıyaslamalı rakamlar yer almaktadır. Akdeniz Bölgesi illerinin yatırım teşvikleri içerisindeki payları incelendiğinde, turizm yatırımlarının yoğun olduğu

Antalya, belge sayısı olarak birinci sıradadır. Kahramanmaraş ve Hatay kamu yatırımlarının da desteğiyle, tutar olarak ilk iki sırayı almıştır. Isparta ve Burdur hem belge sayısı, hem de tutar olarak son iki sırada yer almaktadır.

**Çizelge 4.1 Akdeniz Bölgesi İllerinin Yatırım Teşvikleri
İçerisindeki Yeri**

(1980 – 2002 yılları itibariyle ve kümülatif cari fiyatlar, milyon TL olarak)

Sıra No	İller	Sayı	%	Tutar	%
1	ANTALYA	1.626	2.66	1.386.049.851	2.75
2	ADANA	1.290	2.11	1.669.557.355	3.32
3	İÇEL	1.173	1.92	546.082.678	1.08
4	K.MARAŞ	990	1.62	2.043.275.330	4.06
5	HATAY	970	1.59	1.913.123.831	3.80
6	ISPARTA	306	0.50	236.734.602	0.47
7	BURDUR	131	0.21	52.155.182	0.10

Kaynak : T.C Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, “Yatırım Teşvik İstatistikleri”
<http://www.hazine.gov.tr/istatistikler.yatirimtesvik>, tarafımda hazırlanmıştır.
(06.05.2004)

KOBİ teşvikleri açısından Isparta ve çevre illerin mukayesesi yapıldığında, 2000 ve 2001 yıllarında diğer komşu illere nazaran Isparta ilinin KOBİ teşviklerinden daha yüksek oranda yararlandığı görülmektedir. 2002 yılında, belge sayısı olarak önde olmasına rağmen, sabit yatırım tutarı ve kredi tutarı açısından söz konusu iller arasında son sıradadır. 2003 yılında ise Antalya ilinin öne çıktığı, Isparta ilinin 3.sırada, Burdur ilinin ise 4.sırada yer aldığı görülmektedir.

Çizelge 4.2 Yıllar İtibariyle İller Bazında KOBİ Teşvikleri

		2000	%	2001	%	2002	%	2003	%
AFYON	Belge	3	0,24%	-	-	3	0,078%	5	1,09%
	Sayısı	115.031	0,23%			1.113.617	1,75%	632.651	0,05%
	Sabit								
	Yatırım	79.200	0,21%			450.300	1,66%	244.000	0,05%
	Tutarı								
ANTALYA	Kredi								
	Tutarı								
	Belge	13	1,06%	1	0,04%	3	0,078%	6	1,3%
	Sayısı	396.367	0,81%	80.997	0,05%	828.797	1,30%	2.085.406	1,92%
	Sabit								
ISPARTA	Yatırım	269.300	0,73%	17.500	0,02%	243.361	0,09%	630.075	1,35%
	Tutarı								
	Kredi								
	Tutarı								
	Belge	18	1,46%	5	2,05%	5	1,3%	4	0,87%
BURDUR	Sayısı	665.939	1,36%	214.985	1,43%	301.305	0,047%	799.599	0,73%
	Sabit								
	Yatırım	445.800	1,21%	84.985	1,06%	130.900	0,048%	341.000	0,73%
	Tutarı								
	Kredi								
TÜM İLLER TOPLAMI	Tutarı								
	Belge	1.229	100%	244	100%	382	100%	458	100%
	Sayısı	49.100.269		14.985.866		63.725.062		108.416.461	
	Sabit								
	Yatırım	36.757.858		8.010.115		27.027.907		46.553.070	
	Tutarı								
	Kredi								
	Tutarı								

Kaynak : T.C Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, “KOBİ Teşvik İstatistikleri”
<http://www.hazine.gov.tr/istatistikler.kobitesvik>, tarafımda hazırlanmıştır.
 (06.05.2004)

Isparta ili sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasında 2003 yılı verilerine göre, 81 il içinde 28. sırada yer almaktadır. Aşağıdaki Çizelgede Isparta ili sanayi

göstergeleri yer almaktadır. Bu verilere göre Isparta ili Türkiye genelinde orta sıralarda yer almaktadır. Keza, GSYİH'daki payı ve fert başına GSYİH sıralamasında da Türkiye genelinde orta sıralarda yer almaktadır. Öte yandan, fert başına banka mevduatı sıralamasında 28., toplam banka mevduatı içindeki payı sıralamasında ise 27.sıradadır. Bu göstergeleri yorumlarsak; sermaye birikiminin yatırıma dönüşmediği, gerek kaynak, gerekse kaynakların etkin ve verimli kullanılması açısından potansiyel gelişme olanağı olmasına rağmen gerekli sanayi atılımının yapılamadığı ve girişimcilik ruhunun zayıf olduğu söylenebilir.

Çizelge 4.3 Isparta İli Sanayi Göstergeleri

DEĞİŞKEN (2000 yılı göstergeleri)	BİRİM	İSPARTA	AKDENİZ BÖLGESİ	TÜRKİYE	SIRA (81 il içinde)
OSB Parsel Sayısı	Parsel	85	1.298	28.726	48
Küçük Sanayi Sitesi İşyeri Sayısı	Adet	1.046	11.610	81.302	32
İmalat Sanayi İşyeri Sayısı	Adet	48	658	11.118	36
İmalat Sanayi Yıllık Çalışanlar Ort. Sayısı	Kişi	4.033	77.723	1.130.488	43
İmalat Sanayi Kurulu Güç Kapasite Miktarı	Beygir Gücü	54.382	1.905.901	13.478.078	39
Fert Başına İmalat Sanayi Elektrik Tüketimi	Kws	506	626	550	22
Fert Başına İmalat Sanayi Katma Değeri	Milyon TL	143	216	350	30

Kaynak: Devlet Planlama Teşkilatı, "İller Bazında Ekonomik ve Sosyal Göstergeler"
<http://www.dpt.gov.tr>, (04.05.2004)

Çizelge 4.4 Isparta İli Mali Göstergeleri

DEĞİŞKEN (2000 yılı göstergeleri)	BİRİM	ISPARTA	AKDENİZ BÖLGESİ	TÜRKİYE	SIRA (81 il içinde)
GSYİH İçindeki Payı	Yüzde	0,54	12,06	100,00	41
Fert Başına GSYİH	Milyon TL	1.318	1.726	1.837	42
Fert Başına Banka Mevduatı	Milyon TL	389	475	939	28
Toplam Banka Mevduatı İçindeki Payı	Yüzde	0,31	6,50	100,00	27
Toplam Banka Kredileri İçindeki Payı	Yüzde	0,18	6,93	100,00	43
Fert Başına Belediye Giderleri	Milyon TL	61	83	82	28
Fert Başına Gelir ve Kurumlar Vergisi Miktarı	Milyon TL	61	72	165	32

Kaynak: Devlet Planlama Teşkilatı, “İller Bazında Ekonomik ve Sosyal Göstergeler”
<http://www.dpt.gov.tr>, (04.05.2004)

Çizelge 4.5 Isparta İli Diğer Mali Göstergeleri

DEĞİŞKEN (1995-2000 yılı göstergeleri)	BİRİM	ISPARTA	AKDENİZ BÖLGESİ	TÜRKİYE	SIRA (81 il içinde)
Fert Başına Teşvik Belgeli Yatırım Tutarı	Milyon TL	2.252	3.183	2.668	25
Fert Başına İhracat Miktarı	ABD Doları	170	1.841	2.249	35
Fert Başına İthalat Miktarı	ABD Doları	273	2.944	3.967	32

Kaynak : Devlet Planlama Teşkilatı, “İller Bazında Ekonomik ve Sosyal Göstergeler” <http://www.dpt.gov.tr>, (04.05.2004)

Isparta ilinde vergi gelirlerinin tahakkuk ve tahsilatı karşılaştırıldığında, tahakkuk eden verginin ortalama % 90 gibi bir oranla tahsil edildiği, vergi ödeme konusunda Ispartalı esnaf ve sanayicilerin duyarlı olduğu ortaya çıkmaktadır.

Çizelge 4.6 Isparta Vergi Gelirlerinin Tahakkuk Ve Tahsilatı

MİO TL	TAHAKKUK (1)	TAHSİLAT (2)	% (2 / 1)	TOP.TAHSİLAT İÇİNDEKİ PAYI (%)
2000	50.351	45.216	89,80	0,17
2001	78.920	71.161	90,17	0,18
2002	122.223	109.701	89,75	0,18

Kaynak : Devlet Planlama Teşkilatı, “İller Bazında Ekonomik ve Sosyal Göstergeler” <http://www.dpt.gov.tr>, (04.05.2004)

4.2 Araştırmanın Kapsamı

Araştırmada, teşvik mevzuatında KOBİ’lerin AB ölçütlerine göre yapılan yeni tanımı dikkate alınmıştır. Bu tanıma göre; imalat sanayinde faaliyet gösteren,

işyerinde en fazla 250 işçi çalıştıran, sabit yatırım tutarı 400 milyar Türk Lirasını aşmayan işletmeler KOBİ sayılmaktadır. Araştırma kapsamına girecek işletmeler saptanırken, bu tanımlama esas alınmıştır.

ITSO'dan alınan "İsparta İli Sanayiciler Listesi"ne göre Isparta ili merkezinde imalat sanayinde yer alan, aktif, 90 civarında özel sektör KOBİ'leri bulunmaktadır. Araştırmaya 53 firma katılmıştır. Bu veriler göz önüne alındığında, araştırmamız imalat sanayinde yer alan toplam KOBİ'lerin % 60'ını kapsamaktadır. ITSO'ya kayıtlı imalat sanayinde faaliyet gösteren KOBİ'ler ve görüşme sayıları Çizelge 4.7'de görülmektedir.

Çizelge 4.7 Ticaret ve Sanayi Odası Verileri Işığında Görüşülen KOBİ Sayısı

İMALAT GRUBU (KOBİ)	ÜYE SAYISI (adet)	GÖRÜŞÜLEN (adet)
GIDA	15	8
TEKSTİL	26	13
SU ÜRÜNLERİ	4	4
METAL VE MAKİNA	8	7
AHŞAP	5	2
TAŞ VE TOPRAK	5	4
YAPI MALZEMELERİ	6	3
GÜL VE ÜRÜNLERİ	4	4
HALI VE HALI İPLİĞİ	5	3
DİĞER	10	5
TOPLAM	88	53

4.3 Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada veriler, geliştirilen bir anket aracılığıyla toplanmıştır. Anketin geliştirilmesinde bazı araştırmalar ve literatür incelenmiş ve çalışmanın amacına uygun anket formu düzenlenmiştir. (Alkibay, Songür, Ertürk 1999, Aşıkoğlu,

Bayraklı, Eleren 2000, Çakıcı 2002). Anket formu, bazı sanayi işletme sahipleriyle ön görüşme yapılarak test edilmiş ve gerekli düzeltmeler yapılmıştır.

Anket uygulaması sırasında işletme yöneticilerinin işletmenin mevcut durumu ve faaliyetleri hakkında doğru bilgiler verdiği ve soruları doğru olarak algıladıkları varsayılmıştır. Ayrıca araştırmanın iki temel kısıtı bulunmaktadır. Bunlardan ilki; Araştırma kapsamındaki işletme yöneticilerinin teşvik tedbirlerinden yararlanmada karşılaştıkları sorunları belirtmelerinde kendilerini de bağlayacağı düşüncesiyle doğru cevap vermemeleridir. İkincisi; Araştırma kapsamındaki işletme yöneticilerinin teşvik tedbirlerinden yararlanmada karşılaştıkları sorunların aşılmasında baş vurdukları yasal ve ahlaki olmayan davranışları bildirmemeleridir.

Anketin formunda açık ve kapalı uçlu sorular bulunmaktadır. Ankette 32 kapalı ve 4 açık uçlu olmak üzere, toplam 36 soru yer almaktadır. Bu sorular, 7 grupta toplanmakta olup; genel hatlarıyla şöyledir:

Birinci grup sorular, sanayi işletmelerine ilişkin genel bilgilerden oluşmaktadır. İşletme ile ilgili olarak; işletmenin faaliyet alanı, hukuki biçimi, kuruluş yılı ve çalışanların sayısına ilişkin bilgiler istenmektedir.

İkinci grup sorular, yönetim ve organizasyonla ilgili bilgileri almaya yöneliktir. Bu kısımda, işletmenin yönetsel sorunları belirlenmek istenmiştir. Bu amaçla, işletme kurma, kuruluş yeri seçimi ve yatırım kararının nasıl alındığı, üst yönetim işinin kimlerce yürütüldüğü ve öğrenim durumu, geleceğe yönelik işletme stratejileri öğrenilmeye çalışılmıştır.

Üçüncü grup, tek bir sorudan ibaret olup, işletmelerin finansman sorunları önem derecesine göre öğrenilmeye çalışılmıştır.

Dördüncü grup, üretimle ilgili soruları içermektedir. İşletmenin kapasite kullanım oranı, Düşük veya orta kapasitede çalışma nedenleri, kalite belgelerinin olup olmadığı, arge faaliyeti ile ilgili bilgilere ulaşmak istenmiştir.

İhracatla ilgili sorular, beşinci grubu oluşturmaktadır. Bu bölümde, işletmenin ihracat yapıp yapmadığı, ihracat sırasında karşılaştıkları zorluklar, ihracat yapmama nedenleri öğrenilmeye çalışılmıştır. Altıncı bölümde, işletmenin devlet teşvikleri hakkında bilgi ve yararlanma düzeyi, teşviklere yaklaşımı, yararlandığı ve/veya yararlanmakta olduğu teşvik türleri gibi konular değerlendirilmektedir.

Son bölümde işletmenin Süleyman Demirel Üniversitesi'nden ne gibi yardım ve destek beklediklerine ilişkin bilgiler yer almaktadır. Anket uygulaması 2004 yılı Temmuz ayında gerçekleştirilmiştir. Anketler yüz yüze yapılmıştır.

4.4 Değerlendirme Araçları

Anket formuyla toplanan veriler, SPSS programı yardımıyla tasnif ve analiz edilmiştir. Verilerin analizinde yüzde dağılım, çapraz kontrol ve ilişki testinden yararlanmış olup ve gösterimlerde pasta dağılımı tercih edilmiştir.

Anket formundaki açık uçlu soruların çözümlenmesinde, kodlamaya dayalı içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. İçerik analiziyle birbirine benzeyen veriler (ifadeler), belirli kodlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirilerek kategorize edilmiş ve sonra yüzdelik hesaplamalar yapılarak yorumlanmıştır.

Anket formunda yer alan bazı çok seçenekli sorularda, deneklerden, en önemli seçenekleri, önem derecesine göre sıralamaları istenmiştir. Bu tür sorulardan elde edilen yanıtların önem derecesi, 1'den itibaren göreceli olarak azalmaktadır. Bu nedenle, önem derecelerine göre sıralanan seçenekler ağırlandırılarak, mesela, "bir seçeneğin ağırlıklı ortalaması: 1.derece frekansı x 4 + 2.derece frekansı x 3 + 3.derece frekansı x 2 + 4.derece frekansı x 1", her seçeneğin toplam ağırlık içerisindeki oranı belirlenmiştir. Sonra, her seçeneğin toplam ağırlığına göre de, seçeneklerin önem sıraları tespit edilmiştir.¹²⁷

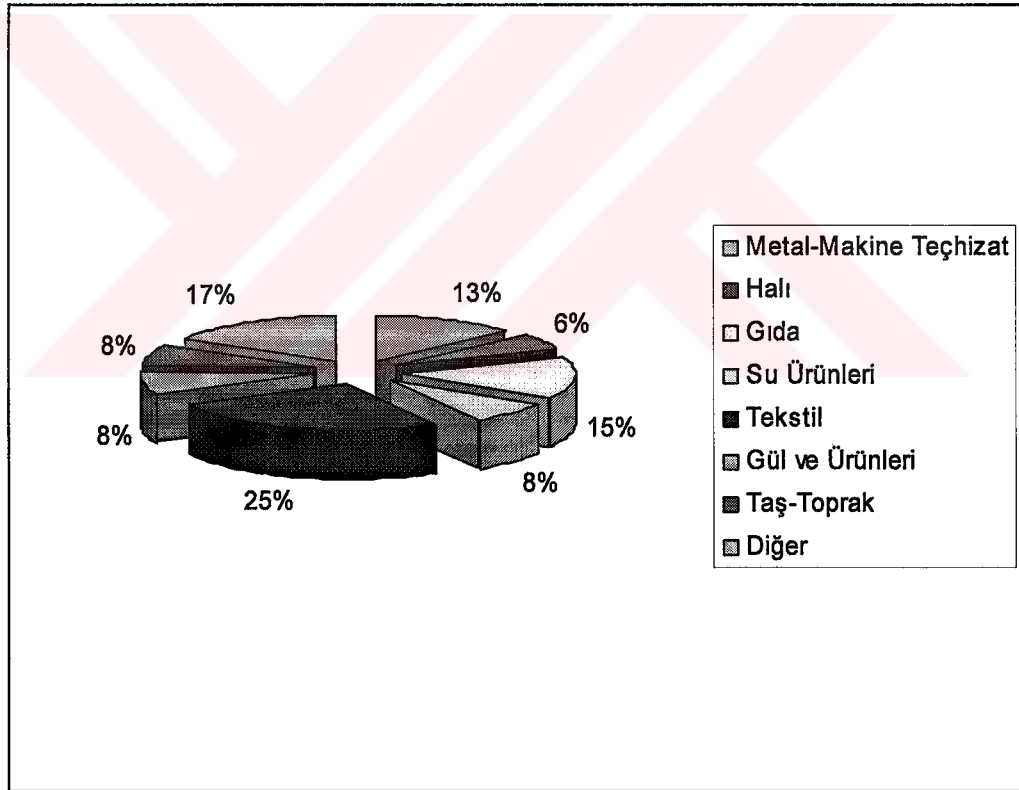
¹²⁷ ÇAKICI, Ayşehan, *Mersin'de Faaliyet Gösteren Küçük ve Orta Boy İşletmelerin Sorunları ve Beklentileri*, Mersin Üniversitesi, Yayın No:9, Mersin, 2002, s.58

BEŞİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN BULGULARI

5.1 İşletmelerin Faaliyet Alanlarına Göre Dağılımı

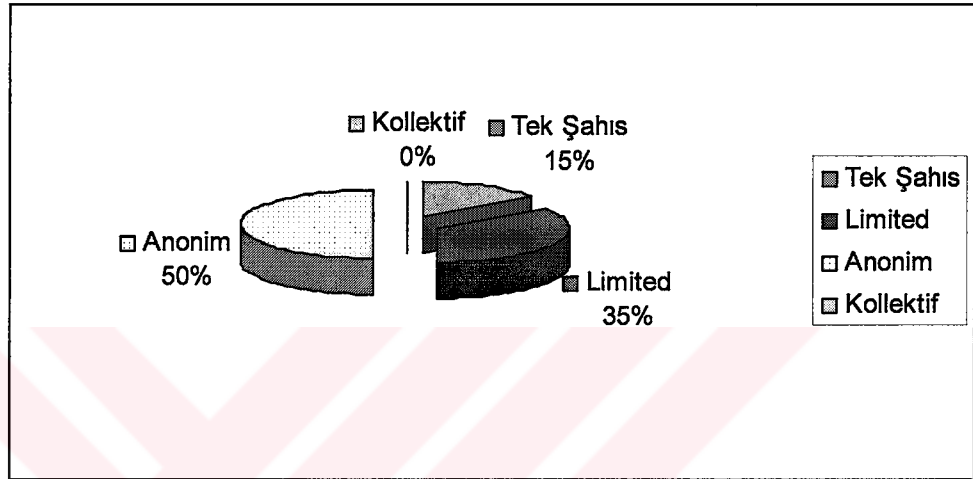
Faaliyet alanlarına göre sınıflandırma, DİE'nin belirlediği alanlar göz önüne alınarak hazırlanmıştır. Görüldüğü gibi araştırmaya katılan firmaların % 27 gibi bir çoğunluğunu tekstil sektörü oluşturmaktadır. Bunu %13 ile gıda, yine aynı oranla metal işleme ve makine sanayi izlemektedir. Buna göre Isparta sanayisinin lokomotif görevini şu aşamada tekstil sanayi oluşturmaktadır.

Şekil 5.1 İşletmelerin Faaliyet Alanlarına Göre dağılımı

5.2 İşletmelerin Hukuki Yapısı

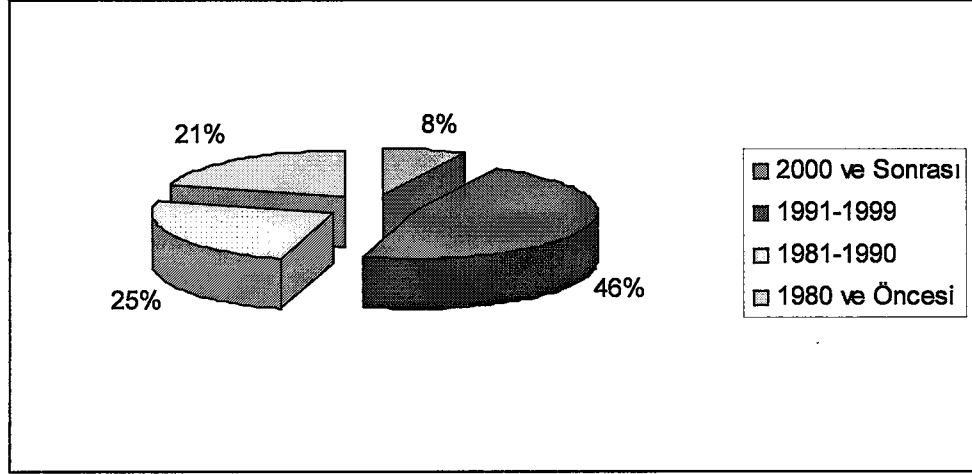
Araştırmaya katılan KOBİ'lerin hukuki yapılarına bakıldığında, işletmelerin yarısının anonim şirket olduğu gözlenmektedir. Burada dikkati çeken bir husus, işletmelerin % 85'inin anonim ve limited şirket statüsünde olmalarıdır. Bu durum, şirketlerin kurumsallaşma yolunda önemli bir adım attıklarını ve şahıs işletmelerine kıyasla vergi avantajlarından yararlanma çabası içerisinde olduklarını göstermektedir.

Şekil 5.2 İşletmelerin Hukuki Yapısı

5.3 Kuruluş Yılı Ve Faaliyet Süresi

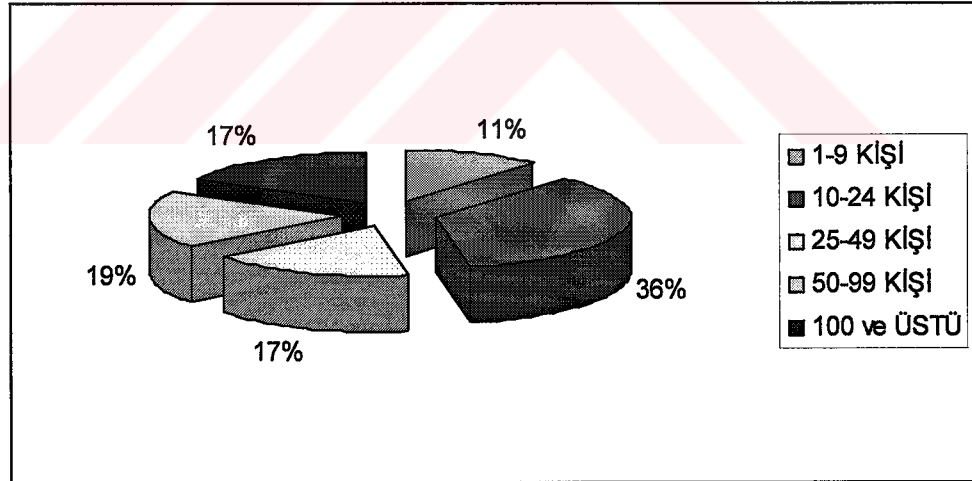
Şekil'de, 1980'li yıllardan itibaren artmaya başlayan işletme sayısının 1990'lı yıllarda daha da artmış olduğu görülmektedir. Bu yıllardaki artışı, 1980 sonrası uygulanmaya başlanan dışa açılma ve serbest piyasa ekonomisi politikaları ve buna bağlı olarak Organize Sanayi Bölgesi'nin açılmış olmasıyla ve KOBİ destek ve teşviklerin artırılmasıyla ilişkilendirmek olasıdır.

Şekil 5.3 İşletmelerin Kuruluş Yıllarına Göre Sınıflandırılması

5.4 İşletmelerin Büyüklükleri

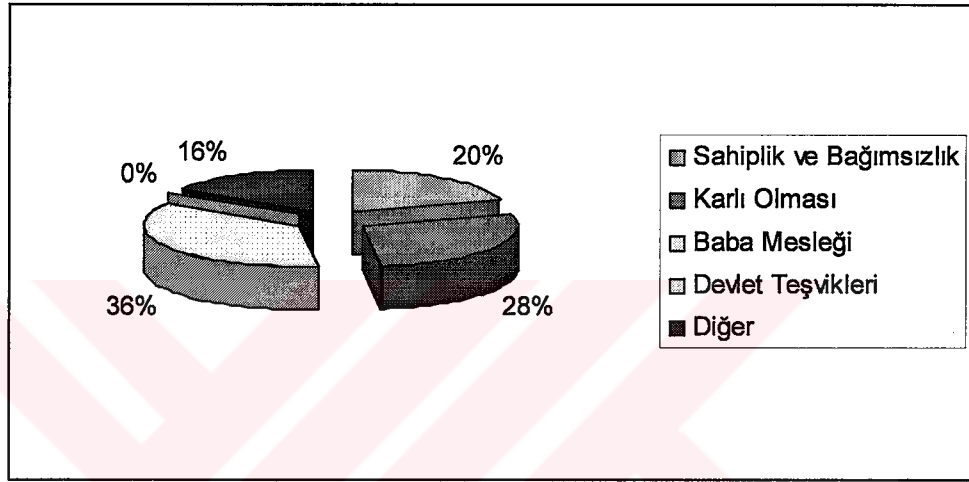
Araştırmaya katılan işletmelerin büyüklüklerinin belirlenmesinde AB'nin esas aldığı işgören sayısı ölçütü esas alınmıştır. Buna göre, işletmelerin % 11'i "çok küçük", %53'ü "küçük", % 36'sı "orta" büyüklükte işletme grubuna girmektedir. İşletmeler içerisinde en önemli payı küçük işletmeler almaktadır.

Şekil 5.4 İşletmelerde Çalışan Sayısı

5.5 İşletmenin Kuruluş Nedeni

Şekilde de görüldüğü üzere, KOBİ sahiplerinin % 36'sı baba mesleğini devam ettirme isteği, % 28'i karlı bir iş olması, % 20'si işletme sahibi olma ve bağımsız çalışma arzusu nedeniyle işletme kurmuşlardır. İşletme kurmada diğer nedenler arasında; çiraklıktan (çekirdekten) yetişmiş olmak, çevrenin teşviki , bölgede böyle bir imalatın olmaması veya iş arayışıyla tesadüfen kurmak etkenleri sıralanabilir.

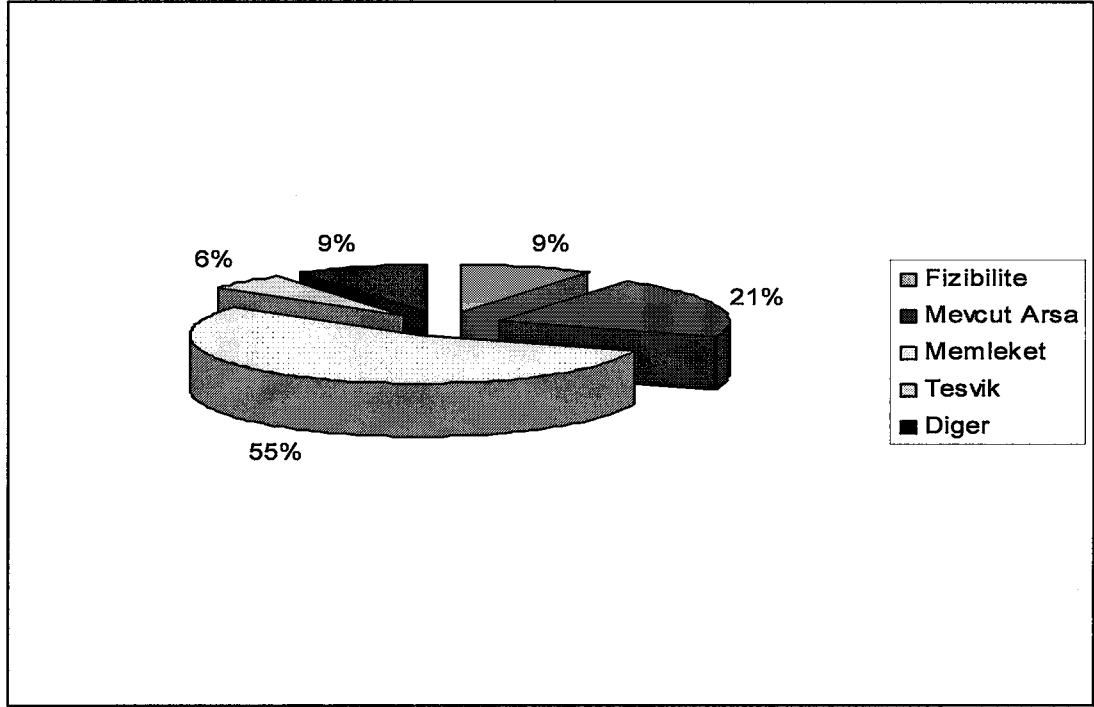

Şekil 5.5 İşletmelerin Kuruluş Nedeni

5.6 Kuruluş Yeri Seçimi

Araştırmada , kuruluş yeri seçiminde Ispartalı olma % 55 gibi bir oranla önemli rol oynamaktadır. Uzman bir kadronun yaptığı fizibilite çalışması veya işletme alanına yönelik devlet teşvikleri kuruluş yeri seçiminde etkili olmayan faktörlerdir

Hammaddeye yakınlık, Konya, Antalya, Afyon gibi büyük pazarların yakınlığı, yöresel bir ürün olması (gül, balık, balık ağı imalatı v.b) gibi bölgeyi çekici kılan üstünlükler kuruluş yeri seçiminde etkili olan diğer faktörler olarak belirlenmiştir.

Şekil 5.6 Kuruluş Yeri Seçimi

5.7 Kuruluş Yeriyle İlgili Sorunları.

Kuruluş yeri seçiminde objektiflikten uzaklaşılması sorunları da beraberinde getirecektir. Kuruluş yerlerinden kaynaklanan sorunlar önem derecesine göre sıralanacak olursa sonuç şu şekildedir:

1. Nitelikli Eleman Bulma Zorluğu (% 19,2)
2. Devlet Teşviklerinin Yeterli Olmaması (% 18,6)
3. Hammadde Kaynağına Uzaklığı (% 16,5)
4. Pazara Uzaklığı (% 11,5)
5. Altyapı Eksikliği (% 11,5)

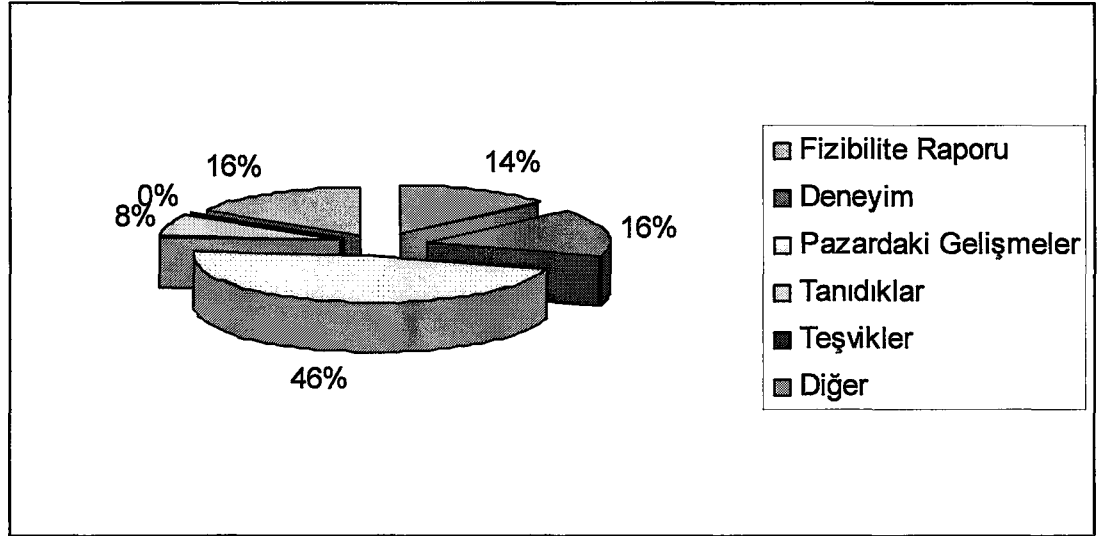
Çizelge 5.1 Kuruluş Yerine İlişkin Sorunlar

	AĞIRLIKSIZ	1.D	2.D	3.D	4.D	AĞIRLIKLI TOPLAM	YÜZDE	ÖNEM SİRASI
Nitelikli Eleman	21,0	7	9	5	0	65,0	19,2	1
Teşvikler	19,0	11	5	1	2	63,0	18,6	2
Hammadde	16,0	10	5	0	1	56,0	16,5	3
Pazar	13,0	3	7	3	0	39,0	11,5	4
Altyapı	12,0	6	4	1	1	39,0	11,5	5
Diğer	11,0	6	4	1	0	38,0	11,2	6
Belediye Hizmeti	6,0	4	1	1	0	21,0	6,2	7
Ulaşım	5,0	4	0	1	0	18,0	5,3	8
TOPLAM						339,0	100,0	

Görüldüğü gibi nitelikli eleman bulamama sorunu yoğunluk kazanmaktadır. Araştırmaya katılan firmaların 5 adedi kuruluş yeriyle ilgili sorunları olmadığını beyan etmiştir. Makine bakımı, onarımı, yedek parça ve ekipman için altyapının olmaması gibi etkenler kuruluş yeriyle ilgili diğer sorunlardır. Bazı firmalar Organize Sanayi Bölgesi'nde olmanın hiçbir avantajı olmadığını, bilakis daha maliyetli olduğunu ifade etmişlerdir.

5.8 Yatırım Kararı Alınış Şekli

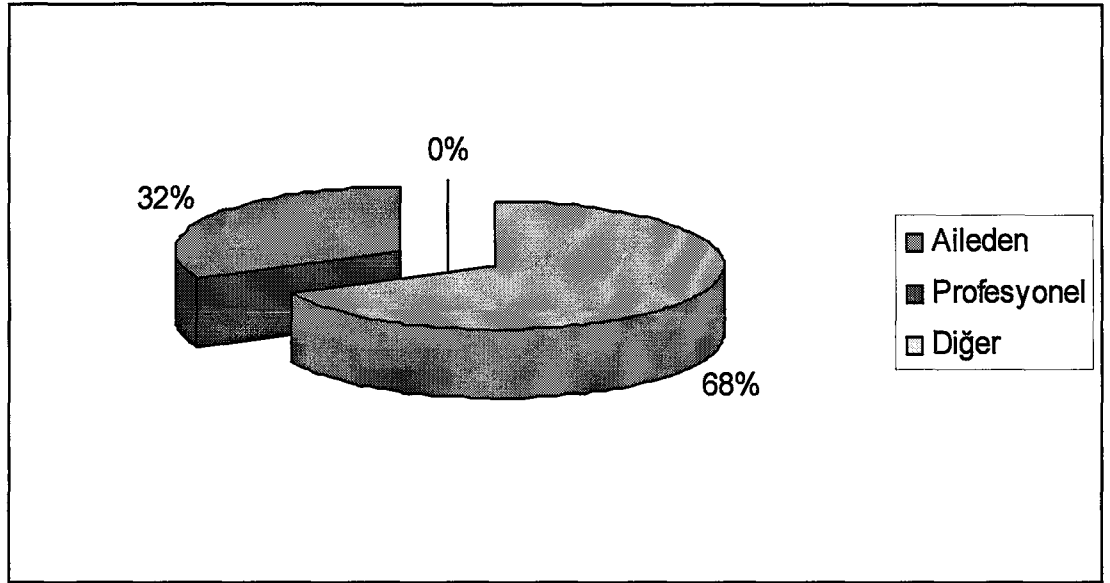
Araştırmaya katılan KOBİ'lerde pazardaki genel gelişmelere (%46) dayanarak yatırım kararı almak yaygın bir uygulama olarak ortaya çıkmaktadır. En düşük oran %8 ile tanıdık girişimcilere sorarak yatırım kararı almaktır. Yatırım kararını fizibilite raporuna dayandıran işletme oranı düşüktür. Pazarın ihtiyacı, sahipleri işletme kurmaya iten diğer bir nedendir. Fizibilite raporu çıkaran firmaların %50'si küçük işletme, %50'si orta büyüklükte işletmedir.

Şekil 5.7 Yatırım Kararı Alınış Şekli

5.9 Profesyonel Yönetici İstihdamı

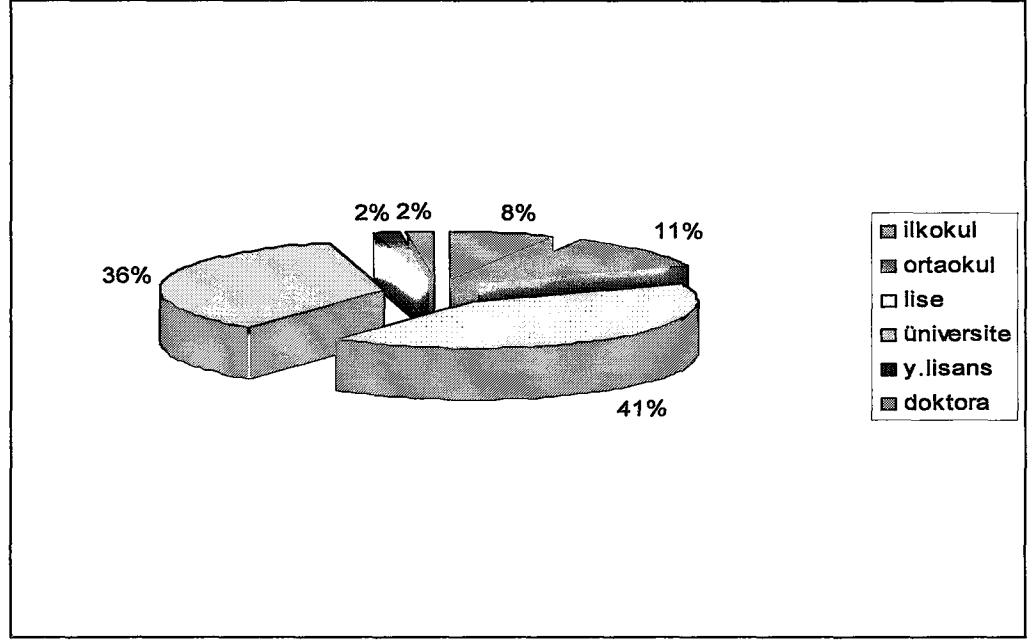
Şekil'de görüldüğü gibi anket uygulanan KOBİ'lerin % 68'inin üst düzey yönetici ve sahipleri aynı kişilerdir. İşletmelerin önemli bir kısmı profesyonel yönetici istihdam etmemektedir. Küçük işletmelerin %32'sinde profesyonel yönetici istihdam edilirken, bu oran, orta büyüklükte işletmelerde de %31 olmaktadır. İşletmelere profesyonel yönetici istihdam etmeme nedenleri sorulmuş; profesyonel yöneticilerin işyeri sahibi gibi işletmeye bağlı çalışamayacağını, profesyonel yöneticilerin ücretinin yüksek olmasını, profesyonel yönetici bulmakta zorluk çekilmesini profesyonel yönetici istihdam etmeme nedenleri olarak göstermişlerdir.

Şekil 5.8 Yöneticilerin Genel Özellikleri

5.10 Üst Düzey Yöneticilerin Eğitim Düzeyleri

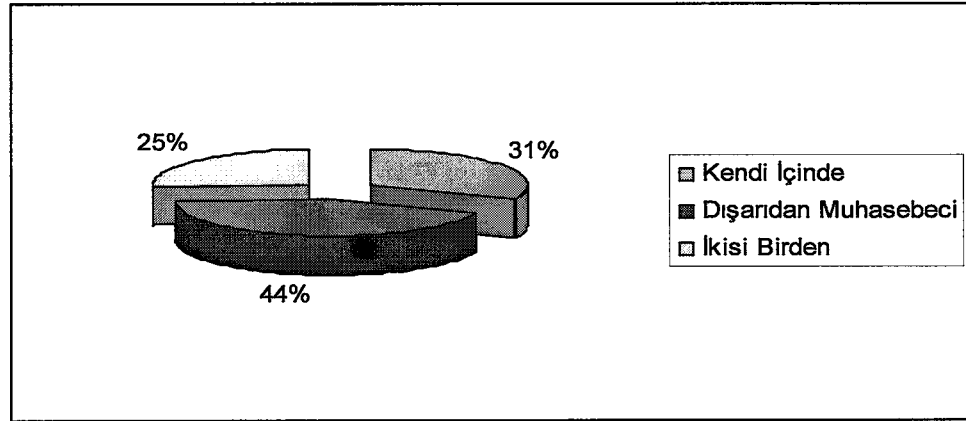
Üst düzey yöneticilerin eğitim düzeyi incelendiğinde, lise ve altında eğitim alanların toplam içerisindeki payı % 60'dır. Üniversite ve yüksekokul mezunu olanların oranı % 36'dır. Burada dikkati çeken diğer bir husus, bir işletme sahibinin yüksek lisanslı, diğer bir işletme sahibinin ise doktoralı olması çok dikkat çekicidir. Bazı aile işletmelerinde dışarıdan profesyonel yönetici almak yerine görev alan veya gelecekte alması düşünülen aile bireylerinin eğitim düzeylerinin artırılmaya çalışıldığı görülmektedir.

Şekil 5.9 Üst Düzey Yönetici Eğitim Düzeyi

5.11 Muhasebe Faaliyetleri

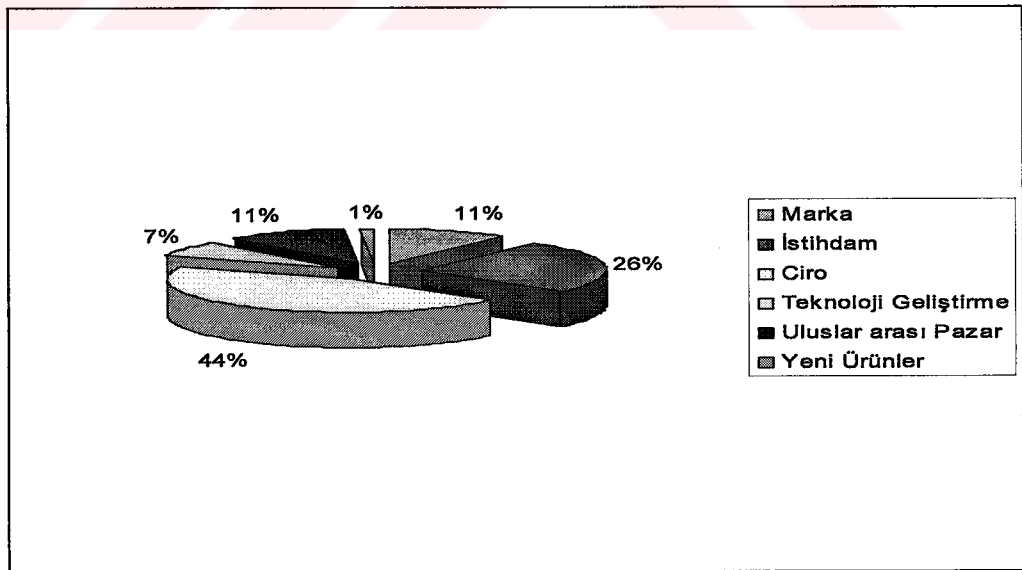
Araştırmada, işletmelerin %44'ünün, muhasebe faaliyetlerini dışarıdan serbest muhasebeci veya mali müşavir vasıtasıyla yürüttükleri ortaya çıkmıştır. % 25'i kendi muhasebe birimleri yanında şirket dışından da destek almak durumunda olduklarını ifade etmişlerdir. Profesyonel yöneticiler tarafından yönetilen işletmelerin %50'sinin muhasebe faaliyetleri, kendi muhasebe birimleri tarafından yürütülürken, bu oran, işletme sahibi ve/veya aile üyeleri tarafından yönetilen firmalarda %27'dir.

Şekil 5.10 Muhasebe Faaliyetleri

5.12 Geleceğe İlişkin Stratejiler

İşletmelerin uzun vadeli amaçlarının belirlenmesi, bu amaçlara ulaşmak için ne tür stratejiler geliştirilmesi ve ne tür önlemler alınması gerektiğinin belirlenmesi açısından önemlidir. İşletmelerin geleceğe ilişkin stratejileri arasında ilk sırayı %44 ile ciro rakamlarını yükseltmek almaktadır. Bunu %26 ile istihdamı artırmak ve büyümek izlerken araştırmaya katılan işletmeler içerisinde sadece %7'si teknoloji geliştirmeyi geleceğe yönelik strateji olarak yer vermektedir.

Şekil 5.11 Geleceğe Dönük Stratejileri

(Not : Grafikte verilen pasta dağılımı verilen bütün cevapların toplam kabul edilerek yüzde dağılımını ifade eder.)

Çizelge 5.2 Geleceğe Dönük Stratejileri

		Frequency	Valid Percent
Valid	Marka	9	10,6
	İstihdam	22	25,9
	Ciro	38	44,7
	Uluslararası	9	10,6
	Pazar		
	Teknoloji	6	7,1
	Yenileme		
	Yeni Ürünler	1	1,2
	Total	85	100,0

5.13 Karşılaşılan Finansman Sorunları

KOBİ'lerden karşılaştıkları finansman sorunlarını önem derecesine göre sıralamaları istenmiş ve sonuçlar aşağıdaki çizelgede görüldüğü gibi çıkmıştır.

1. Alacakların zamanında tahsil edilememesi (% 34,2)
2. Teknoloji Maliyetlerinin Yüksekliği (% 22,6)
3. Devlet Teşvik Kredilerinin Yeterli Olmaması (% 18)
4. Kredi Maliyetlerinin Yüksek Oluşu (% 9,5)
5. Diğer (Hammadde maliyetinin sık sık değişmesi, işçilik giderlerinin yüksek olması, belirsizlikler sebebiyle vadeli alımlarda maliyetlerin yüksek olması gibi sorunlar belirtilmiştir) (% 7,7)

1994 krizi ve sonrasında daralan piyasa şartları nedeniyle peşin satışlarda bir azalma, kredili satışlarda ise artma görülmektedir. Bu durum günümüzdeki ekonomik tedbirlerin bir sonucu olarak azalma gösterse de, kredili satışlar pazarın canlanması için tercih edilen bir yöntem olarak hala kullanılmaktadır. Ancak işletmeler kredili satışlar sonrasında alacaklarını zamanında tahsil edememektedirler ve bu nedenle finansal problemler doğmaktadır. İşletmelerin daha az kredili satışlara yönelmesi ve daha etkili bir alacak yönetimi uygulamaları gerekmektedir.

Çizelge 5.3 Karşılaşılan Finansman Sorunları

	AĞIRLIKSIZ	1.D	2.D	3.D	4.D	AĞIRLIKLI TOPLAM	YÜZDE	ÖNEM SIRASI
Alacaklar	36	28	5	3	0	133	34,2	1
Teknoloji Maliyetleri	30	4	21	4	1	88	22,6	2
Devlet Teşvikleri	27	6	6	13	2	70	18,0	3
Kredi maliyeti	12	4	5	3	0	37	9,5	4
Diğer	12	4	2	2	4	30	7,7	5
öz kaynak	7	5	1	0	1	24	6,2	6
Kredi Bulamama	2	1	1	0	0	7	1,8	7
					TOPLAM	389		

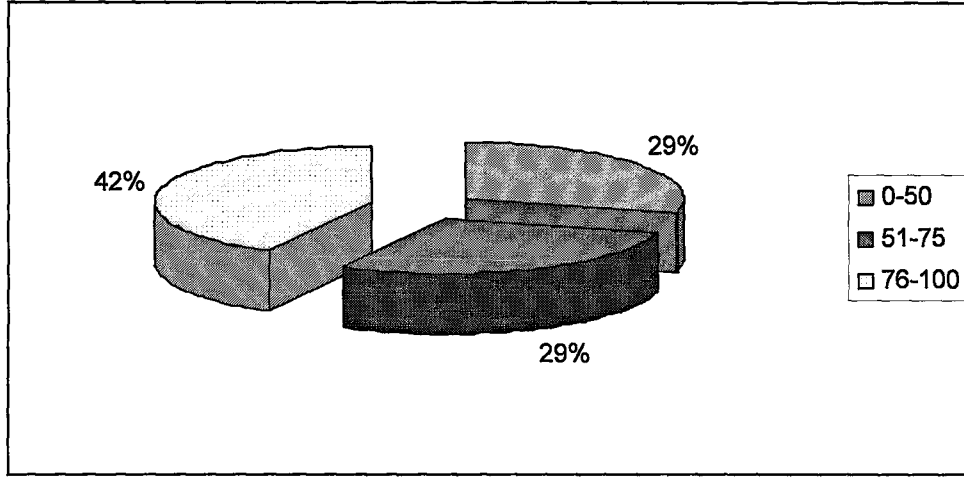
İkinci sırada finansal sorunlar olarak “teknoloji maliyetlerinin yüksekliği” gelmektedir. Teknoloji maliyetleri olarak işletmeler, elektrik maliyetlerinin yüksekliğinden yakınmışlardır. Bu durum haliyle maliyetlere yansımakta ve global pazarda rekabeti etkilemektedir.

Üçüncü sırada “devlet teşvik kredilerinin yeterli olmaması” bulunmaktadır. Bu durum işletmelerin devlet teşviklerinden yararlanma beklentisi içerisinde olduklarını da göstermektedir.

5.14 Kapasite Kullanım Düzeyi

Araştırmaya katılan işletmelerin yarısından fazlası düşük ve orta kapasitede çalışmaktadır. Yüksek kapasitede çalışan işletme oranının % 42 gibi iyi bir oranda çıkması, Türkiye’de yaşanan durgunluktan sonra ekonominin tekrar canlanması, enflasyonun düşme trendine girmesi gibi nedenlere bağlanabilir.

İşletmelerin kapasite kullanım düzeyleri, işletmelerin kaynaklarını ne derece etkin kullandığının göstergesidir. Verimliliği etkileyen unsurlardan en önemlisi kapasite kullanım düzeyidir. Küçük işletmelerin %38’i yüksek kapasitede çalışırken, bu oran orta büyüklükteki işletmelerde % 61’dir.

Şekil 5.12 Kapasite Kullanım Düzeyi

5.15 Düşük ve Orta Kapasitede Çalışma Sebepleri

Araştırmaya katılan firmalara düşük ve orta kapasitede çalışma sebepleri sorulmuş, önem derecesine göre sıralamaları istenmiştir. Bu sıralama aşağıdaki gibi yapılmıştır:

1. İç talep yetersizliği (% 42)
2. Pazarlama Sorunu (% 19)
3. Diğer (% 12)

Çizelge 5.4 Düşük ve Orta Kapasitede Çalışma Sebepleri

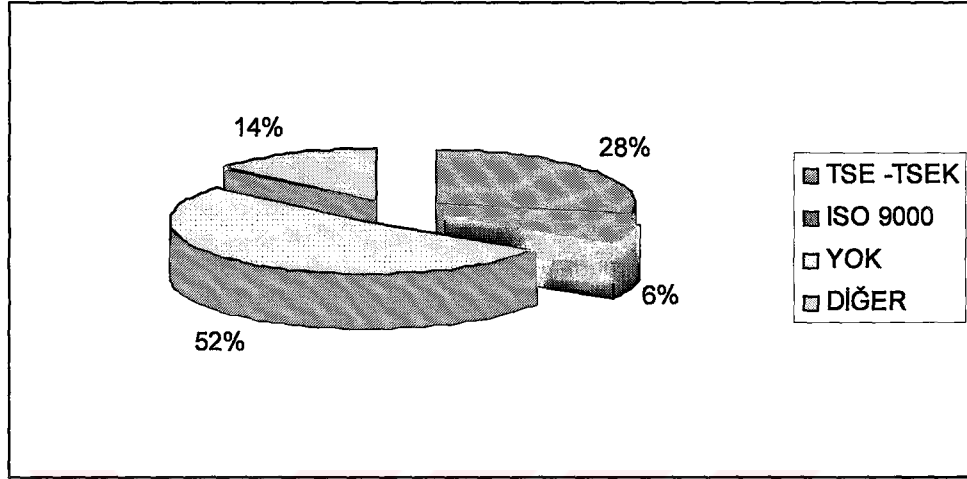
	AĞIRLIKSIZ	1.D	2.D	3.D	4.D	AĞIRLIKLI TOPLAM	%	ÖNEM SİRASI
İT Yetersizliği	23	23	0	0	0	92	42	1
Pazarlama Sorunu	14	2	9	3	0	41	19	2
Diğer	10	2	5	1	2	27	12	3
Hammadde	5	3	2	0	0	18	8	4
DİT Yetersizliği	5	0	5	0	0	15	7	5
Nitelikli Eleman	4	1	0	2	1	9	4	6
Teknoloji Yetersizliği	3	0	1	1	1	6	3	7
Kredi Temin Zorluğu	2	0	0	2	0	4	2	8
Devlet Teşvikleri	2	0	0	2	0	4	2	9
Enerji Sorunu	1	0	0	0	1	1	0	10
					TOPLAM	217	100	

Sebepler olarak, iç talep yetersizliğinin bu kadar farkla ilk sıraya oturmasının sebebi, ucuz ithal mallarına talep (özellikle Çin malları), rakip sayısının artması (kaçak işyerleri – merdiven altı esnaf), vergilerin yüksek olması gibi nedenlere bağlanmaktadır. İşletmelerin önünü görememesi ve dalgalı kur sisteminden kaynaklanan belirsizlikler, özellikle tekstil sektörüne yönelik yan sanayinin, tekstil sektörünün krizde olması sebebiyle tam kapasite çalışamaması diğer sebeplerden bazılarıdır.

5.16 Uygulanan Kalite Standartları

Burada işletmelerin kaliteye verdikleri önemin yanı sıra, uluslararası normlarda ürün üretebilmeleri için ne kadar hazırlıklı olduklarının da belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırmaya katılan firmaların % 28'i TSE-TSEK'i kullanmakta olup, % 52'si hiçbir standart kullanmamaktadır. “Diğer” standartlar içerisinde “marka tescil belgesi”, “gıda tüzüğüne uygun kalite ve sicil belgesi”, “gıda üretim sertifikası”, “ISO 9001”, “ISO 9002” yer almaktadır. Özellikle Avrupa kalite

standardı CE'nin araştırmaya katılan hiçbir işletme tarafından kullanılmaması, yine ISO 9000 gibi bir uluslar arası standardın % 6 gibi düşük bir oranda çok az işletme tarafından kullanılması çok dikkat çekicidir. Sonuç işletmelerimizin uluslar arası kalite normlarında ürün üretebilecek konumda olmadıklarını göstermektedir.

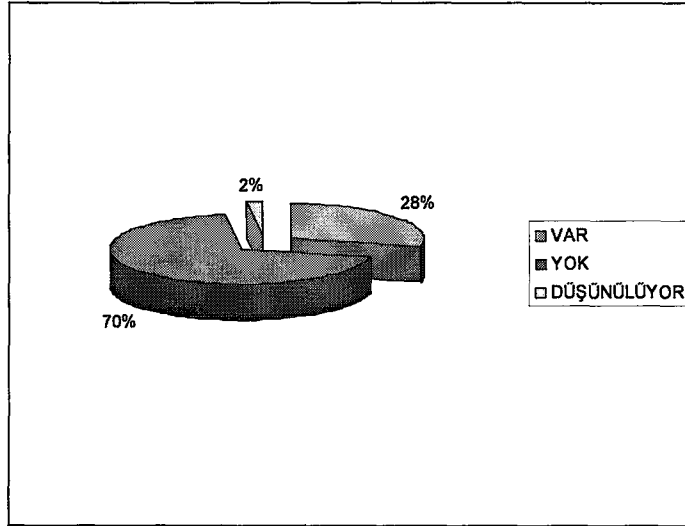

Şekil 5.13 Uygulanan Kalite Standartları

5.17 AR-GE Çalışmaları

İşletmelerin araştırma-geliştirmeye önem vermesi, özellikle uzun vadeli stratejiler ve işletmenin sektörde varlığını hissettirmesi açısından çok önemlidir. Sektörde varlığını kendi geliştirdiği teknoloji ve mamulle sağlamlaştırmak her işletme için önem arz etmektedir. Ayrıca daha kaliteli; ama daha ucuz ve tüketicinin zevklerine uygun yeni mamuller geliştirmek, rakiplerine avantaj sağlayan en önemli faktörlerden biri olarak görülmektedir.

Ar-Ge konusunda çalışması olan işletmeler araştırıldığında, cevaplayan işletmelerin % 28'inde Ar-Ge çalışmalarının yapıldığı, diğerlerinde henüz böyle bir faaliyetin olmadığı görülmektedir. Kalite belgesi olmayan işletmelerin % 85'inin Ar-Ge faaliyeti bulunmamaktadır.

Şekil 5.14 AR-GE Çalışmaları

5.18 AR-GE Faaliyetlerinin Gerçekleştirildiği Yer

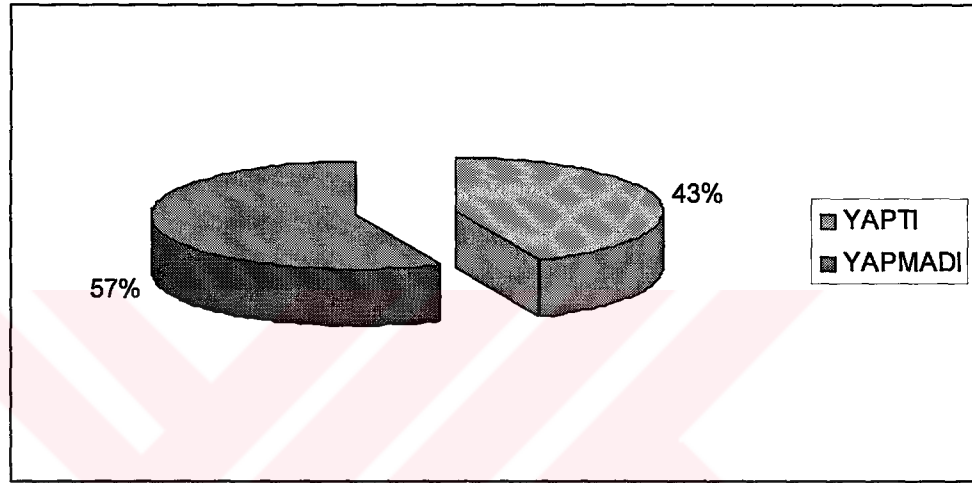
Ar-Ge faaliyeti yapan firmalara, bu faaliyeti gerçekleştirdikleri yer sorulduğunda, 10 adedinin şirket bünyesinde gerçekleştirdiği öğrenilmiştir. Ar-Ge faaliyeti yapmayı düşünen şirket üniversitede gerçekleştirmek istediğini ifade etmiştir. Diğer iki firmadan biri mermer, öteki gıda imalatı ile iştigal etmektedir.

Çizelge 5.5 AR-GE Faaliyetlerinin Gerçekleştirildiği Yer

		Frequency	Valid Percent
Valid	Şirket	10	18,9
	Özel Kuruluşlar	3	5,7
	Üniversite	3	5,7
	YAPMIYOR	37	69,8
	Total	53	100,0

5.19 İhracat Durumu

Isparta'da faaliyette bulunan KOBİ'lerin % 57'si son beş yılda ihracat yapmıştır. İhracat yapılan ülkeler Avrupa Birliği ülkeleri, Türk Cumhuriyetleri, Suudi Arabistan, İsrail ve KKTC'dir. Global rekabete hazırlanan işletmelerimiz, azınlıkta olan ihracat paylarını artırmanın yollarını şimdiden araştırmaktadırlar. İşletmeler küçüldükçe, ihracat yapan işletmelerin sayısı azalmaktadır. Şöyle ki, küçük işletmelerin % 35'i ihracat yaparken, orta büyüklükteki işletmelerin % 69'u ihracat yapmaktadır.

Şekil 5.15 İhracat Durumu

5.20 İhracat Yaparken Karşılaşılan Sorunlar Nelerdir?

İhracat yapan işletmelerin %12'si sorun yaşamadıklarını belirtmişlerdir. “Diğer” bölümünde yer alan ifadelerin çoğunluğu gümrükteki muamelelerin (avanta, rüşvet, bekletmeler, mesai zihniyetiyle çalışılması v.b) sorun oluşturduğunu belirtmişlerdir. İlaveten, sözlü ifadelerinde nakliye problemleri de yaşadıklarını ifade etmişlerdir.

Çizelge 5.6 İhracat Yaparken Karşılaşılan Sorunlar

	1.D	2.D	3.D	4.D	5.D	Ağırlıklı Ortalama	Yüzde	Önem Sırası
Diğer	10	1	1			57	44,2	1
Mevzuat	3	1		1	1	22	17,1	2
Teşvikler	3	1				19	14,7	3
Pazar Konusu	1	1	1			12	9,3	4
Kalite -Standart	2					10	7,8	5
Finansal Sorunlar	1	1				9	7,0	6
					TOPLAM	129		
İhracat								
Yapmıyor	29							
PROBLEMSİZ	3							

5.21 İhracat Yapmama Nedenleri

İhracat yapmayan işletmelere bunun nedenlerini önem derecesine göre sıralamaları istenmiş ve Çizelge'deki sıralamaya ulaşılmıştır:

1. Kapasitenin Küçüklüğü (% 29)
2. Kaynak Yetersizliği (% 18)
3. Dış Pazar Bilgisizliği (% 16)
4. Diğer (% 15)

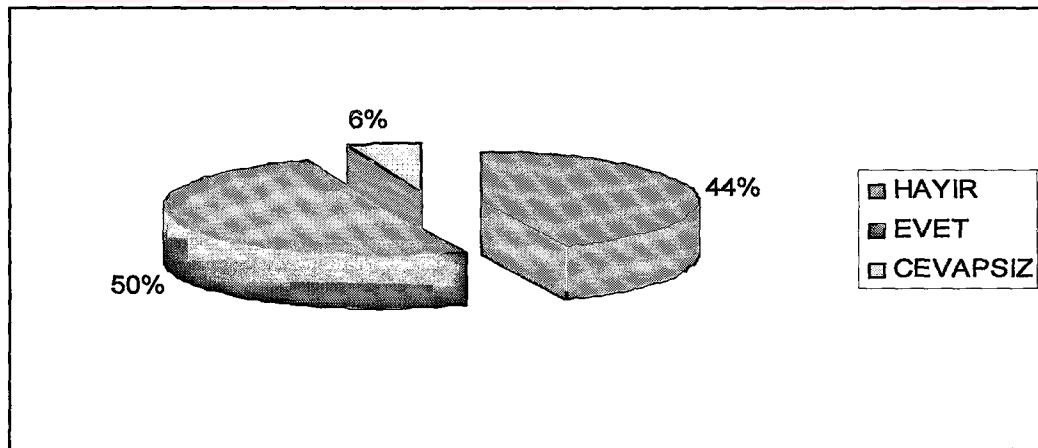
Diğer nedenler olarak da; imalat konusunun uygun olmaması, ürün maliyetlerinin yüksek olması ve ihracat yapacak düzeye gelinememesi sıralanabilir.

Çizelge 5.7 İhracat Yapmama Nedenleri

	AĞIRLIKSIZ	1.DERECE	2.DERECE	3.DERECE	4.DERECE	5.DERECE	AĞIRLIKLİ TOPLAM	YÜZDE	ÖNEM SİRASİ
Kapasite Küçüklüğü	16	14	2	0	0	0	62	29	1
Kaynak Yetersizliği	14	3	6	3	2	0	38	18	2
Dış Pazar Bilgisizliği	10	5	4	1	0	0	34	16	3
Diğer	9	5	4	0	0	1	32	15	4
İç Pazar Yeterli	4	2	2	0	0	0	14	6	5
Finansal Yetersizlik	3	0	1	2	0	0	7	3	6
İhracat Teşviklerinden Yararlanamama	1	0	1	0	0	0	3	1	7
Kalite Belgesi	1	0	1	0	0	0	3	1	8
Aracı Kurumların Olmaması	1	0	0	1	0	1	2	1	9
					TOPLAM		195	90	

5.22 Teşvik Mevzuatı Hakkında Bilgiye Ulaşabilme

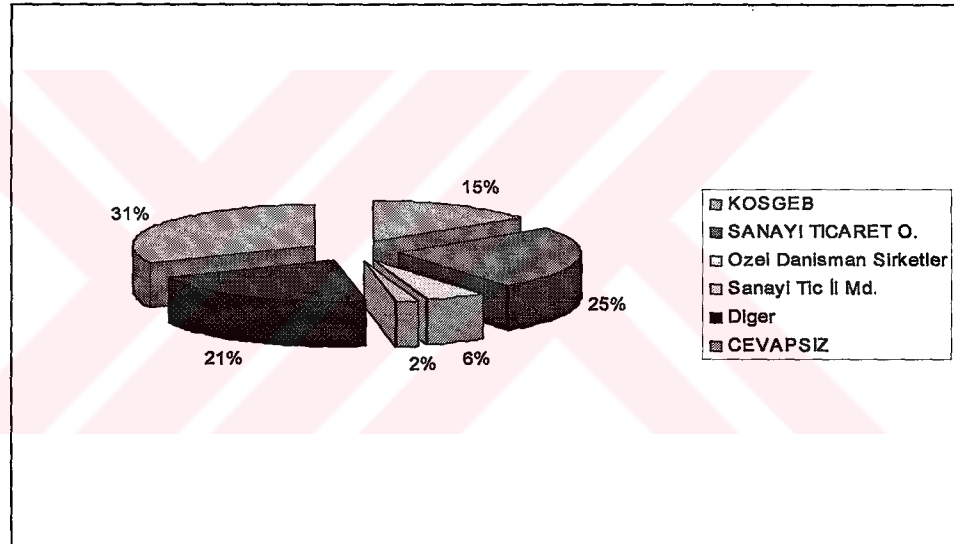
Bu soruya verilen cevaplarla, işletmelerin %50'sinin Türk Teşvik Mevzuatı hakkında bilgiye ulaşabildiği, %6'sının cevap vermediği (ilgisiz) ortaya çıkmıştır.

Şekil 5.16 Teşvik Mevzuatı Hakkında Bilgiye Ulaşım Oranı

5.23 Mevzuat Bilgilerinin Alındığı Kurum

Araştırmaya katılan işletmelerin %31'i teşvik uygulamaları hakkında bilgi almak için şimdiye kadar bir kuruma başvurmadıklarını, %25'i Sanayi ve Ticaret Odası'ndan bilgi sağladıklarını ifade etmişlerdir. İGEME, branş dergilerine abone olarak takip etme, resmi gazete ve Dünya Gazetesini takip etme, Ege İhracatçılar Birliği ve deneyimli firmalardan yararlanma % 21'lik oranla "Diğer" kalemini oluşturur.

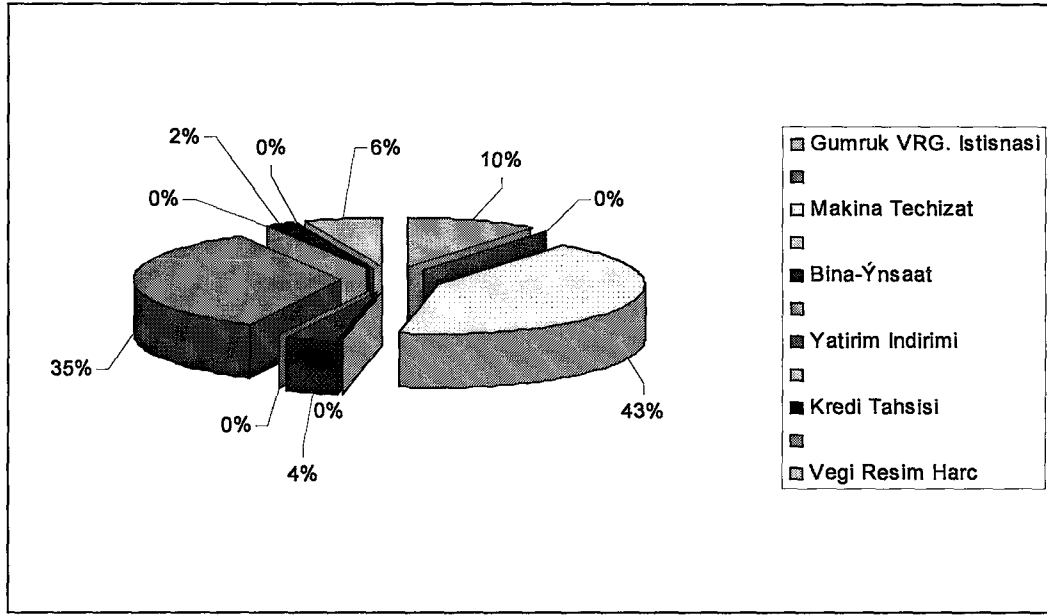
Seçenekler içerisinde "üniversite" olmasına rağmen, bu seçeneğin hiçbir denek tarafından işaretlenmemesi, teşvikler konusunda üniversite-sanayi işbirliğinin geliştirilmesi ve bu konuda "teşvik uygulama merkezi"nin üniversite akademik personeline oluşturulmasının gerçeğini ortaya koymaktadır.

Şekil 5.17 Mevzuat Bilgilerinin Alındığı Kurum

5.24 İşletmelerin Yararlandığı Yatırım Teşvik Türleri

Yatırım teşviklerinden yararlanan 29 işletmenin verdiği toplam cevabın %43'ü "makine-teçhizat alımında KDV istisnası", % 35'i "yatırım indirimi", % 10'u "gümrük vergisi ve toplu konut fonu istisnası" dır. 24 işletme yatırım teşviklerinden yararlanmamıştır.

Şekil 5.18 Yararlanılan Yatırım Teşvik Türleri

Çizelge 5.8 Yararlanılan Yatırım Teşvik Türleri

		Frequency	Valid Percent
Valid	Gümrük VRG. İstisnası	5	6,8
	Makine Teçizat	21	28,8
	Bina-İnşaat	2	2,7
	Yatırım İndirimi	17	23,3
	Kredi Tahsis	1	1,4
	Vergi Resim Harç	3	4,1
	Yararlanmıyor	24	32,9
	Total	73	100,0

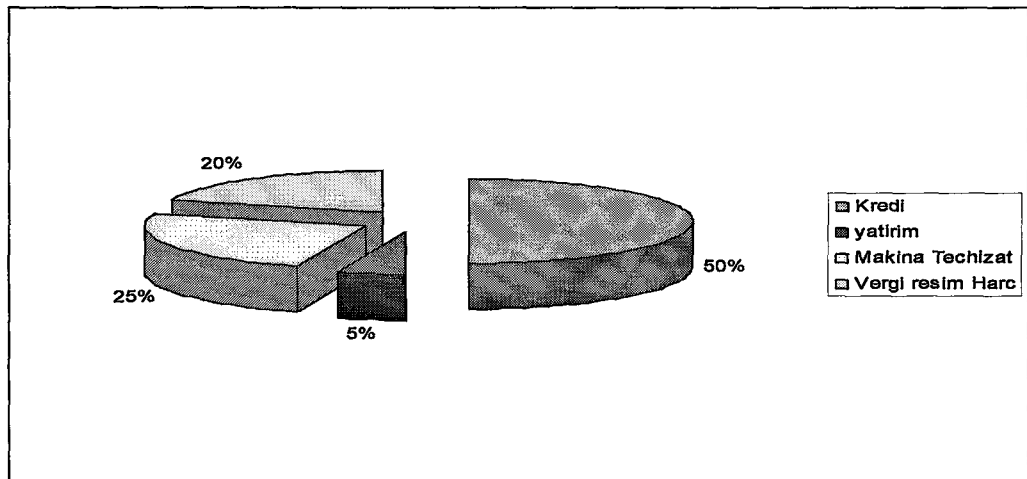
5.25 İşletmelerin Yararlandığı KOBİ Teşvik Türleri

KOBİ teşviklerinden yararlanan 13 işletmenin verdiği toplam cevabın % 50'si "yatırım teşvik fonundan kredi", % 25'i "global listeye giren makine ve teçhizat alımında KDV istisnası" ndan oluşmaktadır.

KOBİ teşviklerinden yararlanma oranı oldukça düşüktür. İşletmelere kullanmama sebepleri sorulduğunda; aracı banka olan Halk Bankası'nın çok ağır koşullar uyguladığı ve prosedürlerin yavaş işlediği şeklinde cevaplar alınmıştır. Burada işletmelerin 2001 krizinden büyük yaralar aldığı ve bilanço rakamlarının bankalar nezdinde pek iç açıcı olmadığı gerçeği de göz önünde tutulmalıdır.

Çizelge 5.9 Yararlanılan KOBİ Teşvik Türleri

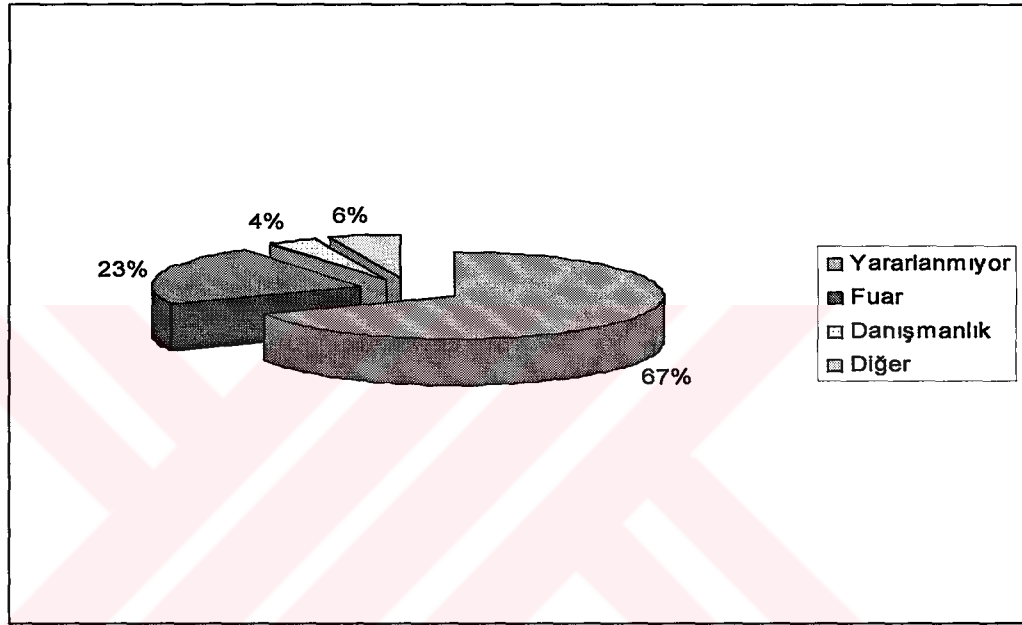
	Frequency	Valid Percent
Valid Kredi	10	16,7
Yatırım	1	1,7
Makine	5	8,3
Teçhizat		
Vergi resim	4	6,7
Harç		
Yararlanmıyor	40	66,7
Total	60	100,0

Şekil 5.19 Yararlanılan KOBİ Teşvik Türleri

5.26 İşletmelerin Yararlandıkları İhracata Yönelik Teşvikler

İhracata yönelik teşviklerden yararlanan 17 işletmenin % 70'i "yurtiçi ve dışı fuarlara katılım desteği" ile ilk sırayı almaktadır. "Diğer" bölümünde işletmeler Eximbank tarafından uygulanan özellikli ihracat kredilerini kullanmış olduklarını belirtmişlerdir. Burada dikkati çeken husus, ihracata yönelik devlet yardımları içerisinde en önemli paya sahip olan "Ar-Ge Yardımı" ndan araştırmaya katılan hiçbir işletmenin şu ana kadar yararlanmamış olmasıdır.

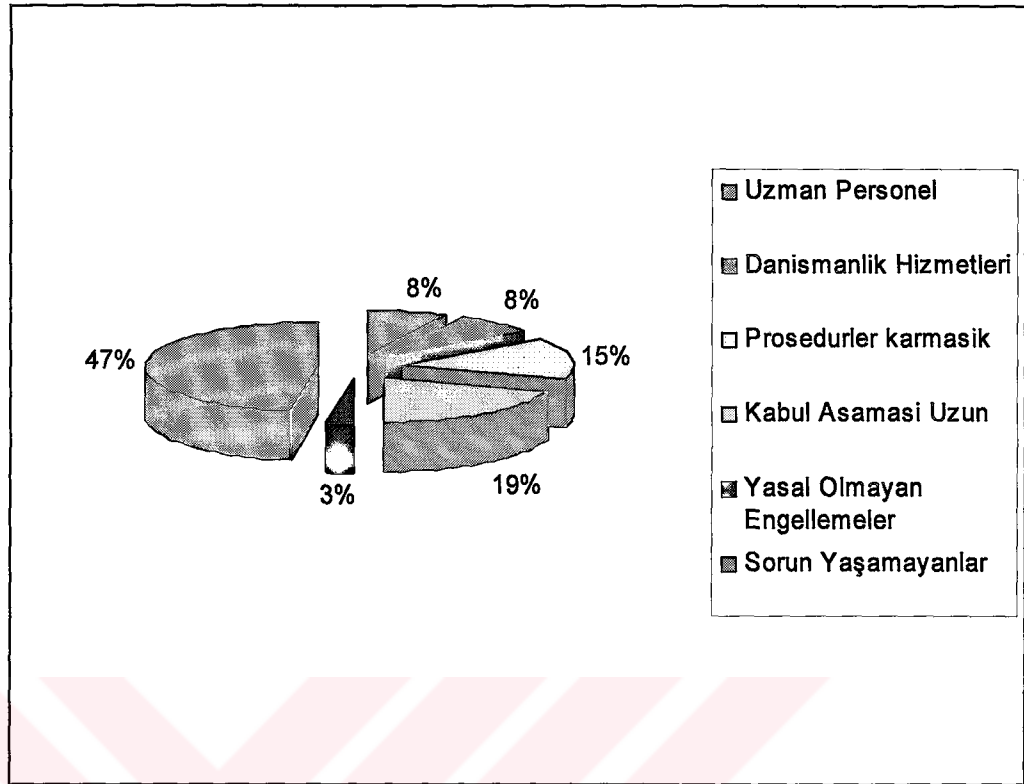

Şekil 5.20 Yararlanılan İhracata Yönelik Teşvikler

5.27 Teşvik Alırken Karşılaşılan Sorunlar

Teşviklerin etkinliğini artırmak ve teşvik alabilecek düzeyde işletmelerin mutlaka teşviklerden yararlanabilmeleri için bu konuda karşılaşılan sorunların belirlenmesi ve bir an önce çözümlenmesi gerekmektedir. Bu amaçla araştırmada teşvikler alınırken karşılaşılan sorunlar sorulduğunda aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir.

Görüldüğü gibi teşvik alırken, "sorun yaşamayanlar"ın oranı % 47'dir. Teşvik alırken karşılaşılan en büyük sorun, % 19 ile "teşviklerin kabul aşamasının yavaş ve uzun süre alması" dır.

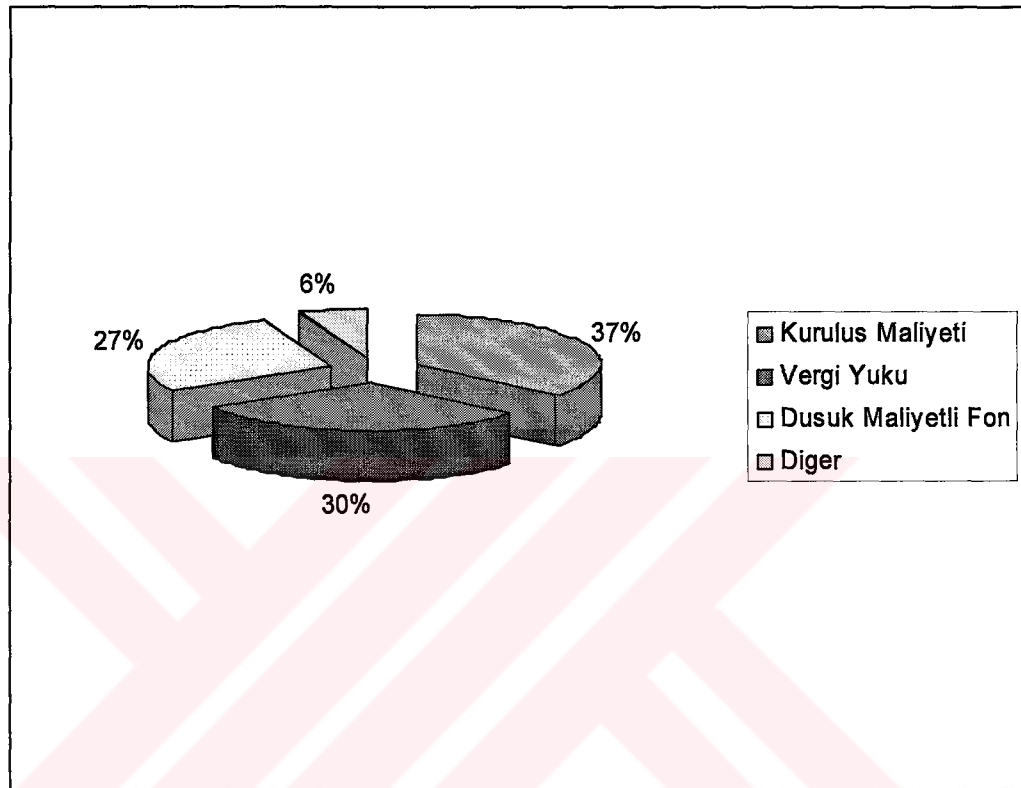
Şekil 5.21 Teşvik Alırken Karşılaşılan Sorunlar

Çizelge 5.10 Teşvik Alırken Karşılaşılan Sorunlar

		Frequency	Percent
Valid	Uzman Personel	3	2,8
	Danışmanlık Hizmetleri	3	2,8
	Prosedürler karmaşık	6	5,6
	Kabul Aşamasi Uzun	8	7,4
	Yasal Olmayan Engellemeler	1	,9
	Sorun Yaşamayanlar	19	17,6
	Almayanlar	20	18,5
	Total	60	55,6

5.28 Teşvik Almaya Yönelten Sebepler

Teşvik alan işletmeleri teşvik almaya yönelten sebepler incelendiğinde % 37 ile “yatırım teşvikleriyle kuruluş maliyetlerini düşürmek” ilk sıradadır. Bunu % 30 ile “vergi yükünün vergi teşvikleriyle düşürülmesi”, % 27 ile “düşük maliyetli fon kullanmak” izlemektedir.

Şekil 5.22 Teşvik Almaya Yönelten Sebepler

5.29 Teşviklerden Yararlanamama Sebepleri

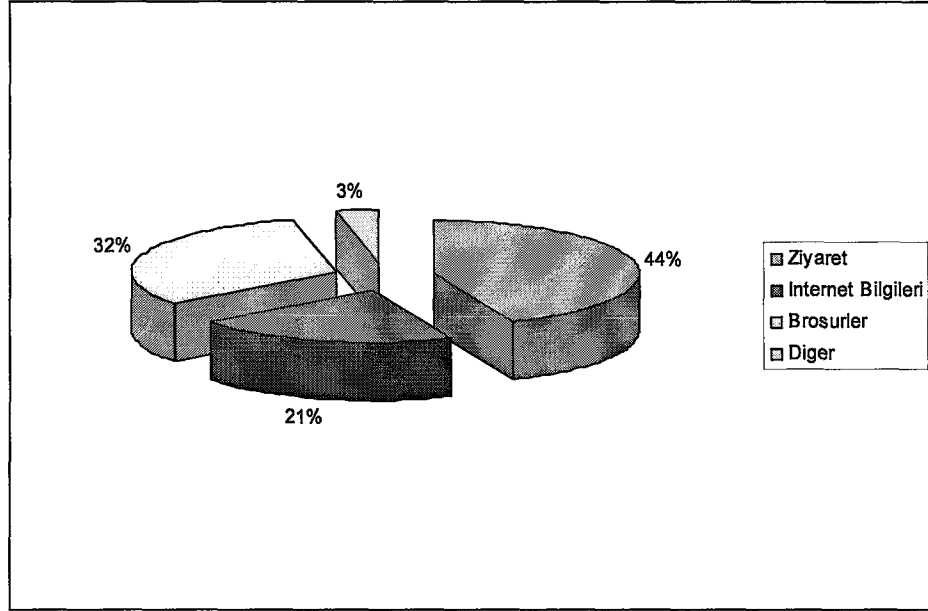
Teşviklerden yararlanamayan işletmelerin neden yararlanamadıkları sorulduğunda, “kendi imkanlarımızla iş yapmayı tercih ediyoruz” cevabı % 24 ile ilk sırada gelmektedir. Teşviklerin yeterli olmadığını ve amacına hitap etmediğini, sadece pansuman tedavisi gördüğünü, çok fazla evrak istendiğini, önlerini açacak herhangi bir destek olmadığını, prosedürlerin gerektirdiği bazı şartları sağlayamadıkları için teşviklere başvuramadıklarını, sektörün durgun olması sebebiyle teşvikleri başvurmanın bir anlam ifade etmediğini söyleyenler “diğer” bölümünde yer almaktadır.

Çizelge 5.11 Teşviklerden Yararlanamama Sebepleri

	AĞIRLIKSIZ	1.DERECE	2.DERECE	3.DERECE	4.DERECE	AĞIRLIKLİ TOPLAM	YÜZDE	ÖNEM SIRASI
Kendi İmkanları	10	7	3	0	0	37	24	1
Diğer	7	6	1	0	0	27	17	2
Bilgisizlik	7	5	1	1	0	25	16	3
Prosedür Karmaşıklığı	6	4	1	1	0	21	13	4
Gereksiz Görme	5	4	1	0	0	19	12	5
Kuruluş Ve Uzaman Yetersiz	7	1	4	1	1	19	12	6
Yasal Olmayan Engeller	3	1	1	1	0	9	6	7
					TOPLAM	157	100	

5.30 Teşvikler Konusunda Bilgilendirilme Yöntemleri

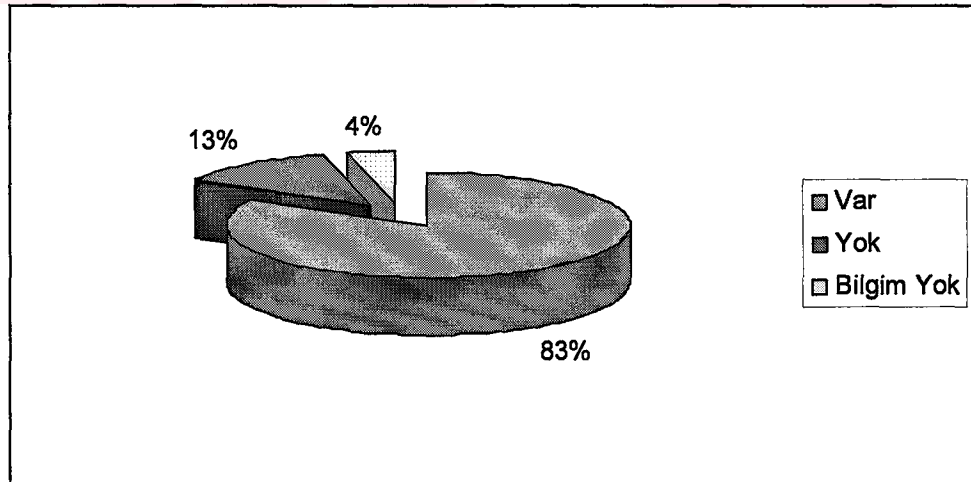
Araştırmaya katılan işletmelere teşvikler ve KOBİ'lere yönelik devlet yardımları konusunda bilgilendirilme yöntemi sorulduğunda, işletmelerin % 44'ü "kamu tarafından gönderilen bir uzmanın şirketi ziyaret ederek bilgi verme" yöntemini tercih ettiklerini ifade etmişlerdir. Yüz yüze görüşüldüğünde daha sağlıklı bilgi alınabileceği, anlaşılmayan hususların daha netleşeceği ifade edilmiştir.

Şekil 5.23 Teşvikler Konusunda Bilgilendirme Yöntemleri

5.31 SDÜ' de İşletmeye Hitap eden Bölüm

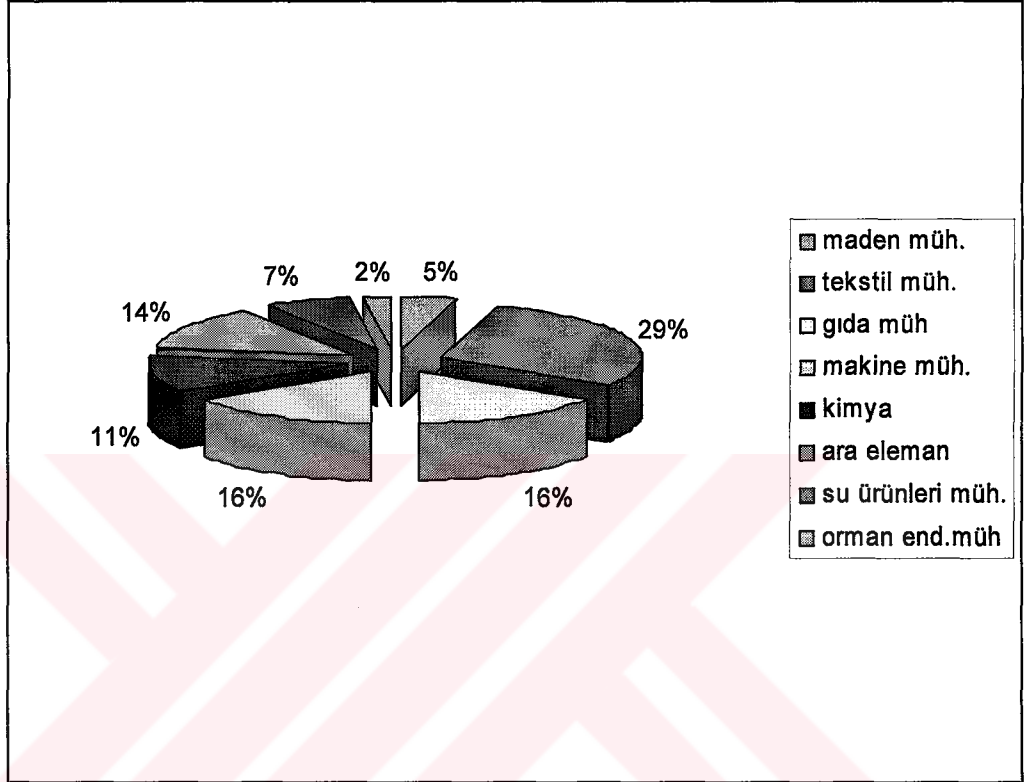
İşletmelerin % 83'ü SDÜ' de kendilerine hitap eden bölüm olduğunu ifade etmişlerdir. Burada dikkati çeken husus, halı ipliği ve halı imalatı yapan işletmeler kullandıkları ipin kalınlığı nedeniyle tekstil mühendisliğinin kendilerine hitap etmediğini ifade etmeleridir.

Şekil 5.24 SDÜ' de İşletmeye Hitap Eden Bölüm

5.32 SDÜ' de Mevcut Olan Bölümlerin Dağılımı

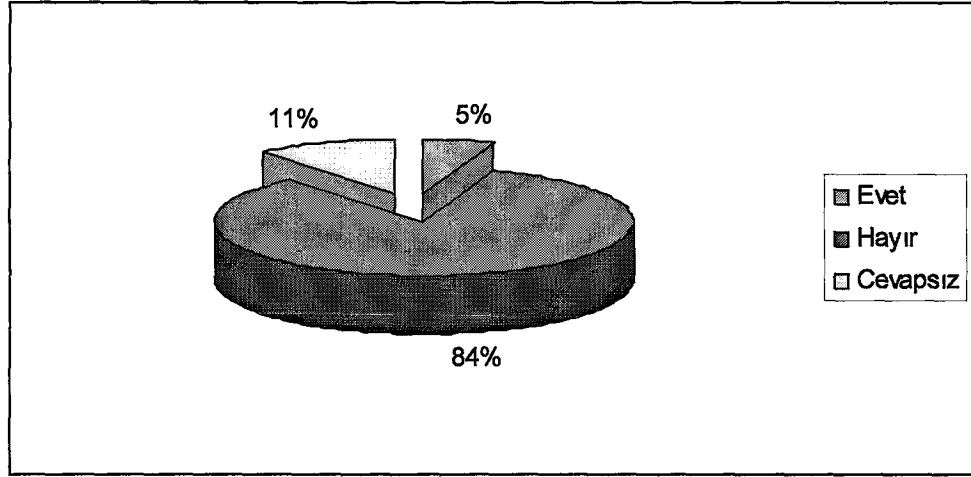
Araştırmada üniversitede işlemenin alanına yönelik bölümün adı da sorulmuştur . Tekstil mühendisliği % 29 oranla birinci sıradadır. İşletmelerin %14'ü ara eleman yetiştiren meslek yüksek okullarındaki bölümleri (ithalat-ihracat, halıcılık v.s) ifade etmişlerdir.

Şekil 5.25 SDÜ' de Mevcut Olan Bölümlerin Dağılımı

5.33 İşletmeye Hitap Eden Bölümlerde Eleman Çalıştırma

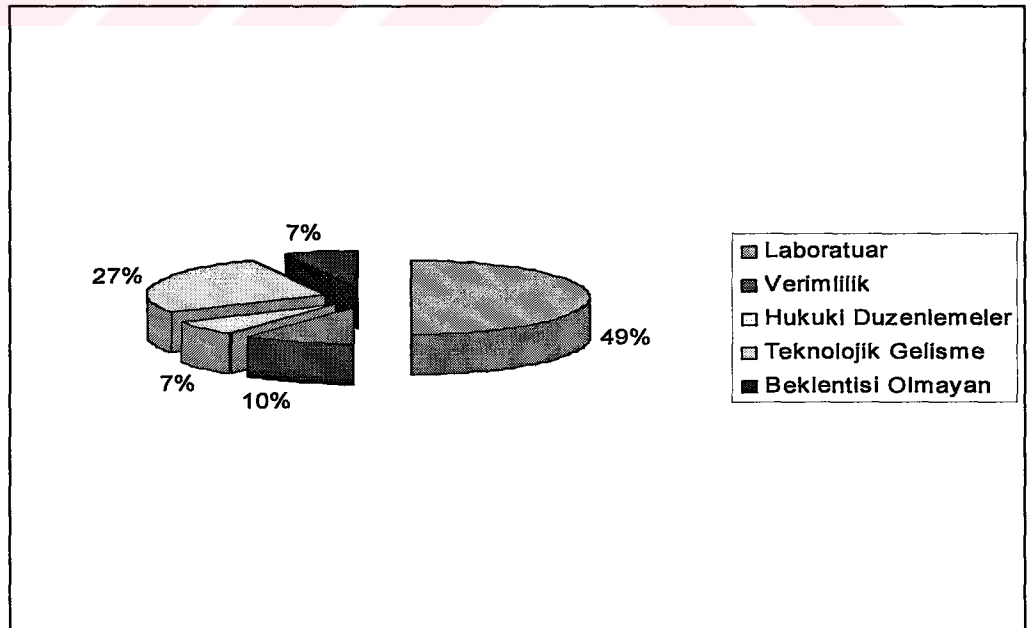
Araştırmaya katılan firmaların % 84'ü üniversitenin herhangi bir bölümünde veya araştırma merkezinde personelini çalıştırmadığını ifade etmiş, %11'i çekimser kalmıştır.

Şekil 5.26 İşletmeye Hitap Eden Bölümlerde Eleman Çalıştırma

5.34 AR-GE Faaliyetleri İle İlgili Üniversiteden Beklentiler

Ar-Ge faaliyetleri ile ilgilenen işletmelerin üniversiteden bekledikleri hizmetlerin başında “laboratuvar hizmetleri” gelmektedir. Bunu “dünyadaki teknolojik değişimler konusunda bilgi verme” izlemektedir. Araştırmaya katılan firmalarımız, bir üniversiteden beklenebilecek temel destekleri talep ederek üniversite-sanayi işbirliği konusunda duyarlı olduklarını göstermişlerdir.

Şekil 5.27 AR-GE Faaliyetleri İle İlgili Üniversiteden Beklentiler

5.35 SDÜ'den Beklenen İlk Üç Yardım

Üniversite'den beklenen ilk üç yardım önem derecesine göre işletmeler tarafından sıralanmış ve aşağıdaki gibi bir sonuç elde edilmiştir:

1. AR-GE Hizmetleri (%31)
2. Teknik ve Ticari Konularda Danışmanlık (% 25)
3. Kalifiye Eleman Yetiştirme Konusunda Eğitim (% 22)

KOBİ'lerin araştırma istedikleri konuların başında gıda, malzeme, kimya analizi ile ilgili laboratuvar hizmetleri gelmektedir. Bunun dışında arıtma tesisi (gülyağı, mermer), ısı kaybını önleme, kaliteli buğday üretimi ve makinelerin verimliliğini artırma v.b konularda teknik danışmanlıkta talep etmektedirler.

Çizelge 4.12 SDÜ'den Beklenen İlk Üç Yardım

	AĞIRLIKSIZ	1.DERECE	2.DERECE	3.DERECE		AĞIRLIKLİ TOPLAM	YÜZDE	ÖNEM SIRASI
AR-GE	26	21	3	2		71	31	1
Teknik Danışmanlık	22	13	8	1		56	25	2
Mali Danışmanlık	20	11	9	0		51	22	8
Kalifiye Eleman Yetiştirme	9	2	6	1		19	8	7
Sertifikalı Eğitim	7	1	3	3		12	5	3
Devlet Teşvikleri Bilgilendirmesi	4	2	1	1		9	4	4
Halka Yönelik Eğitim	3	2	1	0		8	4	6
Diğer	1	0	0	1		1	0	5
				TOPLAM		227	100	

5.36 İşletme Büyüklüğü ile Teşvik Mevzuatı Bilgi Düzeyinin

Karşılaştırması

Küçük işletmelerde bilgiye ulaşabilme düzeyi % 41 seviyesinde iken, orta büyüklükteki işletmelerde bu oran % 69'dur

Çizelge 5.13 İşletme Büyüklüğü ve Teşvik Mevzuatı Bilgi Düzeyi

		6.1		Total
		EVET	HAYIR	
1.4	1-9	1	5	6
	10-24	6	14	20
	25-49	8	6	14
	50-99	2	2	4
	>=100	7	2	9
Total		24	29	53

5.37 İşletme Büyüklüğü İle Yararlanılan Yatırım Teşviklerinin Karşılaştırılması

Dikkat edilirse, işletme büyüdükçe yatırım teşviklerinden oransal olarak daha çok yararlandıkları görülür. Şöyle ki, küçük işletmelerde yatırım teşviklerinden yararlananlar % 50 iken, bu oran orta büyüklükteki işletmelerde %92'dir. Çok küçük işletmelerde yatırım teşviklerinden yararlanan yoktur.

Çizelge 5.14 İşletme Büyüklüğü İle Yararlanılan Yatırım Teşviklerinin Karşılaştırılması

6.3							Total
	Gümrük VRG. İstisnası	Makine Teçhizat	Bina- İnşaat	Yatırım İndirimi	Vergi Resim Harç	Yararlanmıyor	
1-9	0	0	0	0	0	6	6
10-24	1	4	0	2	1	12	20
25-49	2	5	0	2	0	5	14
50-99	0	1	1	2	0	0	4
>=100	1	7	0	0	0	1	9
Total	4	17	1	6	1	24	53

5.38 İşletme Büyüklüğü İle Yararlanılan KOBİ Teşviklerinin Karşılaştırılması

KOBİ teşviklerinden yararlanan 13 işletmenin 4'ü orta, 8'i küçük ve 1'i ise çok küçük işletmelerden oluşmaktadır.

Çizelge 5.15 İşletme Büyüklüğü İle Yararlanılan KOBİ Teşviklerinin Karşılaştırılması

		6.4				Total
		Kredi	yatırım	Vergi resim Harç	Yararlanmıyor	
1.4	1-9	1	0	0	5	6
	10-24	3	1	1	15	20
	25-49	3	0	0	11	14
	50-99	2	0	0	2	4
	>=100	1	0	1	7	9
Total		10	1	2	40	53

5.39 İşletme Büyüklüğü İle Yararlanılan Devlet Yardımlarının Karşılaştırması

İhracata yönelik devlet yardımlarından yararlanan işletmelerin oranına bakarsak; küçük işletmelerin % 35'i, orta büyüklükteki işletmelerin % 38'inin destek aldığını görürüz.

Çizelge 5.16 İşletme Büyüklüğü İle Yararlanılan Devlet Yardımlarının Karşılaştırması

		6.5				Total
		Yararlanmıyorum	Fuar	Danışmanlık	Diğer	
1.4	1-9	6	0	0	0	6
	10-24	12	8	0	0	20
	25-49	10	3	1	0	14
	50-99	2	1	0	1	4
	>=100	6	0	1	2	9
Total		36	12	2	3	53

5.40 İşletme Büyüklüğü İle Teşvikler Konusunda Yararlanılan Kurumlar

Çizelge’de görüldüğü üzere KOSGEB’ten yararlanan 8 firmadan 7’si küçük işletmedir. Orta büyüklükteki işletmelerin % 44’ü Sanayi ve Ticaret Odası’ndan bilgi almaktadır. Küçük işletmelerde bu oran % 32’dir.

Çizelge 5.17 İşletme Büyüklüğü İle Teşvikler Konusunda Yararlanılan Kurumlar

		6.2						Total
		KOSGEB	SANAYİ TİC. O.	Özel Danışman Şirketler	Sanayi Tic İl Md.	Diğer	CEVAPSIZ	
1.4	1-9	0	1	0	0	1	4	6
	10-24	5	4	0	0	5	6	20
	25-49	2	4	2	0	3	3	14
	50-99	0	2	0	0	0	2	4
	>=100	1	2	1	1	2	2	9
Total		8	13	3	1	11	17	53

5.41 İşletme Büyüklüğü İle Teşvik Alırken Karşılaşılan Sorunlar

Küçük işletmelerde sorun yaşamayanların oranı % 50 iken, bu oran, orta büyüklükteki işletmelerde % 58’tür. “Prosedürlerin karmaşık oluşu” diyenlerin oranı küçük işletmelerde % 17 iken, orta büyüklükteki işletmelerde bu oran % 8’dir. Teşvik alırken yaşanan bir sorun olarak “teşviklerin kabul aşamasının yavaş ve uzun süre alması”ndan şikayetçi olan küçük işletmelerin oranı % 11 iken, orta büyüklükteki işletmelerde bu oran % 23’tür. Sonuçların işletmelerin büyüklük ayrımı olmaksızın toplam oranlarıyla, büyüklüklere göre ayrılmı oranların uyuşmadığı görülmektedir.

Çizelge 5.18 İşletme Büyüklüğü İle Teşvik Alırken Karşılaşılan Sorunlar

		1.4					Total
		1-9	10-24	25-49	50-99	>=100	
6.6	Uzman	0	1	1	0	1	3
	Personel						
	Yardımcı	1	0	0	0	0	1
	Kurumlar						
	Danışmanlık	0	2	0	0	1	3
	Hizmetleri						
	Prosedürler	0	2	1	0	1	4
	karmaşık						
	Kabul						
	Aşaması	0	1	1	0	3	5
	Uzun						
	Sorun	0	4	5	4	3	16
	Yaşamayanlar						
	Almayanlar	5	10	6	0	0	21
Total		6	20	14	4	9	53

5.42 İşletme Büyüklüğü İle Teşvik Almaya Yönelten Sebepler

İşletmelerin büyüklüklerine göre teşvik almaya sevk eden sebepler incelendiğinde küçük işletmelerin % 39'unun kuruluş maliyetlerini düşürme amacıyla teşvik aldığını, orta büyüklükteki işletmelerde bu oranın % 46 olduğunu görmekteyiz. Düşük maliyetli fon kullanma amacıyla teşvik alma oranı küçük işletmelerde %22 iken, orta büyüklükteki işletmelerde %31'dir. Vergi yükünün vergi teşvikleriyle düşürülmesi ise oransal olarak küçük işletmelerde yoğunlaşmıştır.

Çizelge 5.19 İşletme Büyüklüğü İle Teşvik Almaya Yönelten Sebepler

		1.4					Total
		1-9	10-24	25-49	50-99	>=100	
6.7	Kuruluş						
	Maliyeti	0	4	3	1	5	13
	Vergi Yüğü	0	3	2	2	1	8
	Düşük						
	Maliyetli Fon	1	2	2	1	3	9
	Diğer	0	1	1	0	0	2
	Almayanlar	5	10	6	0	0	21
Total		6	20	14	4	9	53

5.43 İşletme Büyüklüğü İle Teşvikler Konusunda Bilgilendirilme Beklentileri

Küçük işletmelerin teşvikler konusunda bilgilendirilme beklentileri ağırlıklı olarak kamu tarafından gönderilen bir uzmanın şirketi ziyaret etmesi şeklinde olup, orta büyüklükteki şirketler kurumların internet sayfalarındaki bilgileri takip ederek bilgilenebilmeyi tercih etmektedirler. Çok küçük işletmeler, bağlı bulundukları oda ve birlikler tarafından gönderilen broşürler vasıtasıyla bilgilendirilmeyi daha büyük oranda talep etmektedirler.

Çizelge 5.20 İşletme Büyüklüğü İle Teşvikler Konusunda Bilgilendirilme Beklentileri

		6.9				Total
		Ziyaret	İnternet Bilgileri	Broşürler	Diğer	
1.4	1-9	2	1	3	0	6
	10-24	8	4	7	1	20
	25-49	9	3	2	0	14
	50-99	2	0	2	0	4
	>=100	4	4	0	1	9
Total		25	12	14	2	53

5. 44 Ar-Ge Faaliyetleri İle Üst Yönetim

Üst yönetiminde işletme sahibi ve/veya aile üyeleri bulunan işletmelerin % 27'si Ar-Ge faaliyetleri yapıyor iken, profesyonel yönetici tarafından yönetilen firmalarda bu oran % 31'dir. Oranlar arasında fazla bir fark olmadığı görülmektedir.

Çizelge 5.21 Ar-Ge Faaliyetleri İle Üst Yönetim

		4.4			Total
		VAR	YOK	Düşünülmüyor	
2.5	Aile Üyesi	10	26	1	37
	Profesyonel	5	11	0	16
Total		15	37	1	53

5.45 Ar-Ge Faaliyetleri İle Faaliyet Alanı

Çizelgede görüldüğü üzere Ar-Ge faaliyetiyle uğraşan işletmelerin ağırlıklı olduğu faaliyet alanı Gıda'dır. Gıda faaliyetiyle uğraşan işletmelerin % 63'ünde Ar-Ge faaliyeti vardır.

Çizelge 5.22 Ar-Ge Faaliyetleri İle Faaliyet Alanı

		4.4			Total
		VAR	YOK	Düşünüyor	
1.1	Gıda	5	3	0	8
	Su Ürünleri	1	3	0	4
	Tekstil	4	10	0	14
	Gül ve Gül	1	3	0	4
	Ürünleri				
	Hali	0	3	0	3
	Metal	2	4	1	7
	Tas Toprak	1	3	0	4
	Diğer	1	8	0	9
Total		15	37	1	53

ALTINCI BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

6.1 Sonuçlar

Çalışma esnasında görülmüştür ki, 21. yüzyılda devlet teşvikleri üç önemli politika amacı gütmektedir.. Bunlardan birincisi, uluslar arası akışkanlığı (mobility) olan sermayeyi ülkeye çekebilmek (doğrudan yabancı yatırım) için iş ortamının daha avantajlı hale getirilmesi, ikincisi yüksek teknolojiye dayalı ve istihdam kabiliyeti yüksek modern sanayi dallarının geliştirilmesi (Ar-Ge faaliyetlerinin desteklenmesi) ve üçüncüsü KOBİ'lerin desteklenmesidir.

Isparta için yaptığımız bu çalışmada yukarıda zikredilenlerden doğrudan yabancı yatırım çekmeye dönük teşviklere değinilmemiş olup, Isparta ilinde imalat sektöründe faaliyet gösteren KOBİ'lerin teşvikler konusunda bilgi düzeyi, bilgi eksikliği ve kaynakları tespit edilerek yıllar itibariyle ve sektörel bazda yararlanılan teşvikler belirlenmiştir. Ayrıca sanayi-üniversite işbirliği kapsamında üniversiteden beklentiler araştırılmış ve işletmelerin Ar-Ge faaliyetleri, ihracat potansiyelleri, işlevsel yapıları, işlevsel sorunları, finansal sorunları ve üretim bilgileri ele alınarak şu sonuçlar elde edilmiştir.

- Isparta ilinde imalat sektöründe faaliyet gösteren KOBİ'lerin şu aşamada büyüme, yatırım yapma gibi bir hedefleri bulunmamaktadır. Mevcut durumu muhafaza etme eğilimi ağır basmaktadır.
- KOBİ'lerin sorunlarının başında, ekonomik belirsizlik, dalgalı kur sisteminden kaynaklanan kur riski, yüksek vergi ve SSK primleri gelmektedir.
- Devletin son yıllarda bürokrasiyi azaltmak ve işlemleri sadeleştirmek için büyük çaba sarfettiği bir gerçektir. KOBİ yetkilileri, eski yıllara nazaran iyileşmeler olduğunu dile getirmekte, fakat işlemlerin uzun sürdüğü ve yatırım kararlarını olumsuz etkilediği yönünde şikayetleri devam etmektedir.

- Finansman konusunda yaşanan sıkıntılardan en önemlisi “alacakların zamanında tahsil edilememesi” dir.
- Isparta’daki KOBİ’ler elektrik Kws/saat’inin pahalı olmasından şikayet etmektedirler. Dünya istatistiklerine baktığımız zaman, bu durum doğrulanır niteliktedir. Türkiye’de elektriğini Kws/saat’i 9 cent iken, gelişmekte olan ülkeler ortalaması 3 cent’tir.
- KOBİ’ler bir yandan nitelikli eleman sıkıntısından şikayet etmekte, öte yandan insana yapılan yatırımı maliyet olarak görmektedir.
- Bankaların kefalet vermemesi, teminat gösterme zorluğu ve yüksek faiz, kaynak bulma zorluğu yaratmaktadır
- KOBİ’ler üretmenin yanında pazarlama sorunu da yaşamaktadır. Kaliteli ve standartlara uygun mamul üretebilmeli ve mutlaka kalite belgesi olmalıdır. KOBİ’lerin bir kısmı kalite belgesine başvurduklarını, fakat ortalama 3-4 yıl beklemek zorunda kaldıklarını ifade etmişlerdir.
- Ispartalı KOBİ’ler arasında işbirliği, ortaklık, şirket birleşmeleri son derece azdır. Bunun en büyük sebebi, ticari hayattaki ahlaki olmayan davranışların (dolandırıcılık, sahtecilik, sözde durmama v.b) yaygınlaşmasıdır.

6.2 Öneriler

- “Alacakların zamanında tahsil edilememe sorunu” bazı tedbirlerle bir nebze de olsa azalması sağlanabilir. Karşılıksız çıkan çekler, önemli bir sorundur. Çekin hamiline değil de nama düzenlenmesi bu sorunu çözebilir. Ayrıca, bankalara, çek karnesi verme konusunda bazı yaptırımların getirilmesi şarttır. Şöyle ki, bankaların en kolay ve fazla değerlendirme yapmadan müşteriye verdikleri enstrüman çek karnesidir. Halbuki piyasada dolaşan çekler bankaların prestijidir. Bu nedenle bankaların çek karnesi verirken bazı teminatlar (ipotek, blokaj, devlet tahvili, hisse senedi v.b) alması zorunlu hale getirilmelidir.
- Devletin hane halkından değil, istihdam kapasitesine göre üretim yapan işletmelere enerji desteği vermesi gerekir. Orta vadede getirisinin hane halkına da yansıtacağı şüphesizdir.

- KOBİ'ler tatminkar ücret, insana yaraşır çalışma koşulları, sosyal güvenlik hakkı ve eğitim programlarıyla çalışanlarına yatırım yapmalıdır. Şüphesiz, bu kısa vadede karlılığı düşüren bir etki yapacaktır. Ancak, uzun vadede yüksek meziyetlere sahip elemanlarla rekabet yeteneği artacaktır. Maliyetleri düşürmek için ücretleri geri seviyeye çekme, sigortasız eleman çalıştırarak verimliliği düşürmek yerine, girdi maliyetlerini denetlemek, daha ucuz ve kaliteli girdi kaynaklarını araştırmak, kayıp ve israfları azaltmanın yolları aranmalıdır.

- Kredi Garanti Fonu, KOBİ'ler için çok caziptir. Fakat KOBİ'lerin çoğu Kredi Garanti Fonu, Avrupa Birliği Fonları ve diğer devlet teşvikleri konusunda kendilerini yönlendirecek kişi ve kurumlara gereksinim duymaktadır. Bu konuda üniversite rehberlik görevini üstlenebilir. Üniversite bünyesinde üniversite-sanayi işbirliğini geliştirme amaçlı bir merkez kurularak bu tür danışmanlık hizmeti de verilmelidir. Bu tür bir merkez şu anda Çukurova Üniversitesi'nde ÜSAM adı altında faaliyet göstermektedir.

- Üretileni üretip satabilme uğraşısı yerine, sosyal pazarlama anlayışı geliştirilmelidir. Sosyal pazarlama anlayışı, tüketici tatmini, firma karı ve toplum çıkarının gözetilmesi ve dengelenmesini gerektirir.

- ticari hayattaki ahlaki olmayan davranışlarla (dolandırıcılık, sahtecilik, sözde durmama v.b) ilgili yasal önlemlerin acil alınması ve normlara uyma zorunluluğu getirilmelidir.

- Isparta ili son teşvik yasasından yararlanan 36 il kapsamına dahil edilmemiştir. Ancak Isparta'da faaliyet gösteren işletmeler v e özellikle KOBİ'ler için başka ve daha önemli bir fırsat önünde durmaktadır. Bu fırsat Üniversite içerisinde kurulması düşünülen TEKNOPARK projesidir. Bu sayede Isparta'da yerleşik işletmeler Ar-Ge ve ürün geliştirmeye dönük faaliyetlerini buraya kaydırarak hem personel giderlerini azaltabilir, hem de üniversite deki akademisyenlerden gelişmeler konusunda çok ekonomik bir biçimde destek alabilir ayrıca geleceğe dönük rekabetçi ürünler üretme konusunda ileri teknoloji ve bilgiye dayalı katma değeri yüksek alanlara kayabilirler.

KAYNAKÇA

Kitaplar:

AKTAN, C.C., **Kamu Ekonomisi ve Kamu Maliyesi**, Anadolu Matbaacılık, İzmir 2001

AŞIKOĞLU, R., **Türkiye’de Yatırım Teşvik Tedbirleri**, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 1988

-----, R, BAYRAKLI, H. ve ELEREN, A., **1990-2000 Yılları Arasında Afyon Sanayi Sektöründe Teşvik Uygulamaları**, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Yayın No:33, Afyon, 2000

AYDOĞUŞ, İ., **Türkiye’nin Avrupa Birliği İle Bütünleşme Sürecinde Devlet Yardımları**, Afyon Kocatepe Üniversitesi , Yayın No: 28, Afyon, Haziran 2000

ÇAKICI, AYŞEHAN, **Mersin’de Faaliyet Gösteren Küçük ve Orta Boy İşletmelerin Sorunları ve Beklentileri**, Mersin Üniversitesi, Yayın No:9, Mersin, 2002

DURAN, M., **Türkiye’de Uygulanan Yatırım Teşvik Politikaları (1968 – 1998)**, Hazine Müsteşarlığı Araştırma ve İnceleme Dizisi, No: 19, Ankara, 1998

-----, **Türkiye’de Yatırımlara Sağlanan Teşvikler ve Etkinliği** , Hazine Müsteşarlığı Araştırma ve İnceleme Dizisi, No:32, Ankara 2002

-----, **Teşvik Politikaları Ve Doğrudan Sermaye Yatırımları**, Hazine Müsteşarlığı Araştırma Ve İnceleme Dizisi, No:33, Ankara, 2003

EKER, A., **Avrupa Birliği’nde Ve Türkiye’de Teşvik Sistemleri Ve Teşvik Politikaları**, Ankara Doğu Matbaacılık, 1995

İKV 15 Soruda 15 AB Politikası Serisi, **Avrupa Birliği’nin KOBİ Politikası**, No:5, İstanbul, Şubat 2004

İKV 15 Soruda 15 AB Politikası Serisi, **Avrupa Birliği’nin Rekabet Politikası**, No:1, İstanbul, Şubat 2004

MAZLUM, M., YÜCEL, İ. ve Diğerleri., **Özel Kesim Yatırım İmkanları Ve Yatırım Kararlarında Teşviklerin Etkinliği**, TOBB Yayınları, Ankara, 1990,

NADAROĞLU, H., **Kamu Maliyesi Teorisi**, Beta Basım A.Ş, Ankara, 1996

SAYIN, M. ve FAZLIOĞLU, M.Akan, **Avrupa Birliği’nde KOBİ Destekleme Programları ve Diğer Teşvik Araçları**, Genç Büro Reklam ve Matbaacılık, Ankara, 1997

Makaleler :

ALDEMİR, Ş., "Sübvansiyon ve Anti Sübvansiyon Önlemlerine İlişkin Gatt Kuralları ve Gatt Çerçevesinde Türk Teşvik Sistemi", **Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi**, S: 2, 1996

ARYEETAY, E., "Private Investment Under Uncertainty In Ghana", **Journal of International Business Studies**, Vol: 43, 2002

BERNSTEIN, J., "Taxes, Incentives And Production: The Case of Turkey", **International Tax Review**, Vol : 17, 2002

BYUN, H. and YUNJONG, W., "Technology Transfer and Multinational Corporations: The Case of South Korea", **The International Trade Journal**, Vol:12, 2002

CHOI, H., "Mobilization of Financial Resources For Technology Development", **Journal of The Asia Pacific Economy**, Vol: 8, Number: 1, 2002

ÇİLOĞLU, İ., "Teşvik Politikalarının Yönlendirme Gücü", **Hazine Dergisi**, Ocak 2000, S.13

ÇİLOĞLU, İ., "Teşvik Sisteminin Değerlendirilmesi", **Hazine Dergisi**, Ekim 1997, S.8

DİLİK, B., ve DURAN, M., "Türkiye'de Uygulanan KOBİ Teşvik Politikası ve Uygulama Sonuçlarının Değerlendirilmesi", **Hazine Dergisi**, Nisan 1998, s. 62

ERDOĞAN, E., ENER, M., "Avrupa Birliği'ne Üyelik Sürecinde Türkiye'de Uygulanan İhracat Teşviklerinin Uyumlaştırılması", **İktisat İşletme Ve Finans Dergisi**, Temmuz 2002

FELKER, G., "Southeast Asian Industrialisation And Changing Global Production System", **Third World Quarterly**, Vol:24, Number:2, 2003

GUELLEC D. and POTTERIE, B., "The Impact Of Public R&D Expenditure On Business R&D", **Economics of Innovation and New Technology**, Vol:12, Number:3, 2003

İNAL, A.M. ve GÖKBUNAR, R., "Türkiye'de ve Avrupa Birliği'nde KOBİ'lere Yönelik Devlet Yardımları", **Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi**, S.2, 1996

KENDİRLİ, S., "Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin Finansal Sorunları ve Alternatif Çözüm Önerileri", **Hazine Dergisi**, Sayı 14, Ocak-Nisan 2002

MAI, P., "Regional Economic Development And Foreign Direct Investment Flows In Vietnam, 1988-1998", **Journal of The Asia Pacific Economy**, Vol: 7, Number : 2, 2002

MANI, S., "Institutional Support For Investment in Domestic Technologies: An Analysis of The Role of Government in India", **The European Journal of Finance**, Vol : 7, Number: 1, 2004

MINTZ, J and TSIPOULOS, T., "The Effectiveness of Corporate Tax Incentives for Foreign Investment In The Presence of Tax Crediting", **Canadian Journal of Economics**, Vol : 36, 2002

O'BRIEN, P., "The New Multinationals Developing-Country Firms In International Markets", **The International Trade Journal**, Vol: 16, Number: 2, 2002

ÖREN, K., "Avrupa Birliği ve Türkiye'nin Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelere (KOBİ) Sağladığı Devlet Teşvikleri ve Kullanım Alanlarının Karşılaştırılması: Nevşehir İlinde Bir Uygulama", **C.Ü İ.İ.B.F Dergisi**, Cilt 4, S: 2, 2003,

PLUMMER, E., "Incentive Effects of The Investment Tax Credit: Evidence from Analysts' Forecasts", **Economic Development Quarterly**, Vol : 13, 2002

RUSSO, B., "A Cost-Benefit Analysis of R&D Tax Incentives", **Canadian Journal of Economics**, Vol:37, Issue: 2, 2004

SHARMA, K., JAYASURIYA, S and OCZKOWSKI, E., "Liberalization and Productivity Growth: The Case of Manufacturing Industry In Nepal", **Oxford Development Studies**, Vol : 28, Number: 2, 2000

WARD, T., "The Role of Government Incentives", **American Economic Review**, Vol: 47, 2002

WHEELER, D. and MODY, A., "International Investment Location Decisions: The Case of U.S Firms", **International Business**, Vol: 26, 2002

Diğer :

İnternet Kaynakları :

AKKUZUGİL, Y. ve DEMİR, M., "İhracata Yönelik Devlet Yardımlarının Analizi ve Değerlendirilmesi", < www.dtm.gov.tr >, (24.03.2004)

AKTAN, C.C., "Plütokrasi ve Teşvik Kollamacılık", <<http://www.canaktan.org>>, (26.05.2004)

BAYKAL, C., “Cumhuriyetin 75. Yılında DTM’nın KOBİ’lere Bakışı, İhracatta Sektörel Dış Ticaret Modeli ve Devlet Yardımları”,
<<http://foreigntrade.gov.tr/ead/DTDERGI/ekim98/kobi.htm>>, (06.09.2004)

CANIKLI, N., “Teşvik Tasarısı Neler Getiriyor?”, <www.ekoçerçeve.com>, (24.03.2004)

ÇETİN, M., “Avrupa Birliği’nde KOBİ’lere Yönelik Teknoloji Politikaları”, <<http://www.econturk.org>>, (24.03.2004)

ÇOPUROĞLU, M., “Kırşehir Ful Çekiyor”, <www.ekoçerçeve.com>, İndirilme Tarihi : 23.03.2004

DEMİR A. Ş., “Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelere Yardım”, Avrupa Birliği’nde Devlet Yardımları Kurallarını Belirleyen Çerçeve ve İlke Kararları, <www.hazine.gov.tr>, Temmuz 2003

EKİNCİ, M. B., “Türkiye’de KOBİ’lere Sağlanan Teşvikler ve Karşılaşılan Sorunlar”, <<http://www.akademikiktisat.net>>, (03.05.2004)

GERÇEK, A., “Türkiye’de Yatırımları Teşvik Edici Vergi Politikaları ve Etkinliği”, <<http://iktisat.uludağ.edu.tr>>, (23.03.2004)

İLERİ, Y., “Kısırlaştırılan Yatırım İndirimi”, <<http://www.maliyeokulu.org>>, (24.03.2004)

KMTSO, “Sanayileşme Sürecinde Yatırım Teşvikleri”, <<http://www.kmtso.org.tr>>, (06.05.2004)

KOBİ Portalı>Devlet Yardım ve Teşvikleri Projelerimiz, <<http://www.e-ofisturkiye.com>>, (24.03.2004)

KOÇER, N., “GSO Başkanı Hükümetin Teşvik Yasasını Eleştirdi”, <www.ekoçerçeve.com>, (24.03.2004)

KÜÇÜKTÜRKMEN, U., “Teşvik Politikaları ve Doğrudan Sermaye Yatırımları, Sektörlere Etkileri ve Etkilerinin Kıyaslanması Üzerine Araştırma”, <<http://www.turizmdebusabah.com>>, (24.03.2004)

YARDIMCI, M.A., “Türkiye-AB İlişkileri ve Devlet Yardımlarına İlişkin Düzenlemelerde Yer Alan Temel Kavramlar”, Müsteşarlık Araştırmaları, <www.hazine.gov.tr>, Temmuz 2003,

YÜCEL, M., “Yatırımların Teşviki”, <www.ekoçerçeve.com>, (24.03.2004)

Raporlar :

AB Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, **AB Rekabet Politikası**, Ankara, 2000

Ankara Ticaret Odası, **Türkiye’de Uygulanan Teşvik Politikaları**, Ankara, ATO Yayın, No: 14, 2000

Basın Bildirileri, **Türk Sanayinin Gelişimi ve Teşvikler**, Hazine Müsteşarlığı, Teşvik Ve Uygulama Genel Müdürlüğü, 2002

Devlet Planlama Teşkilatı, “Devlet Yardımlarını Değerlendirme Özel İhtisas Komisyonu Raporu”, < <http://ekutup.dpt.gov.tr/ekonomi/politika/devletya.pdf> >, (10.09.2004)

Devlet Planlama Teşkilatı, “Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005) 2002 Yılı Programı”, <http://ekutup.dpt.gov.tr/program/2002.pdf>, (10.09.2004)

Devlet Planlama Teşkilatı, “Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989), <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan5.pdf>, (10.09.2004)

Devlet Planlama Teşkilatı, “Dünyada Küreselleşme ve Bölgesel Entegrasyonlar”, <http://ekutup.dpt.gov.tr/küresell/oik441.pdf>, , (10.09.2004)

Devlet Planlama Teşkilatı, “Türkiye Sanayi Politikası (AB Üyeliğine Doğru)”, <<http://ekutup.dpt.gov.tr/sanayi/tr2003ab.pdf>>, (06.09.2004)

EBİLTEM, **Avrupa Birliği Destek Programları**, , Ege Üniversitesi Bilim-Teknoloji Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları No:5, İzmir, 2001

“Milli Geliri 1500 Dolar Ve Altı Olan İller Teşvik Kapsamında” <<http://www.ekoçerçeve.com/results.asp?>>, (24.03.2004)

T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, “Ortak Rekabet Politikası”, <http://www.foreigntrade.gov.tr/ab/ortkREK>, (15.08.2004)

Tebliğ No: 2001 / 1, “Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin Yatırımlarında Devlet Yardımları Hakkında Kararın Uygulanmasına İlişkin Tebliğ”, www.hazine.gov.tr/mevzuat, (28.04.2004)

Türkiye Bankalar Birliği, “Devlet Yardımları ve Özelleştirme”, <<http://www.tbb.org.tr/arama.pdf> >, (10.09.2004) ,

Sempozyumlar :

ÇINAR, E., “AB Küçük İşletmeler Deklarasyonu, 4.KOBİ Çok Yıllı Programı ve KOSGEB Çalışma Programı”, **I.Orta Anadolu Kongresi**, 18 – 21 Ekim 2001, Art Matbaacılık, Nevşehir, 18 – 21 Ekim 2001

PAPATYA, G. ve PAPATYA, N., “Isparta İli Merkez KOBİ’lerin İşletmecilik Sorunları ve Çözümüne İlişkin Stratejik Yönelim”, **Isparta’nın Dünü, Bugünü, Yarını Sempozyumu II**, Bildiriler, Cilt 1, SDÜ Yayın No:15, 16-17 Mayıs 1998,

Bilgisayar Yazılımı :

STATİSTİCAL PACKAGE FOR THE SOCIAL SCIENCES (SPSS), Level M. Ver.8 (SPSS Lev. M.8.1), Chicago

EK

ANKET FORMU

İŞLETMEYLE İLGİLİ BİLGİLER

1.1. İşletmenizin faaliyet alanı

- a- Gıda b- Tekstil c- Gül Gül Ürünleri d- Metal ve Makina
e- Diğer (Belirtiniz).....

1.2. Hukuki Yapınız

- a- Tek Şahıs b- Limited c- Anonim d- Kollektif e- Diğer
(Belirtiniz).....

1.3. Kuruluş Yılıınız:

1.4. Çalışan Kişi Sayısı:.....

2. İŞLETMELERİN İŞLEVSEL YAPILARI VE SORUNLARI

2.1. Bu İşletmeyi Kurma Nedeniniz?

- a- İşletme sahibi olma ve bağımsız çalışma arzusu
b- Karlı bir iş olması
c- Baba mesleğini devam ettirme isteği
d- İşletme alanımıza yönelik devlet teşviklerinden dolayı
e- Diğer (Belirtiniz).....

2.2. Kuruluş Yerinizi Seçerken Hangi Faktörleri Dikkate Aldınız?

- a- Uzman bir kadronun yaptığı fizibilite çalışması ile
- b- Önceden sahip olduğumuz arsa kullanıldı
- c- Memleket-akrabalık gibi subjektif faktörlerin etkisiyle
- d- İşletme alanımıza yönelik devlet teşviklerinden dolayı
- e- Tesadüfi bir kararla
- f- Diğer (Belirtiniz).....

2.3. İşletmenizin Kuruluş Yeriyle İlgili Sorunları Varsa, Bunun Nedenlerini Önem Derecesine Göre 1’den Başlayarak Sıralayınız.

- a- Hammadde Kaynağına Uzaklığı []
- b- Altyapı Eksikliği []
- c- Nitelikli Eleman Bulma Zorluğu []
- d- Belediye Hizmetlerinin Yetersiz Oluşu []
- e- Kara-hava-deniz ve demiryolu limanlarına Uzaklığı []
- f- Devlet Teşviklerinin Yeterli Olmaması []
- g- Pazara Uzaklığı []
- h- Diğer (Belirtiniz)..... []

2.4. Yatırım Kararı Nasıl Alınıyor?

- a- Fizibilite Raporu Çıkarılıyor
- b- Deneyim ve Sezgilere Dayanarak
- c- Pazardaki Genel Gelişmelere Dayanarak
- d- Tanıdık Girişimcilere Sorarak
- e- Yatırım Alanlarına Yönelik Teşviklerin Varlığı
- f- Diğer (Belirtiniz).....

2.5. Üst Yönetim İşini Kimler Üstleniyor?

- a- İşletme Sahibi ve/veya Aile Üyeleri

- b- Profesyonel Yöneticiler
- c- Diğer (Belirtiniz).....

2.6. Üst Düzey Yöneticilerin Eğitim Düzeyi

- a- Okur-Yazar Değil
- b- İlkokul
- c- Ortaokul
- d- Meslek Lisesi-Lise
- e- Yüksekokul ve Üniversite
- f- Yüksek Lisans
- g- Doktora

2.7. İşletmenizin muhasebe faaliyetlerini nasıl yürütmektesiniz?

- a- Kendi muhasebe birimimiz ile
- b- Dışarıdan serbest muhasebeci veya mali müşavir ile
- c- İkisi birden

2.8. Geleceğe İlişkin İşletme Stratejileriniz Nelerdir? (Birden fazla seçenek işaretlenebilir)

- a- Pazarda Marka Olma []
- b- İstihdamı Artırma ve Büyüme []
- c- Ciro Rakamlarını Yükseltme []
- d- Uluslar arası Pazarlara Girme []

3. İŞLETMELERİN FİNANSAL SORUNLARI

3.7. Karşılaştığınız Finansman Sorunlarını Önem Derecesine Göre 1'den Başlayarak Sıralayınız.

- a- Özkaynak Yetersizliği []
- b- Kredi Maliyetlerinin Yüksek Oluşu []
- c- Kredi Bulamama []
- d- Devlet Teşvik Kredilerinin Yeterli Olmaması []
- e- Alacakların Zamanında Tahsil Edilememesi []
- f- Teknoloji Maliyetlerinin Yüksekliği []
- g- Diğer (Belirtiniz)..... []

4. ÜRETİMLE İLGİLİ BİLGİLER

4.7. İşletmenizin Genel Olarak Kapasite Kullanım Oranı Nedir?

- a- Düşük (%0-50) b- Orta (%51-75) c- Yüksek (% 76 ve üzeri)

4.2. Düşük ve Orta Kapasitede Çalışıyorsanız, Bunun Nedenlerini Önem Derecesine Göre 1’den Başlayarak Sıralayınız.

- a- İç talep yetersizliği []
- b- Dış talep yetersizliği []
- c- Hammadde temininde zorluk []
- d- Kredi temininde zorluklar []
- e- Teknoloji Yetersizliği []
- f- Nitelikli İşgücü Yetersizliği []
- g- Enerji Sorunu []
- h- Pazarlama Sorunu []
- i- Devlet Teşvik ve Desteklerinin Yeterli Olmaması []
- j- Diğer (Belirtiniz)..... []

4.3. İşletmenizin veya Ürünlerinizin Sahip Olduğu Kalite Belgesi Var mı?

(Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz)

- a- TSE – TSEK

- b- ISO 9000 Serisi
- c- Henüz Kalite Belgemiz Yok
- d- Diğer (Belirtiniz).....

4.4. İşletmenizin AR-GE Faaliyeti Var mı?

- a- Var b- Henüz Yok c- Kurulması düşünülüyor d- Diğer
- (Belirtiniz).....

4.5. AR-GE faaliyetiniz var veyahut kurulması düşünülüyorsa, bu faaliyeti nerede gerçekleştiriyorsunuz/gerçekleştireceksiniz?

- a- Şirketimiz bünyesinde
- b- Özel Kuruluşların tesislerinde
- c- Kamu Kuruluşlarının tesisinde
- d- Üniversite bünyesinde

5. İHRACATLA İLGİLİ POLİTİKALAR

5.1. Son 5 yıl içerisinde ihracat yaptınız mı?

- a- Evet b- Hayır

5.2. İhracat Yapıyorsanız, Karşılaştığınız Sorunları Önem Derecesine Göre 1'den Başlayarak Sıralayınız.

- a- İhracat Teşviklerinden Yeteri Kadar Yararlanamama []
- b- Finansal Sorunlar []
- c- Pazar Konusunda Yetersiz Araştırma []
- d- Kalite-Standartlara Uygunluk Sorunu []
- e- Mevzuata İlişkin Sorunlar []
- f- Dil ve Kültürel Farklılıklar []
- g- Diğer (Belirtiniz)..... []

5.2. İhracat Yapmıyorsanız, Bunun Nedenlerini Önem Derecesine Göre 1'den Başlayarak Sıralayınız.

a-	İhracat Teşviklerinden Yararlanamamak	[]
b-	Kapasitenin Küçüklüğü	[]
c-	Dış Pazarlarla İlgili Bilgi Eksikliği	[]
d-	İç Pazarın Tatminkar Olması	[]
e-	Kaynak Yetersizliği (Malzeme, Ekipman, Teknoloji, Sermaye)	[]
f-	Kalitenin Uluslar arası Normlara Uygun Olmayışı	[]
g-	Finansal Yetersizlik	[]
h-	Aracı Kurumların Olmayışı veya Pahalı Oluşu	[]
i-	Diğer (Belirtiniz).....	[]

6. TEŞVİK UYGULAMALARIYLA İLGİLİ BİLGİLER

6.1. İşletme Olarak Türk Teşvik Mevzuatı Hakkında Bilgiye Ulaşabiliyor musunuz?

- a- Evet, ulaşıyorum b- Hayır, ulaşamıyorum

6.2. Teşvik Mevzuatı Hakkında Detaylı Bilgileri Nereden Sağlıyorsunuz?

- a- KOSGEB
b- Sanayi ve Ticaret Odası
c- Özel Danışman Şirketler
d- Sanayi ve Ticaret İl Müdürlüğü
e- Üniversite
f- TOSYÖV
g- Diğer (Belirtiniz)

6.3. İşletmenizin Şu Ana Kadar Yararlandığı ve/veya Yararlanmakta Olduğu Yatırım Teşvik Türleri Varsa, Lütfen İşaretleyiniz.

- a- Gümrük vergisi ve toplu konut fonu istisnası []
- b- Makine ve teçhizat alımında KDV istisnası []
- c- Bina inşaat harcı istisnası []
- d- Yatırım indirimi []
- e- Arsa tahsis []
- f- Enerji Desteği []
- g- Yatırımları teşvik fonundan kredi tahsis
- h- Vergi, resim, harç istisnası
- i- İstihdam ve yatırımları artırmaya yönelik vergi teşvikleri
- j- Diğer (Belirtiniz).....

6.4. İşletmenizin Şu Ana Kadar Yararlandığı ve/veya Yararlanmakta Olduğu KOBİ Teşvik Türleri Varsa, Lütfen İşaretleyiniz.

- a- Yatırım teşvik fonundan kredi []
- b- Yatırım indirimi []
- c- Makine-teçhizat alımında KDV istisnası []
- d- Gümrük vergisi ve fon istisnası []
- e- Vergi, resim ve harç istisnası []
- f- Diğer (Belirtiniz)..... []

6.5. KOBİ'lere Yönelik Devlet Yardımlarından Yararlanıyorsanız, Hangilerinden Yararlanıyorsunuz?

- a- Yararlanmıyorum (Nedenini Belirtiniz).....
- b- AR-GE []
- c- Yurt İçi ve Dışı Fuarlara Katılım Desteği []
- d- Eğitim []
- e- Danışmanlık []
- f- Laboratuvar []

g- Diğer (Belirtiniz) []

6.7. Teşvik Alırken Ne Tür Sorunlarla Karşılaştınız?

- a- Teşvik mevzuatını bilen uzman personel sayısı yetersiz []
- b- Yardımcı Kurumların Olmayışı []
- c- Danışmanlık hizmetlerinin pahalı oluşu []
- d- Prosedürlerin karmaşık oluşu []
- e- Teşviklerin kabul aşamasının yavaş ve uzun süre alması []
- f- Kabul aşamasında karşılaşılan yasal olmayan engellemeler []
- g- Diğer (Belirtiniz)..... []

6.7. İşletmenizi Teşvik Almaya Yönelten Sebepler Hangileridir?

- a- Yatırım teşvikleriyle kuruluş maliyetlerini düşürmek
- b- Vergi teşvikleriyle vergi yükünün düşürülmesi
- c- Düşük maliyetli fon kullanmak
- d- Çevredeki işletmeler veya rakipler başvurduğu için
- e- Diğer (Belirtiniz).....

6.8. Teşviklerden Yararlanmıyorsanız, Yararlanamama Sebeplerinizi Önem Derecesine Göre 1'den Başlayarak Sıralayınız.

- a- Konu hakkında bilgili olmamak []
- b- Gereksiz görmek []
- c- Prosedürleri çok yavaş ve karmaşık işlemekte []
- d- Uygulamada yardımcı uzman şahıs veya kuruluş yetersiz []
- e- Teşvik almada karşılaşılan yasal olmayan engeller mevcut []
- f- Kendi imkanlarımızla iş yapmayı tercih ediyoruz. []
- g- Diğer (Belirtiniz)..... []

6.9. Teşvikler ve KOBİ'lere Yönelik Devlet Yardımları Konusunda İşletmenizi Bilgilendirme Yöntemi Konusunda Beklentileriniz Nelerdir?

- a- Kamu tarafından gönderilen bir uzmanın şirketimizi ziyaret etmesi
- b- Kurumların İnternet Sayfalarındaki bilgileri takip ederek
- c- Bağlı bulunduğumuz oda veya birlikler tarafından gönderilen broşürler vasıtasıyla
- d- Diğer

(Belirtiniz).....

ÜNİVERSİTE-SANAYİ İŞBİRLİĞİ POLİTİKALARI

7.1. Üniversitede sizin alanınıza yönelik bölüm var mı?

- a- Evet, Var b- Hayır, Yok c- Bilgim Yok
- a şıkkını işaretleyenler, 2. ve 3. soruları cevaplayabilirler.
- b şıkkını işaretleyenler, 4. soruyu cevaplayabilirler.

7.2. Var ise, bölümün adını belirtiniz.....

7.3. Bu bölümde eleman çalıştırıyor musunuz?

- a- Evet, çalıştırıyoruz b- Hayır, çalıştırmıyoruz

7.4. Yok ise, hangi bölümün olmasını istersiniz?.....

7.5. İşletmenizde AR-GE faaliyeti var veyahut kurulması düşünülüyorsa, üniversiteden beklentileriniz nelerdir?

- a- Laboratuvar Hizmetleri

- b- Verimlilik konusunda özel bir araştırma ve yardım
- c- Hukuki düzenlemeler ve mevzuatlar hakkında detaylı bilgi
- d- Tohum geliştirme, toprak ıslahı ve tarımda verimlilik
- e- Dünyadaki teknolojik değişmeler konusunda bilgi verme

**7.6. Süleyman Demirel Üniversitesi'nden Beklediğiniz İlk Üç Yardımı
Önem Derecesine Göre 1'den Başlayarak Sıralayınız.**

- a- AR-GE Hizmetleri
- b- Teknik ve Ticari Konularda Danışmanlık
- c- Mali Konularda Danışmanlık
- d- Kalifiye Eleman Yetiştirme Konusunda Eğitim
- e- Sertifikalı Eğitim Programları
- f- Devlet Teşvik ve Destekleri Konusunda Bilgi
- g- Halka Yönelik Eğitim
- h- Diğer (Belirtiniz).....

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler:

Adı ve Soyadı : Yeşim HELHEL
 Doğum Yeri : Isparta
 Doğum Yılı : 03/10/1970
 Medeni Hali : Evli (Bir kızı var)

Eğitim Durumu:

Lise : 1985-1988 Isparta Lisesi
 Lisans : 1988 -1994 O.D.T.Ü. İ.İ.B.F. İşletme
 Yüksek Lisans: 2003 -2004 S.D.Ü. İ.İ.B.F. Maliye

Yabancı Dil ve Düzeyi

1. İngilizce Çok iyi

İş Deneyimi :

- 1998 – 2002 TEKFENBANK(BANKEKSPRES)
Yetkili Kredi Pazarlama Uzmanı
- 1996-1998 TEKSTILBANK KADIKOY
Kredi Pazarlama Uzman Yardımcısı
- 1994 – 1996 ORMA ORMAN ÜRÜNLERİ SANAYİİ
Finansman Uzmanı

Bilimsel Yayınlar ve Çalışmalar

- Şeref Kalaycı , Levent Aytemiz, Yeşim Helhel, İç Borç, Faiz, enflasyon ve Üretim Etkileşimleri: Türkiye Örneği, İktisat/İşletme ve Finans Dergisi, sayfa 80-87, Ağustos 2004.

Eğitim Ve Seminerler

- Mali Tahlil, Tekfenbank, Temmuz 2001, İstanbul.
- Management Trainee, Tekstilbank - Bogazici Universitesi, İstanbul
- Kredilendirme Teknikleri, 2-6 Aralık 1996 Bankalar Biligi, Ankara.

4. Musteri Memnuniyeti, 5-6 mayis 1997, Ozel Egitim danismanlik Ltd, Istanbul.
5. Teminat Mektuplari, 1997, Tekstilbank, Istanbul.
6. Sigortaciliga giris ve Temel Sigortacilik Teknikleri.

